

Päivi ja Santeri Kannisto

SUPERRIKKAAT JA RUTIKÖYHÄT
Reppureissulla eriarvoistuvassa maailmassa

HyväElämäKirjat.com

PÄIVI & SANTERI KANNISTO

Superriikkaat ja rutiköyhät

Reppureissulla eriarvoistuvassa maailmassa

Tämä sähkökirja vastaa sekä sisällöltään että sivunumeroinniltaan
Atena Kustannus Oy:n vuonna 2016 julkaisemaa painettua kirjaa.

*Kirjassa esiintyvillä henkilöillä on jokaisella yksi tai useampia esikuvia oikeasta
elämästä, mutta yksikään henkilöistä ei vastaa kaikilta osin todellista henkilöä.*

*Myös henkilöiden nimiä on muutettu yksityisyyden suojaamiseksi. Tässä
kirjassa ihmisten nimiä ja arkaluontoisia yksityiskohtia tärkeämpiä ovat heidän
ajatuksensa ja tuntemuksensa sekä suhteet muihin ihmisiin.*

Kiitokset Ville Rauvolalle korvaamattomasta avusta.

Toinen painos.

Public Domain. Tekijät Päivi Kannisto ja Santeri Kannisto ovat
luovuttaneet tämän teoksensa vapaaseen yleiseen käyttöön.

ISBN 978-952-7571-01-9 (PDF)

Julkaistu Tampereella 2023.

HyväElämäKirjat.com

Sisällys

Barbie ja Ken.....	7
Liituroitamesias	17
<i>Hipsterit ja boganit</i>	20
<i>Yli-ihminen</i>	36
Materialisti ja kommunisti	51
<i>Amerikkalainen unelma</i>	61
<i>Tupla tai kuitti</i>	73
Salonkileijona	87
<i>Paarmat</i>	92
<i>Ralph Lauren</i>	102
<i>Sepät</i>	110
Kirkonrotta.....	123
<i>MS-13</i>	135
<i>Pelastajat</i>	145
Bumiputra	161
<i>Tähti ja puolikuu</i>	169
<i>Huviretki alkuasukaskylään</i>	180
Gaijin-san	195
Lähteet	211

Barbie ja Ken

”Tämä on meille kuudeskymmenes risteily”, pitkä ja pullea kuusikymppinen amerikkalaisäntä kehaisee. Hänet on vaimoineen ohjattu istumaan samaan pöytään nauttimaan laivan kuuluisasta iltapäiväteestä. Pöydällä on siro sinivalkoinen, kultakoristeinen astiasto, ja ympärillä hyörii indonesialaisia tarjoilijoita, jotka on puettu valkoiseen pukuun, hansikkaisiin ja mustaan rusettiin.

Vaellushousuissamme ja lenkkareissamme olemme alipukeutuneita. Vastapäätä istuvalla isännällä on laivaston-sininen puvuntakki ja suorat housut, rouva on tälläytynyt vaaleansinikuviiseen leninkiin ja kultaketjuihin. Pitkä vaalea tukka on tupeerattu ja lakattu pöyheäksi nutturaksi, korvissa killuvat kookkaat kultaiset korvakorut. Rouvan viivamaiset kulmakarvat kohoavat, kun hänen katseensa kiinnittyy Santerin flanellipaidan nappeihin: ne ovat kaikki erilaisia.

Olemme noviiseja, nauramme anteeksipyytävästi. Tämä on meille vasta toinen risteily.

Rouva vaihtaisi varmaankin paikkaa ellei se vetäisi puoleensa kiusallista huomiota, mutta isäntä näyttää innostuvan. Hän nojaa tuolissaan eteenpäin ja hymyilee leveästi. Olemme kiinnostavaa seuraa, koska erotumme keskiluokkaisesta eläkeläismassasta.

”Saanko esittäytyä: Ken ja vaimoni Barbie – ihan niin kuin ne nuket, Barbie ja Ken”, isäntä sanoo ja hörähtää nauruun.

Rouva nostaa velvollisuudesta huulipieliään kun kuulee nimensä. Hän poimii pöydältä kankaisen lautasliinan, levittää sen syliinsä ja katsoo vaivautuneena ravintolasalin isoista ikkunoista. On tyyntä eikä rantaa näy. Olemme keskellä aavaa valtamerä.

”Olette nuoria, ehditte vielä”, Ken sanoo ja nikkaa silmää. ”Meillä risteilytahti on vanhemmiten kiihtynyt. Sitten kun emme enää jaksaa pitää huushollia pystyssä, myymme talon ja vain risteilemme. Välillä poikkeamme katsomassa lapsia ja lastenlapsia Seattlessa ja Philadelphiassa, mutta lyhyesti. Poikaani en kestä ollenkaan – menemme hotelliin ja tapaamme lounaalla – ja tyttäreni luona viivymme korkeintaan pari päivää. Muun ajan risteilemme laivasta toiseen.”

Risteilevät eläkeläiset ovat vauraan amerikkalaisen yhteiskunnan ilmiö. Nämä keskiluokkaiset kuluttajat ovat maksaneet asuntonsa, lastensa koulutukset ja harrastukset, eikä heidän tarvitse enää remontoida ja sisustaa kotia. Heillä on tuohta toteuttaa toiveitaan.

”Olemme risteilleet 120 maassa”, Ken hehkuttaa ja muistelee: ”Unelmoin nuoruusvuosinani merikapteenin ammattista. Halusin seilata kaikilla maailman seitsemällä merellä ja nyt toteutan unelmaani.”

Risteily on helppo ja turvallinen tapa nähdä maailmaa. Kun laiva saapuu satamaan, voi hypätä bussiin opastetulle turistikierrökselle. Hyteissä pörräävät stuertit pitävät huolen mukavuudesta, kauneussalongeissa voi hemmotella itseään ja baarista löytyy seuraa. Hilpeästä tunnelmasta huolimatta lemменlaivasta ei voi puhua, sillä nämä matkustajat potevat todennäköisemmin rintakipuja kuin lemmentuskia. Osaa tuupataan notkuvien pöytien ääreen pyörätuoleissa ja

edellisellä reissullamme laiva joutui kiirehtimään satamaan, jotta vakavasti sairastunut matkustaja saatiin sairaalaan.

Me olemme tulleet laivalle pilkkahintaan myydyillä viime hetken tarjouslipuilla. Ennen lähtöä nukuimme pari yötä Lontoossa italialaisen ystävämme huoneen lattialla ja tutustuimme sikäläisten kolmekymppisten elämäntyylisiin. Ystävämme asui monien muiden lontoalaisnuorten tavoin kimppakämpässä, sillä edes ammattilaisilla ei ole varaa vuokrata omaa, ja omistusasunnot ovat Lontoon hinnoilla utopiaa. Ensiasunnon ostajille soveltuvia huoneistoja on kourallinen ja ne edellyttävät yli sadantuhannen euron vuosiansioita. Kohtuuhintaiset vuokra-asunnot ovat kaukana keskustasta, usean bussilinjan päässä, joten työmatkoihin menee päivittäin kolme tuntia. Bussiasemilla hilluu siirtolaisia, työttömiä yksinhuoltajaäitejä ja pummeja, jotka muistuttavat Lontoon kaksista kasvoista: kaupunki ei ole pelkkä julkkisten ja miljonäärien huvittelu- ja ostoskeskus. Tavalliset britit on vain tuupattu yhä syrjemmäksi. Kaupunki uhkaa muuttua autioksi ulkoilmamuseoksi niin kuin Pariisi. Kalliit talot ovat tyhjiä, sillä harva sijoittaja asuu kaupungissa.

Risteilyaluksella todistamme samanlaista luokkakajoa. Me asumme kaikkein kauimpana laivan palvelutarjonnasta, alimman kerroksen ikkunattomassa sisähytissä. Käytävällä voi ilta- ja yöaikaan törmätä kannipäissään törttöileviin, punanenäisiin ja -niskaisiin amerikkalaisiin. Varakkaammilla matkustajilla on ikkunallisia ja parvekkeellisia hyttejä tai sviittejä. Me käymme risteilylipun hintaan kuuluvissa ravintoloissa ja juomme vettä, kun keskiluokkaiset hakeutuvat hienompiin, lisämaksullisiin ravintoloihin ja ostavat juomapaketteja, joihin kuuluu virvoitusjuomia, olutta, viiniä, viinaksia. Varakkaimmat tilaavat hyttiin samppanjapulloja hopeisissa viinijäähdyttimissä ja koreilevat kapteenin

cocktail-kutsuilla paljettipuvuissa. Meillä ei ole asiaa edes laivan maksuttomille mutta muodollisille illallisille, sillä Savotta-rinkoistamme ei löydy kiiltävää iltapukua eikä smokkia.

Olemme silti ryysyrannan eliittiä, sillä saamme nauttia matkasta paiskimatta töitä. Jossain laivan kannen alla asustaa indonesialainen palvelusväki, joka huolehtii laivan kunnossapidosta, siisteydestä, ruoanlaitosta ja tarjoilusta. He työskentelevät 10–14 tuntia joka päivä noin tuhannen taalan kuukausipalkalla. Risteilyalukset hyödyntävät edullista vierastyövoimaa eivätkä stressaa vähimmäispalkoista. Tosin eivät laivat mikään poikkeus ole, joten jokainen palveluja ostava on kiperien kysymysten edessä. Yhdysvalloissa esimerkiksi kauneussalonkien työntekijät paiskivat pitkää päivää huonoissa työasunnoissa ja altistuvat haitallisille kemikaaleille, jotta asiakkaat saavat huollatettua kyntensä, kavionsa, kuontalonsa ja kasvonsa. Työntekijöitä nöyryytetään, valvotaan videokameroilla ja heidän kymmenen dollarin päiväpalkkojensa maksussa viivytellään. Monet ovat laittomia siirtolaisia eivätkä voi valittaa, sillä he pelkäävät karkotusta.

Jos tuntuu, että kyllä meillä Suomessa sentään ovat asiat paremmin, on hyvä muistaa ettei Suomessa edes ole lakisääteistä vähimmäispalkkaa. Palkat perustuvat alakohtaisiin työsopimusehtoihin tai niiden puuttuessa käsitykseen ”tavanomaisesta ja kohtuullisesta palkasta”. Räikeimmät sopimusrikkomukset kulkeutuvat oikeuteen. Viime vuosina on esimerkiksi annettu useita tuomioita ”kiskonantapaisesta työsyrynnästä”, jossa yleensä ulkomaisia työntekijöitä on syrjitty maksamalla huonoa palkkaa alan standardia rikkoen. Julkisia palveluja, esimerkiksi terveydenhuoltoa, käyttävät taas joutuvat puntaroimaan, onko heidän soveliasta kuormittaa pienipalkkaisia, ylityötunneil-

la ja pitkillä työpäivillä raskautettuja hoitajia. Tai onko mukavaa juoksentaa ravintolassa nollatyösopimuksella roikkuvaa tarjoilijaa, jonka on oltava valmis tulemaan töihin työnantajan kutsusta milloin tahansa ilman takeita palkallisista työtunneista?

Indonesialaisilta risteilyduunareilta opimme, että monilla on kotimaassa perhe elätettävänä. Harva tosin näkee perhettään, sillä lomat ovat liian lyhyet. Puoliso tai isovanhemmat huolehtivat lapsista. Silti laivaduunarit pitävät itseään onnekkaina. Heitä kadehditaan kotimaassa, sillä heillä on dollaritulot, täysi ylläpito, mahdollisuus nähdä maailmaa ja oppia kieliä. Kun käymme Indonesian pääkaupungissa Jakartassa, käsitys vahvistetaan. Paikallisille kelpaisi mikä tahansa työ, jos vain olisi töitä. Kukaan ei jaksa uskoa läpeensä korruptoituneen hallituksen virallisiin, kuuden prosentin työttömyyslukuihin. Työtä tekevät ja ansaitsevat ovat vähemmistössä, ja vaikka työtä olisikin, raha ei riitä elämiseen. Näemme tienvarsilla miten monin tavoin ihmiset yrittävät ansaita elantonsa: parkkivahteina ja -neuvojina, myymällä ruuhkassa virvokkeita, ruokaa ja rihkamaa tai pesemällä väkisin tuulilaseja. Prostituutio ja ihmiskauppa kukoistavat.

Nämä erilaiset todellisuudet luovat näyttämön tälle matkakirjalle, jossa tutustutaan paikkojen ja nähtävyyksien sijaan ihmisten elämään ja siihen mitä he ajattelevat ja tuntevat. Kirjan teemana on eriarvoisuus, joka on yksi maailman suurimmista haasteista. Tulo- ja varallisuuserot kasvavat hurjaa vauhtia. Rikkain prosentti omistaa puolet maailman varallisuudesta, kun samaan aikaan puolet maailman ihmisistä elää alle kahdella eurolla päivässä. Ruokatuotantokin on jakautunut epätasaisesti: joka minuutti neljätöistä ihmistä kuolee nälkään, kun samaan aikaan kolmannes maailman ruokatuotannosta lentää roskiin.

Eriarvoisuus on läsnä kaikkialla. Se ei ole pelkkää tulonjakopolitiikkaa, Afrikan nälkää tai Bangladeshin hikipajoja, sillä sellaista ympäristöä ei ole, edes keskellä valtamerta, etteikö siellä törmäisi luokkahierarkioihin. Arvotamme jatkuvasti itseämme ja muita valinnoillamme. Ei ole samantekevää mitä työtä teemme, kenen kanssa ystävystymme ja lyömme hynttyyt yhteen, miten pukeudumme, mitä syömme, missä asumme, lomailemme ja kuinka liikumme. Kaikki valinnat sisältävät kannanottoja siitä mikä on meidän mielestämme oikein, mikä väärin, kuka on parempi tai huonompi kuin muut ja miksi. Kilpailemme, oli sitten kyse ulkonäöstä tai suosioista. Olemme piinallisen tietoisia siitä, miten paljon maailmassa on vaihtoehtoja emmekä voi olla varmoja, onnistummeko valitsemaan parhaat. Mistä jäämme paitsi?

Eriarvoisuus koskettaa meitä kaikkia syvällä ja henkilökohtaisella tasolla, sillä se kertoo kipeästä ja arasta aiheesta: millaisina me näemme itsemme ja muut, ja millaisena muut näkevät meidät.

Meidän kiinnostuksemme eriarvoisuuteen virisi kahtaalta: omasta luokkarajat ylittävästä loikkauksestamme ja matkalla kokemistamme kontrasteista. Olemme reissanneet maailmalla täysipäiväisesti vuodesta 2004, jolloin jätimme Suomen oravanpyörän ja ryhdyimme nomadeiksi. Ennen lähtöämme Santerilla oli menestyvä IT-alan yritys, asuimme Kauniaisissa isossa talossa ja nautimme arvostusta. Päälle päin hieno elämä ei kuitenkaan tehnyt meitä onnellisiksi. Lähdimme matkalle tavoittelemaan toisenlaista rikkautta: vapautta, leppoisaa elämänrytmiä, aikaa toisillemme ja itsellemme, mahdollisuutta tehdä meitä kiinnostavia asioita ja matkustaa.

Nyt elämme tien päällä vaatimattomasti rinkalliset tavaraa selässämme. Koemme olevamme rikkaampia kuin kos-

kaan ennen, vaikka Santerin miljoonayritys jäi Suomeen viranomaisten ja lakimiesten hävitettäväksi eikä hänellä ole enää edes lompakkoa tai pankkitiliä. Rikkaus vaihtui rakkauteen. Meille kyse oli arvostuksista. Emme halunneet uhrata elämäämme mammonan palvonnalle vaan etsiä muunlaista sisältöä.

Koska törmäämme matkoillamme eriarvoisuuteen monissa muodoissa – milloin vauraissa kivilinnoissa, milloin matalissa maalattiaisissa majoissa köyhän talon kuistilla yöpyessä – kiinnostuimme siitä, miten ihmiset mieltävät eriarvoisuuden ja siihen vahvasti liittyvän monikulttuurisuuden, ja miten se koskettaa heidän arkeaan. Osa näistä tapaamistamme ihmisistä ja heidän tarinoistaan tallentui tähän kirjaan.

Heleä kellon kilinä saa meidät kääntymään. Alati hymyilevät indonesialistarjoilijat ovat järjestäytyneet riviin, ja kun musiikki alkaa, he kävelevät hitaasti ja arvokkaasti kukin oman pöytänsä ääreen, oikea käsi selän taakse taitettuna. Jokainen pöytä saa ensimmäisen menunsa yhtä aikaa.

Palvelubaletin teemana on indonesialainen tee. On kuunvalossa kerättyä mustaa Jaavan teetä, sitruunamelissalla ja inkiväärillä maustettua teesekoitusta sekä kuulaassa ilmassa kasvanutta vihreää vuoristoteetä. Emme ehdi ajatella ketkä nämä teeledet ovat kasvattaneet, keränneet ja kuivattaneet, millaisissa oloissa ja millaisella palkalla, kun meille jo tuodaan teekannuja ja herkuista notkuvia tarjottimia.

”Onhan tämä vaihtelua pikaruualle”, Ken myhäilee, kun tarjoilija nostaa pikkuruisilla pihdeillä lautaselle paperinohuin kurkkusiivuin koristeltuja minivoileipiä, hillon kera nautittavia skonsseja ja bageleita, kakunpaloja ja keksejä. ”Kävin onneksi aamulla kävelyllä. Muuten voisi tehdä tiukkaa”, hän naurahtaa.

Risteilyt ovat matkaa pöydästä pöytään. Mahahapposalpaajat lienevät laivan lääkärin hittituote yltäkylläisyyden oireiden hoitoon.

Amerikkalaisille konservatiivinen teehetki on eksootiikkaa, tuulahdus vanhalta mantereelta, jossa tee näytteli keskeistä osaa yhteiskunnan hierarkiassa. ”Tee” tarkoitti brittityöläisille tukevaa illallista, kun taas yläluokka siemaili iltapäiväteensä pikkusherkkujen kera. Aristokraattinen perinne syntyi 1800-luvun alkupuoliskolla Bedfordin herttuattaren Annan aloitteesta, joka alkoi potea harmillisesti nälkää kello neljän aikaan, kun illallinen tarjoihtiin vasta kahdeksalta. Herttuatar keksi ratkaisuksi teekutsut. Niistä tuli nopeasti seurapiiritapahtuma, jossa rouvat saivat koreilla uusissa asuissaan: pitkissä mekoissa, pitkävartisissa silkkihansikkaissa ja hatuissa. Me maistelemme omassa teehetkessämme mennyttä, nykyistä ja tulevaa maailmaa, jossa jokaisen tulee tietää paikkansa.

”Miten olisi pieni kävely ulkokannella?” Ken ehdottaa pömpöttävää mahaansa taputellen.

Tartumme tarjoukseen, liikunta olisi tervetullutta vaihtelua. Barbie sen sijaan vilkaisee Keniä murhaavasti, mutta hänen kasvonsa vetäytyvät nopeasti takaisin jähmeään tekohymyyn.

”Oh, kannella on liian kylmä ja kovin liukasta. Taidan vetäytyä hyttiin lukemaan”, hän sanoo ja tarjoaa meille jäähtävän kohteliaisuuden: ”Oli mukava tutustua. Hyvää jatkoa.”

Kannella on viileää, vaikka tuuli ei riepotakaan. Kävelemme verkkaisesti märkää kävelyrataa, sillä edellä köpöttää vanhuksia kävelykeppien kanssa. Koska meillä ei ole kiire, jäämme nojailemaan kaiteeseen. Tyyni meri on meditatiivinen: tyhjää täynnä.

Yhtäkkiä kannelle mätkähtää jotain. Oliko se lokki? Ne kiertelevät laivaa kalastamassa potkureiden pintaan nostat-

tamia pikkukaloja. Tekikö se mahalaskun? Riennämme katsomaan kannella sätkivää otusta.

”Se on lentokala”, ensimmäisenä paikalle sännännyt Ken huudahtaa epäuskoisena.

Kala haukkoo henkeään. Se selvisi lentomatkastaan hengissä ja katselee meitä hädissään suurilla silmillään. Emme aavistaneet, että ne voivat lentää näin korkealle.

”Eivät ne voikaan”, Ken vastaa. ”Mistä se tuli?”

Aikaa ei liikene ihmettelyyn, sillä kala on päästettävä pinteestä. Santeri nostaa sen varovasti kannelta ja antaa vauhtia. Seuraamme jännittyneinä ilmaliittoa. Tuuli alkaa painaa kalaa kohti laivan kylkeä. Murskautuuko se?

Juuri kun olemme varmoja suomalaisen ystävämme traagisesta kohtalosta, se avaa siipensä ja alkaa liitonsa lähellä veden pintaa. Siipien vaalea sini piirtyy tummaa aallokkoa vasten sirosti.

”Onnekkait putoavat jaloilleen”, Ken myhäilee ja saa meidät ajattelemaan: Onko kaikki kiinni pelkämästä hyvästä onnesta? Miten paljon me vaikutamme omaan elämäämme ja asemaamme, ja missä määrin varallisuus, tausta, suku, geenit, perinteet, muut ihmiset, tavat ja yhteiskunta muovaavat meitä? Entä miten monista tekijöistä syntyvä eriarvoisuus vaikuttaa ajatteluun ja tunteisiimme?

Näihin kysymyksiin ei ole olemassa patenttiratkaisua. Tarvitaan avarakatseista ajattelua ja oman näkemyksen muodostamista, jota varten on hyvä peilata asiaa mahdollisimman monista näkövinkkeleistä. Aloitetaan tämä vaihtoehtojen tarkastelu eteläiseltä pallonpuoliskolta, jossa kaikki on pääläellaan: vappua vietetään syksyllä, joulua keskikesän helteissä ja kouluvuosi alkaa tammikuussa.

Liituraiamessias

Raymond on kaksimetrinen korsto, jonka ääni kantaa läpi koko suuren konttorin. Hän kävelee reteästi lantio eteenpäin työnnettynä, jalkaterät ulospäin sojottaen. Lysyssä olevat hartiat vihjaavat panssarin taakse kätkeytyvästä hauraammasta sisuksesta. Konsultin suosituksesta Raymond esittelee sitä toisinaan alaisilleen, sillä tunnejohtaminen on muodissa.

Istumme jäykissä toimistotuoleissa ja odotamme, että isäntämme vapautuisi. Raymond on upottanut itsensä Eero Aarnion pallotuoliin, jonka hän on ensi töikseen tilauttanut uuteen toimistoonsa. Pitkät raajat sojottavat pallosta kuin tuntosarvet. Ne ovat lasiseinän takana istuville merkki siitä, että pomoa ei sovi häiritä.

Raymond ei tosiasiassa ole mietiskelijätyyppiä. Hän paasaa pallossaan kännykkään, soittaa numerotiedusteluun ja pyytää yhdistämään seuraavaan numeroon. Kun mieleen pulpahtaa uusi idea, hän karjaisee alaisen kuulolle vaivautumatta nousemaan ylös. Ääni kantaa ilmankin.

Raymondin työtahti on hengästyttävä. Hän jättää puhekumppaninsa odottamaan linjalle, ohjeistaa paikalle käskytettyä alaistaan ja vastaa uuteen puheluun. Tovin pallossa pyörittäen Raymond passittaa työntekijän takaisin työpisteelleen puurtamaan, vetää mustan nahkatakkin niskaan ja vinkkaa meidät mukaansa: ”Nonni, sittenkö mennään.”

”Soonmoro”, hän huikkaa työntekijöille ennen kuin hissin ovi liukuu kiinni.

Matkalla parkkihalliin hän hauskuttaa meitä.

”Tsiigatkaa, tästä pääsee kellariin”, hän huikkaa, kävelee käytävää pitkin matalahkon sermin takana ja notkistaa polviaan askel askelelta niin että katoaa viimein kokonaan sermin taakse.

Parkkihallissa Raymond napsauttaa tummansinisen Volvon ovet auki. Aika konservatiivinen autovalinta noin räväkälle miehelle.

”Turvallisuus ja perhearvot ennen kaikkea. Sinkkuna olisin sortunut Lamborghiniin”, Raymond sanoo ja rämähää nauruun. ”Kun perheessä on kaksi koltiaista, turvallisuus on ykkösasia. Voitteko kuvitella: viime viikonloppuna jätkät rikkoivat sänkymme. Innostuivat tyynysodassa ja pomppivat sängyssä kuin trampoliinissa. Sänky on – tai siis oli – verrattain vankkaa tekoa, mutta pohja petti. Onneksi meillä ei ole antiikkihuonekaluja”, hän huokaa, mutta äänestä kuultaa ylpeys koltiaisista.

Mihin olemme menossa, kysäisemme. Emme halunneet häiritä Raymondin kiireistä aikataulua, vaan olimme pyytäneet tilaisuutta kulkea päivän hänen mukanaan ja vaihtaa muutaman sanan tilaisuuden tullen.

”Meillä alkaa tänään tiimin paripäiväinen koulutustilaisuus Mansfieldissä, parin tunnin matkan päässä. Me menään edeltä tarkistamaan paikat”, Raymond sanoo ja katsoo meitä aurinkolasiensa alta ilkkurisesti silmiin. ”Pitää puhaltaa porukkaan vähän tekemisen meininkiä. Me ollaan uudessa kilpailutilanteessa ja se on sotaa nyt.”

Automatka tarjoaa tilaisuuden rupatella. Olemme valinneet juttukumppaniksi Raymondin, sillä hän on hiljattain rikastunut yrittäjä ja hyvinvointivaltion puolustaja, joka maksaa kiltisti veronsa.

”En ymmärrä jatkuvaa kitinää veroista tai rikkaita veropakolaisia, jotka painuvat Aasiaan”, Raymond tyrmaa ajatukset liberaalin uusrikkaan stereotypiasta. ”Totta kai verot pitää maksaa, sillä me saadaan vastineeksi elää yhdessä maailman tasa-arvoisimmista maista.”

Australia on maineensa veroinen, sillä vain Belgiassa ja Japanissa varallisuus on jakautunut tasaisemmin, paljastaa Credit Suisse’n varallisuusraportti vuodelta 2014. Tasa-arvo perustuu Australiassa korkeaan palkkatasoon, omistusasumisen suosioon ja alhaiseen työttömyyteen. Suurimman eron australialaisten välille tekee se, onko heillä töitä vai ei.

Töitä on riittänyt, sillä maassa on nautittu huikeasta talouskehityksestä lähes neljännesvuosisadan. ”Luokka” on ollut ruma sana, joka kalskahtaa korvaan yhtä ilkeästi kuin se toinen c:llä alkava sana, *cunt*. Australialaisiin on iskostettu jo koulussa, että jokaisella pitää olla *fair go*, samat mahdollisuudet sukupuolesta, rodusta ja taustasta riippumatta.

”Se on yksi OZin parhaista puolista. Kaikilla on synyessään samat evät ja menestyksen eväät. Vaikka keulisitkin muiden ohi, et ole yhtään sen parempi, et vaikka ajaisit kuinka hienoa autoa ja asuisit kuinka isossa talossa. Leveily herättää lähinnä epäluuloja. Niin kuin meilläpäin sanotaan: *The bigger the hat, the smaller the property.*”

Suomessa sanottaisiin ”siitä puhe mistä puute”. Molemmissa maissa omaisuudella pröystäilyä pidetään kätteettomana tai mauttomana. Se on joko moraalitonta varastetulla, huijatulla tai lainatulla rahalla ökyilyä, tai junttimaista, mistään tietämätöntä kerskailua, jolla korvataan sivistyksen ja hyvän kotikasvatuksen puutetta.

”Täällä on turha yrittää kalastella hyväksyntää viimeisimmillä statushyödykkeillä. Sama pätee snobbailuun. Kukaan ei välitä siitä miten pidät haarukkaa kädessä tai mitä syöt, kenet esitellään kenelle ja kuka saa ruoan ensin, kun-

han kaikille riittää olutta”, Raymond letkauttaa ja hörähtää nauruun.

Olut on Australiassa tasa-arvon symboli. Australialaiset voivat olla kyynisiä ja odottaa ihmisistä pahinta, mutta jää murretaan tarjoamalla pubissa kierros. Se on merkki lojaa-liudesta ja toveruudesta. Mitä enemmän olut virtaa, sitä parempia kavereita ollaan.

”Sama pätee kotioloissa. Jos saatte täällä kutsun grilli-iltaan, kannattaa varustautua sikspäkillä tai mieluiten korillisella”, Raymond neuvoo ja virnistää: ”Se toinen kotimainen mallastuote ei ole ihan yhtä suosittu.”

Arvatenkin kyse on Vegemitestä, joka tehdään olutpanimoiden hiivajätteistä. Se on tönkkösuolaista. Vaikka levite kelpaisi kasvissyöjillekin, siihen on totuttelemisen. Meille se oli ensimmäisellä kerralla yhtä karmaiseva elämys kuin hapatettujen ja limasten natto-papujen mätö Japanissa. Natto ei maistu edes nuorille japanilaisille.

”No sittenhän tämä vitsi sopii teille kun naula päähän”, Raymond innostuu. ”Australiaan muuttanut amerikkalainen sanoo töistä kotiin palatessaan vaimolleen: Olen tänään hyvällä tuulella, sillä voitin Vegemiteä koko vuoden tarpeiksi. Vaimo kysyy montako purkkia, mihin mies: Yhden.”

Hipsterit ja boganit

Vähemmän on usein enemmän, mikä pätee myös Raymondiin. Vaikka hän on maallisilla mittareilla menestynyt, hän elää vaatimattomasti. Perhekin on pysynyt yrittämisestä huolimatta kasassa, piruilemme, ja saamme Raymondin toppuuttelemaan.

”No jaa, kasassa ja kasassa. On meillä ollut vaikeitakin aikoja. Vaimo ei tykännyt, kun nukuin kiireisimpinä aikoi-

na toimiston sohvallla. Ei se seksin puute, mutta hän joutui kaitsemaan poikia yksin”, Raymond selventää.

Tämä on Santerille turhankin tuttua entisestä elämästä. Hän oli naimisissa yrityksensä, ei ex-vaimojensa kanssa. Lopulta yritys vei voiton avioliitoista, sillä menestys vaati uhrauksia. Päivin kanssa hän ei halunnut toistaa samaa virhettä.

Kun kysymme, mieltääkö Raymond itsensä uuden eliitin edustajaksi, reteä mies äityy entistäkin vaatimattomammaksi.

”Kai pitäisi sanoa että totta kai olen eliittiä. On hyvä koulutus, rahaa ja vaikutusvaltaa, mutta siitä huolimatta koen olevani ihan tavallinen. Olen vain menestynyt keskimääräistä paremmin.”

Raymondin vaatimattomuudessa ei ole kyse australialaisesta joviaaliudesta vaan maailmanlaajuisesta me-ilmiöstä. Ihmiset eivät halua erottua joukosta sen paremmin kielteisesti kuin myönteisestikään ja väittävät siksi olevansa ihan tavallisia, kertoo luokkatutkija Mike Savage. Mutta mitä Raymond tarkoittaa ”tavallisella”?

”Täällä melkein kaikki käyvät julkista koulua, opiskelevat, menevät naimisiin, hankkivat lapsia, ostavat talon ja niin edespäin. Kaikilla on samansuuntaiset arvot, elämänpolut ja kokemukset. Siitä syntyy yhteisyyden tunne.”

Pitääkö Raymond Australiaa luokattomana yhteiskuntana? Erot kansalaisten välillä eivät ole suuria, ainakaan jos maata verrataan Yhdysvaltoihin.

”Mieli tekisi sanoa että on, mutta se ei pidä paikkaansa. Tulen itse duunaritaustasta ja osa kulttuuriperinnöstäni on sieltä. Urheilu on ollut aina tärkeä osa elämääni, samoin nikkarointi, telttailu ja kruisailu, jotka ovat tyypillisesti alaluokan harrastuksia. Oopperaan ja balettiin minua ei saisi kirveelläkään”, Raymond kertoo ja hymähtää: ”Siinäkin

suhteessa olen ihan tavallinen. Sydneyn oopperatalo on yksi maailman tunnetuimmista pytingeistä, mutta hyvin harva auzzi käy oopperassa.”

Oopperatalo on klisee. Muistamme, kuinka mekin alkumatkasta kuvautimme itsemme sen edessä piruiluna perinteisestä turistikuvasta. Oopperassa olemme käyneet kerran Nokian kutsuvieraina Olavinlinnassa juuri ennen Suomesta lähtöä.

”Minä en siitä kirkunasta perusta, enkä sen puoleen Sydneystäkään. Olen perusmelbournelainen, syntynyt täällä ja kuolen täällä, ehkä ennaikaiseen sydäriin niin kuin kunnon työtä rakastava protestantti”, Raymond nauraa.

Sydney ja Melbourne ovat kilpailijoita niin kuin Turku ja Tampere; ihmisten edellytetään valitsevan puolensa. Tämä on vain yksi esimerkki siitä, miten statuskilpailut ovat läsnä kaikkialla, jopa siinä missä asutaan ja miten omaa asuinympäristöä tuodaan esille. Mutta miten luokkayhteiskunta näkyy aussiarjessa? Millä ihmiset pätevät niin etteivät he erotu joukosta, ainakaan turhan näkyvästi?

Raymond hivelee leukaansa mietteliäänä. ”Tavallaan kavahdan koko luokka-sanaa, koska se on niin jyrkkä ja lokeroiva. Minulla esimerkiksi on sekä duunari- että eliittikavereita, viihdyn yhtä hyvin nahkarotsissa ja liituraidassa ja hurraan sekä rugby- että krikettiotteluissa.”

Ihmisten on vaikea hyväksyä ajatusta luokkayhteiskunnasta, vaikka jako a- ja b-luokan kansalaisiin on jyrkentynyt. Kulttitaloustieteilijä Thomas Pikettyyn mukaan tuloerot ovat kasvaneet 1970-luvulta lähtien erityisesti Yhdysvalloissa mutta myös pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa ja Australiassa. Erot ovat selkeitä. Esimerkiksi Australiassa korkeimmin palkattu viidennes tienaa viisi kertaa enemmän kuin vähiten palkattu viidennes, kerrotaan Australian sosiaalipalvelujen neuvoston raportissa (2015). Ja nämä

ovat keskiarvoja, jotka eivät kerro ääripäistä. Kaikkein rikkaimpien ja köyhimpien ero on paljon suurempi.

Vaikka lisääntyvästä eriarvoisuudesta puhutaan yhä enemmän mediassa, ajatus luokattomasta yhteiskunnasta elää. Kukaan ei halua lokeroida muita johonkin luokkaan, koska se tarkoittaisi samalla lokeroitumista. Vahva luokkatietoisuus mielletään vain huonossa mielessä poliittiseksi, mikä aiheuttaa eripuraa konsensushakuisissa kulttuureissa.

”Ihminen on siinä määrin laumaeläin, että se kaipaa muilta hyväksyntää”, Raymond myötäilee. ”Tavallisuus ja keskiluokka ovat turvallisia määreitä ja luovat yhteishenkeä.”

Me-ilmiossä on myös kielteisiä puolia. Ensinnäkin luokasta vaikeneminen ei tarkoita luokkayhteiskunnan kuolemaa, se vain muuttuu piileväksi. Mitä huomaamattomampi luokkayhteiskunta on, sitä tehokkaammin se toimii. Me kaikki uusinnamme luokkia tiedostamattamme ja ylläpidämme hierarkiaa, vaikka se ei välttämättä hyödytä meitä itseämme millään tavalla.

Toinen ongelma on se, että kun kaikki kuvittelevat muiden elävän samoin kuin he, syntyy vinoutumia. Tämä on kansanedustajille ja muulle eliitille tyyppinen harha, joka mediassa johtaa revittelyyn sensaatiohakuisilla uutisilla: kansanedustajat eivät tiedä paljonko maitolitra maksaa. Alaluokka taas voi vähätellä yläluokan kokoa ja ajatella, että suurin osa muistakin tekee ihan tavallisia töitä raksalla ja kaupan kassalla. Kummallakaan luokalla ei ole vertailukohtaa, sillä luokat eristäytyvät muista. Harva työväenluokan vesa on vierailut eliittiperheessä ja päinvastoin. Luokilla on käsitys toistensa todellisuudesta vain median välityksellä, ja se taas on väritynyttä. Media mässäilee mielellään ylenpalttisuudella ja vähäosaisuudella, sillä ääri-ilmiot ylittävät uutiskynnyksen helpoimmin.

”Kaikki myös haluavat, että muut pysyvät sellaisina kun ovat. Liikkeet ylös- tai alaspäin herättävät pahennusta. Muistatteko 80- ja 90-lukujen jupit?”

Totta kai. Juppi oli junttien kutsumanimi keskiluokan ylöspäin suuntautuneille, koulutetuille uraohjuksille (*young urban professionals*). Termi esiintyi ensimmäisen kerran 1980-luvun alussa, samaan aikaan kun ensimmäiset osakemiljonäärit käärivät omaisuutensa. Vaikka juppi oli alkuun neutraali, se muuttui varsin nopeasti haukkumasanaksi, ehkä kateuden ryydittämänä.

”Oli se aikaa”, Raymond tohkeentuu. ”Katsoin Oliver Stonen elokuvan *Wall Street* ja ajattelin, että tuolta minäkin haluan näyttää kymmenen vuoden päästä”, hän sanoo ja hymähtää perään: ”No nyt olen sen saavuttanut.”

Vanha totuus pätee: varo mitä toivot, sillä se voi toteutua. Niin meillekin kävi, ja sillä tiellä olemme edelleen.

”Nyt meillä on sitten hipsterit ja boganit”, Raymond huokaa. ”Tosin en tiedä mistä ne unelmoivat, vaikka niitä onkin duunissa aika läjä – siis hipstereitä, nörteiltä näyttäviä silmälasipäitä ja partasuita, jotka käärivät omat sätkänsä, pitävät pipoa vuoden ympäri ja hilpaisevat trendikahvilaan lounaalle. En ole varma mikä niitä oikein motivoi. Raha, naiset vai marihuana?”

Ehkä tyyliin ja itseensä panostavat hipsterit ovat 1800-luvun keikaroivan dandy-kulttuurin jatketta, jossa vaatteet korvaavat aatteet.

”Voi olla, tosin ei ne mitään tyhjöpäitä ole. En niitä olisi muuten palkannut”, Raymond röhöttää.

Hipsterit taitavat olla globaali ilmiö – niitä on Suomesakin – mutta boganeista emme ole ennen kuulleet.

”Bogan on aussienenglannin vastine valkoiselle roskaväelle. Boganit on tyhmää, huonosti käyttäytyvää ja remuavaa alaluokkaa. Nämä ovat tietysti kauheita yleistyksiä, mutta

stereotyyppiöillahan luokitteluisa pelataan.”

Sitä ihmiset kai niin kavahtavat luokkakeskustelussa. Kaikki haluavat olla ainutlaatuisia sen sijaan että edustaisivat jotain ryhmää tai luokkaa. Tämä johtaa isoon ja ratkaisemattomaan ristiriitaan: miten voimme olla yksilöitä hajuttomasti ja mauttomasti niin ettemme erotu joukosta?

”No jaa, boganeilla on ainakin selvät elämän mallit eikä mitään mielikuvitusta. Heidät on helppo tunnistaa”, Raymond tokaisee ja näyttää sormellaan viereisen kaistan Toyota Corollaa. Kurkistamme kuskia, jolla on uhkea kaljamaha ja tatuointeja. ”Boganit on kiinnostuneita rugbysta ja moottoriurheilusta, he ajavat Toyota Corollalla tai Holden Commodorella ja huutelevat naisten perään. Kotona kunnon bogan töllöttää tosi-tv:tä, syö roskaruokaa, piereskelee ja ryyppää. Naiset on joko isoihin jätesäkkeihin verhoutu-neita läskejä tai sitten kireisiin farkkuihin pukeutuvia hutsuja, jotka blondaavat tukkaansa ja puhuvat tuttavallisesti kaikista seksielämänsä yksityiskohdista ventovieraille”, Raymond tiivistää. ”Tiedätte varmaan tyyppin?”

Nyökkäämme. Suomessa nämä ovat tuulipukukansaa, junteja, Mouhijärvi-osastoa. Tämä kansanosa syö, pukeutuu ja puhuu tavalla, joka ei vastaa keskiluokan standardeja ja käsityksiä hyvästä elämästä. Boganit ovat luonnollisesti isänmaallisia, rasisteja ja vihaavat homoja?

”Jep”, Raymond nyökkää. ”Rättipäät, nekrut, ählämit, sompanssit, vinosilmät ja homppelit ovat boganien mielestä valtion pahimpia vihollisia.”

Boganit ja hipsterit ovat osa luokkaistumista. Pidämme toisia erilaisina, joskus huonompina, toisinaan parempina, usein itseltämmeekin salaa, sillä kukapa haluaisi julkisesti tunnustautua luokka- tai roturasistiksi. Oma asemamme vaikuttaa ratkaisevasti luokituksiin. Kun määrittelemme itsemme ja asemamme, tulemme luokitelleeksi myös muita.

Näillä elämäntapaluokituksilla ei ole välttämättä mitään tekemistä perhetaustan kanssa. Jokaisen suvusta ja lähipiiristä löytyy todennäköisesti niin boganeita kuin hipstereitäkin. Neutraaleja luokkakeskustelut eivät silti ole, sillä ne osuvat arkaan paikkaan: mitä muut meistä ajattelevat ja millaisina me pidämme itseämme.

”Kun täällä esitettiin telkussa dokkari *Struggle Street* sydneyläisestä slummista, asukkaat nostivat kauhean älämölön: ei me olla boganeita! Dokkarissa reviteltiin boganien eläimellisillä puolilla ja se oli sentään julkisesti rahoitettu filmi”, Raymond hymähtää. ”Aika paha.”

Luokkakeskusteluihin liittyvät voimakkaat arvolataukset kertovat syyllisyydestä, häpeästä ja kateudesta, joista tasa-arvoa toivottavissa yhteiskunnissa on vaiettu. Olemmehan teoriassa kaikki samanarvoisia ja meillä on samat mahdollisuudet. Miksi kenenkään siis pitäisi hävetä tai kadehtia?

”Olen duunariperheen kasvatti ja tunnistan nuo tunteet omasta elämästäni. Pienenä kadehdin luokkakavereita, joiden vanhemmilla oli hienot ammatit: insinööri, lääkäri tai mainostoimiston AD. Köyhästi meidän perheessä ei eletty, vaikka isä olikin raksamies ja äiti lastenhoitaja. Meillä oli omistusasunto, isän itse rakentama, ja meillä lapsilla oli tilaisuus harrastaa monipuolisesti. Koska olin hyvä koulussa ja urheilussa, olin luokan kingi. Mutta aina kun tuli puheeksi mitä kenenkin vanhemmat tekivät, häpesin taustaani.”

Tämä on sosialisatiion tulosta: jokaisen halutaan tietävän paikkansa hierarkiassa ja kaihtavan suuria liikkeitä ylös- tai alaspäin. Sosialisatiolla tarkoitetaan kaikkia niitä oppeja, joilla meidät koulitaan yhteiskunnan kelpo jäseniksi. Se on elinikäinen prosessi. Siinä missä lapsia opetetaan sisäsiisteiksi, aikuisia ohjataan järkeistämään maailmaa ja määrittelemään omaa asemaansa. Häpeä ja syyllisyys kumpuavat siitä, että ylitämme soveliaisuuden rajat.

”Poden helvetillistä syyllisyyttä siitä, että minulla menee hyvin. Aika ironista. Samaan aikaan joka ikinen työntekijöstäni haluaisi olla minä ja jos kadulla ihmisiltä kysyisi, suurin osa olisi valmis vaihtamaan paikkaa menestyneen yrittäjän kanssa”, Raymond pohtii.

Psykologien mielestä häpeällä ja syyllisyydellä on sosiaalinen funktio, joka on kulttuurisidonnainen. Aasiassa häpeä liittyy kasvojen menettämisen pelkoon yhteisön silmissä. Jos lukee Karl Ove Knausgårdin kirjasarjaa *Tais-teluni*, ei voi olla ajattelematta Pohjolan kulttuurien itäisiä juuria. Päähenkilö nolostuu, karahtaa punaiseksi kuin rapu, kyynelehtii, pelkää mitä muut hänestä ajattelevat ja janoaa hyväksyntää. Kun hänen isänsä kuolee alkoholismiin ja hän juo veljensä ja isoäitinsä kanssa vodkaa hautajaisten alla, hän laittaa erehdyksessä vodkapullon valaistulle ikkunalle. Isoäiti ja veli ojentavat: ei ikkunalle, naapurit näkevät.

”Häpeä ja syyllisyys kumpuavat kotoa, niin minunkin tapauksessani. Veljellä ei pyyhi yhtä hyvin”, Raymond huokaa. Aihe on vaikea. Hän kaivaa tupakan ja ostaa itselleen lisääaikaa, kunnes muistaa että istumme yhä autossa. Tupakka palaa takaisin askiin.

”Veli sekaantui nuorena huumeisiin”, Raymond paljastaa. ”Pariin vuoteen ei tiedetty, oliko hän elossa vai kuollut. Se oli rankkaa aikaa, etenkin porukoille. Sitten Gary palasi ja on yrittänyt sen jälkeen pysyä kuivilla, joskus enemmän, joskus vähän vähemmän menestyksekkäästi. Se on rankkaa katsottavaa, kun tietää ettei pysty auttamaan. Tahdonvoima tai toivon kipinä täytyy löytää itsestä. Me ei olla koskaan puhuttu Garyn kanssa siitä, mitä niinä parina vuotena tapahtui kun hän oli hukassa. Voin vain arvailla.”

Vaikka ketään ei voi pitää veljensä vartijana, logiikka ja järki eivät yleensä paranna syyllisyyttä.

”Taiteilen jatkuvasti juurten kunnioittamisen ja eteenpäin menon välillä, mutta se ei ole helppoa. Aina tuntee pettäneensä jonkun. Mietin usein miksi juuri minä? Me kasvettiin Garyn kanssa samassa perheessä ja naapurustossa, saatiin samat mahdollisuudet. Gary oli koulussa jopa parempi kuin minä, matikkanero. Se teki läksyt viidessä minuutissa ja hilppaisi pihalle kun minä jäin sisään hikoilemaan”, Raymond muistelee ja lisää pilke silmäkulmassa: ”Lunttasin tietysti Garyltä oikeat vastaukset ja juoksin perässä ulos. Me olimme kaksosia, siis samalla luokalla. Gary pokasi kaikki hyvännäköiset gimmat ja minä sain ne mitä jäi jäljelle. Mutta miksi minä lopulta onnistuin ja Gary ei, sitä en ymmärrä vieläkään. Garyllä oli paljon enemmän lahjoja.”

Monet hiljan vaurastuneet tai muuten menestyneet kamppailevat samanlaisen ongelman kanssa. He eivät koe kuuluvansa mihinkään. Vanhalle eliitille he ovat nousukkaita, pyrkyreitä tai uusrikkaita, jotka eivät tunne käyttäytymiskoodeja ja silmäätekeviä. Osalle entisistä ystävistään he ovat arrogantteja ja pröystäileviä juppeja, jotka ovat kääntäneet aiemmalle elämälle selkänsä siirtyessään uusiin ympyröihin. Ei ole enää yhteisiä puheenaiheita, asutaan eri puolilla kaupunkia, maata tai maailmaa ja eri tavoin. Yhteiset kiinnostuskohdat ovat kadonneet. Tämä ei liity vain taloudelliseen asemaan, sillä myös elämäntilanteen muutos etäännyttää. Sinkkukaverit eivät välttämättä viihdy pariutuneiden seurassa tai lapsettomat lapsiperheiden. Samat häpeän ja syyllisyyden tunteet jylläävät sielläkin. Sinkuksi jäänyt tai tahattomasti lapseton voi kokea epäonnistumisen häpeää, perheellinen vastaavasti syyllisyyttä.

”Toisaalta syyllisyys, häpeä ja kateus on vahvoja voimia, ne pitää vain osata kääntää voitoksi. Jos niiden antaa hallita, ne tuhoavat”, Raymond pohtii. ”Uskonnoissakin ihmisiä

manipuloidaan syyllisyydellä. Miettikää vaikka Raamatun syntiinlankeamusta: Aatami ja Eeva piiloutuvat, kun huomaavat olevansa alasti. Se tekee heistä nöyriä, hiljaisia ja tottelevaisia.”

Häpeävä pelkää, että muut eivät hyväksy häntä, syyllisyys taas ajaa tunnustamaan ja anomaan anteeksiantoa. Molemmat tunteet ovat universaaleja ja luovat riippuvuussuhteita, jotka muistuttavat kaupankäyntiä, kuten antropologi David Graeber toteaa. Ne ovat kuin velka, jota vaaditaan maksettavaksi. Velka voi olla rahallista tai henkistä kunkin uskomuksista ja elämänarvoista riippuen. Se voi olla velkaa jumalalle, yhteiskunnalle tai vanhemmille kaikesta siitä mitä olemme elämässämme saaneet. Se leimaa koko olemassaoloamme, yleensä aivan turhaan. Graeber kysyykin: jos koko elämämme on velkaa, kuka haluaa maksaa sen takaisin? Ja jos kaikki elämässämme on velkaa, käsite menettää merkityksensä, sillä velassa on järkeä vain silloin, jos se on mahdollista maksaa takaisin.

Kaikki elämässämme tulee lopulta muilta ihmisiltä, sillä se on vuorovaikutuksen idea, Graeber muistuttaa. Ilman vuorovaikutusta emme tarvitsisi toisiamme, vaan olisimme omavaraisia. Jos meidän pitäisi esimerkiksi yrittää päästä tasoihin vanhempiemme kanssa, se tarkoittaisi suhteen päättämistä ja ilmaisista, ettemme halua olla heidän kanssaan enää tekemisissä. He eivät olisi vanhempiamme vaan pankkeja tai koronkiskureita. Graeberin mukaan varhaisissa metsästäjätalouksissa kieltäydyttiin ajattelemasta ihmissuhteita näin numeraalisina. Sanonta kuului: lahjalla orjuutetaan ja ruoskalla tehdään koiria. Todellinen humanisuus edellytti, että antaja oli pyyteetön eikä lahjan vastaanottaja potanut syyllisyyttä tai velantuntoa.

”Vaatimattomassa kotitaustassa on se hyvä puoli, että velantunne on pienempi kuin jollakin miljardiperinnön

saaneella tai kulttuurikodin kasvatilla. Minä en saanut hienoa nimeä ja rahaa eikä meillä luettu kotona kirjoja, keskusteltu ja väitelty. Olin perheen ensimmäinen kouluja käynyt. Sitten minusta tuli perheen ensimmäinen yrittäjä ja miljonääri.”

Vaikka tasa-arvoisissa yhteiskunnissa koulutus on perinteisesti auttanut elämässä eteenpäin, voi korkeakouluihin hakeutuminen olla jo iso kynnyks duunariperheen nuorille. He saattavat tiedostamattaan pelätä siitä syntyvää epämu-kavuutta. Yliopistossa he eivät enää ole luokkansa tähtiop-pilaita, vaan kilpailevat erilaisista taustoista tulevien opis-kelijoiden kanssa, joista osa on itsevarmoja ja akateemiseen kulttuuriin kotona vihittyjä. Jos duunariperheen kasvatit eivät ole tottuneet argumentoimaan, he saattavat vetäytyä keskusteluista.

”Olen aina ollut niin suurisuinen että vetäytymistä taisi-
vat toivoa lähinnä muut”, Raymond röhöttää. ”Mutta opin-
not tuntuivat alkuun ufoilta. En nähnyt mitään yhteyttä
fysiikan labratöiden ja työnteon välillä. Monet lapsuuden-
kaverit menivät ammattikorkeakouluun ja alkoivat tienata
siinä vaiheessa kun minä vasta mietin dipputyön aihetta.
Opintovelka kasvoi silmissä.”

Luokkaistumme monien tiedostamattomien tekijöiden
kautta, sellaisten kuin koulutuksen. Seuraamme vanhem-
piemme tai kaverien esimerkkiä sen mukaan, mitä pidäm-
me realistisena. Tämä on eräänlaista itsesensuuria. Vaikka
yhteiskunnan normit eivät suoraan ohjaa meitä tiettyihin
luokkavalintoihin sen paremmin kuin rajoita sananvapaut-
tamme, ne ohjaavat meitä ajattelemaan mikä on soveliasta
ja mahdollista. Näin epätasa-arvoa tuotetaan näennäisesti
viattomilla käytännöillä. Se voi jatkua sukupolvesta toiseen
ilman, että ihmiset itse olisivat siitä tietoisia.

Raymond uskoo vanhojen mallien sijaan amerikkalai-

seen unelmaan: kuka tahansa voi menestyä riippumatta siitä mistä taustasta tulee, kunhan on nokkela, ottaa rohkeasti haasteita vastaan ja tekee kovasti töitä.

”No meikäpojastahan voisi tulla vaikka suvun ensimmäinen pääministeri”, Raymond hohottaa, ”mutta politiikka ei ole minun juttuni. Sitä paitsi Australiassa on eri meininki. Oletteko kuulleet *tall poppy* -syndroomasta?”

Pudistamme päätämme. Korkeat unikat taitavat olla aussienenglannin omituisuuksia.

”Se on meikäläinen vastaveto amerikkalaiselle unelmalle: menestyneitä ja muuten poikkeavia mollataan eli jos unikko kasvaa korkeammaksi kuin muut, se kaatuu. Sen sijaan tasapitkät unikat suojaavat toisiaan eivätkä vahingoitu. Amerikkalaiset juhlivat erilaisuutta, mutta meillä painetaan reiluuden nimissä kaikki samalle viivalle, raadollisimmillaan oikein odotetaan, että menestyjä epäonnistuu.”

Tiedämme tismalleen mistä Raymond puhuu. Suomessa sama pyrkimys normalisointiin oli vahvimmillaan hyvinvointivaltion kukoistusvuosina. Se sai mitä erilaisimpia muotoja. Kun 1980-luvun uusissa kokeilukouluissa luovuttiin luokkatasoista ja laitettiin sekä edistyneemmät että hitaammat oppilaat samaan luokkahuoneeseen, ajatuksena oli että lapset oppisivat toinen toisiltaan. Näin ei kuitenkaan käynyt. Hyvät oppilaat turhautuivat ja heikommät oppivat entistä vähemmän. Lisäksi paremmin pärjäävät harjaantuivat piilottelemaan ja vähättelemään taitojaan, sillä ne erottivat heidät joukosta ja saattoivat johtaa koulukiussaamiseen. Sama perinne jatkuu isommassa mittakaavassa. Eri tavoin kunnostautuneita joko lytistetään tai palvotaan suhteettomasti. Siinä missä Suomessa on tapana karsastaa toisinajattelijoita, sillä nämä uhkaavat yleisesti hyväksytyä ajatusmaailmaa, mielipiteettömiä missejä ja urheilijoita palvotaan.

”Minusta tasa-arvo on hyvä siinä, että ei kysellä mitä vanhempi tekivät ja mitä koulua kävit niin kuin Briteissä, jossa perhetausta määrää tulevaisuuden. Ongelma on siinä, että meillä on menty liian pitkälle: jos yhdenkin pää on pinnalla mutta muut ovat upoksissa, niin se yksikin on upotettava. Tällainen tasapäistäminen ei kannusta ketään tekemään mitään. Tarvitaan erottuvia, poikkeavia yksilöitä, jotka ovat helvetin hyviä siinä mitä tekevät eivätkä häpeä sitä”, Raymond selventää.

Nyökkäämme. Jokaisen pitäisi saada toteuttaa itseään.

”Ja tämä pätee jopa kiweihin”, Raymond virnistää. ”Tiesitte kai että meillä vitsaillaan mielellään uusiseelantilaisten ja lampaiden kustannuksella. Olettekos kuulleet tätä: mitä auzzi kysyy lomalle tulleelta kiwiltä?” Raymond pitää merkittävän tauon ennen kuin letkauttaa: ”Otitko tarrapöksyt mukaan?”

Kuulimme housuista ensimmäisen kerran Uudessa-Seelannissa käydessämme. Tarroilla sai lampaan pysymään paikoillaan niin että kädet jäivät vapaaksi. Australialaisten vihjailuista huolimatta pöksyille on toki muutakin käyttöä kuin farmarin ja lampaan intiimi kanssakäyminen.

Raymond hekottaa vitsilleen ja jatkaa: ”No totta puhuen tall poppy -syndrooma ulottuu täällä ihan kaikkeen, verotuksesta lähtien. Vaikka me vaatimattomana sanotaan, ettei me piitata statuksesta, ei täällä ihmisillä edes olisi mitään näytettävää kun tuloja tasataan. Jos tienaa hyvin, maksaa enemmän veroja. Vaikka ei minulla ole valittamista. Perhe on saatu elätettyä ja vähän on jäänyt touhutonnejakin tasakuun”, hän myhäilee.

Näin positiivisesti osa suomalaisista 1960–1980-luvulla kasvaneistakin ajattelee hyvinvointivaltiosta: vaikka kukaan ei päässyt loistamaan, oli kaikilla sentään samat mahdollisuudet. Kun vanhemmat kävivät töissä ja maksoivat veroja,

koulu ja koulukirjat, terveystarkastukset ja kirjastot olivat ilmaisia. Sittemmin koto- ja vierasperäiset talouskriisit ovat muuttaneet tilannetta. Tuloerot ovat kasvaneet, työttömiä on entistä enemmän, huoltosuhde epäsuotuisa, harvojen jäljelle jäävien työllisten maksutaakka sietämätön ja valtio vain velkaantuu. Yksityisten varallisuus on kasvanut etupäässä sillä, että he ostavat asuntoja toisiltaan yhä korkeampaan hintaan velkarahalla. Tulevaisuus ei näytä lupaavalta. OECD:n mukaan tuloerojen kasvu on syönyt Suomen talouskasvusta jopa yhdeksän prosenttia vuosina 1990–2010.

”Me ollaan oltu onnellisen sivussa noista hässäköistä. Täällä on pyyhkinyt vähän liiankin hyvin.”

Australiassa töitä ja korkeita palkkoja on riittänyt vierastyövoimallekin. Monet nomadikavereistamme ovat pysähtyneet siellä tienaamaan. Alle kolmekymppiset saavat tilapäisen, enintään kahden vuoden työluvan helposti, ja jo muutamassa kuukaudessa tarjoilijana saa käärittyä parin vuoden matkakassan Aasiaan.

”Ne ajat ovat ohi”, Raymond oikaisee. ”Nyt telkusta tulee pelkkiä huonoja uutisia: ostovoima on heikentynyt, työttömyys on kasvussa, autotehtaita on lakkautettu ja rautamalmin ja hiilen kysyntä on laskenut. Kiinalla menee huonommin, mikä tietää meillekin kylmää kyytiä, sillä Kiina on yksi suurimmista kauppakumppaneistamme. Veronkorotukset ovat tapetilla, mutta toistaiseksi on panostettu kuluttajien mielialan kohentamiseen.”

Onko Raymond miettinyt vaihtoehtoja? Hänhän voisi muuttaa firmoineen esimerkiksi Yhdysvaltoihin, jossa verotus on kevyempää. Työstä ja riskinotosta jäisi enemmän käteen.

”No joo, joskus mietin, minkälaisen talon voisin ostaa Melbournen parhailta alueilta, Toorakista tai Portseasta, jos saisin kaiken puhtaana käteen, mutta hei, asiassa on toi-

nenkin puoli. Meidän pojat käyvät ilmaiseksi hyvää koulua toisin kuin Yhdysvalloissa. Repikää siitä.”

Miten niin ilmaista, härnäämme, kun maksat satoja-tuhansia veroina.

”Eihän tässä maailmassa mikään ole ilmaista. Jopa seksi maksaa. Vaimon pito on niin tyyristä puuhaa, että maksulinen tulisi halvemmaksi”, Raymond heittää ja räjähtää nauruun.

Raymondin aika ei varmaan tulisi pitkäksi edes autiolla saarella. Hän osaa huvittaa itse itseään.

”Tosin hyvät koulut voitaisiin saada paljon halvemmalla jos päästäisiin pöhöttyneestä virkamieskunnasta eroon. Britit istuttivat tänne aikanaan uskomattoman byrokratian. Tiesittekö että kullankaivajillakin piti 1800-luvulla olla kai-vuulupa ja heiltä kerättiin veroja?”

Emme ylläty, sillä verottajalla on aina ollut ehtymätön mielikuvitus. Pietari Suuren aikaan Venäjällä verotettiin miesten partoja maan eurooppalaistamiseksi ja nyt maail-malla puhutaan lehmänpierujen verollepanosta metaani-päästöjen vähentämiseksi. Ilmastonmuutosta ruokkivista kasvihuonekaasuista melkein parikymmentä prosenttia tulee lehmänpieriusta.

”Täh?” Raymond katsoo meitä ja hymähtää: ”No, kaipa niitä hölmöimpiäkin veroja tarvitaan, jos ei muuhun niin poliitikkojen ja byrokraattien työllistämiseen.”

Pääsemme mielenkiintoiseen aiheeseen: kaikki eivät ole hyvinvointiyhteiskunnassakaan samalla viivalla. Palvelut riippuvat siitä missä asuu, minkälaiseen koulu- tai terveydenhuoltopiiriin kuuluu ja kuinka hyödyllisenä ja arvokkaana omaa työpanosta pidetään. Näin poliitikot ja virkamiehet määrittävät luokkaistumista markkinoiden sijaan. Suomessa koulutetut työkäiset ovat työterveyshuollon piirissä ja nauttivat paremmista palveluista, kun samaan

aikaan julkinen terveydenhuolto saa hoitaakseen hyvin sairaut, moniongelmaiset, työttömät ja eläkeläiset, mikä kuormittaa järjestelmää entisestään.

Onko nykyisistä poliitikoista ja virkamiehistä johtamaan uudistusta, joka samalla vaarantaisi heidän oman asemansa? Miksi he ajaisivat muutosta, sillä he saavat vallitsevasta järjestelmästä rahansa? Nämä ovat kiperiä kysymyksiä, joihin kriisiytyneissä hyvinvointivaltioissa tulisi vastata.

”Politiikka on perseestä”, Raymond huokaa. ”Ongelma on siinä, että kukaan ei ajattele, mitä jää seuraaville sukupolville. Mitä sitten tapahtuu kun kasvu pysähtyy? Joskus tuntuu siltä että täällä tarvittaisiin Mussolinia tai Francoa.”

Tartumme tohkeissamme ideaan: mitä jos Australiaa johtaisi yksinvaltiainen? Niin Mussolinilla kuin Francollakin on Euroopassa edelleen kannattajansa. *Financial Timesin* toimittaja Tobias Buck tietää kertoa, että puolet espanjalaisista näkee Francon valtakaudessa sekä hyviä että huonoja puolia. Hyvää oli se, että Espanjan talous kukoisti. Huonot puolet ovat silti paremmin tunnettuja: kidutukset, murhat, ihmisten katoamiset. Francon perintö jakaa mielipiteitä.

”Onhan diktatuuri aika inha ajatus tällaisessa tasarvoisessa uudisraivaajien yhteiskunnassa. Mutta lopputulokset riippuisi täysin henkilöstä – ja tässä piilee riski. Oikeanlainen johtaja saisi asiat rivakasti kuntoon, kun taas väärän kanssa mopo keulisi yhä syvemmälle pöpelikköön. Pahimmillaan tästä tulisi Pohjois-Korea”, Raymond pohdii. ”Sellainen rautarouva kuin Margaret Thatcher sopisi meille kuin nenä päähän. En sano tätä monestakaan britistä – ne ovat liian teennäisiä, sovinnaisia ja snobeja – mutta Thatcherillä oli munaa.”

Muistutamme, että monet britit syyttävät rautarouvaa luokkaerojen huimasta kasvusta. Hän oli avaamassa maata superrikkaille alhaisella verotuksella ja myi ajatusta kan-

salle pisarataloudella: rikkaiden etu on myös köyhien etu. Aivan näin ei käynyt. Miljardöörien läsnäolo on valtioille pikemminkin haitallista, sillä se kutistaa valtioiden talouskasvua, taloustieteilijät Sutirtha Bagchi ja Jan Svejnar sanoivat.

”Joskus on parempi tehdä edes jotain eikä vain seistä tumput suorana”, Raymond vastustaa. ”Thatcherillä ei polvet tutisseet joka gallupin ja vaalien edellä niin kuin näillä nykyisillä moottoriturvilla, joiden suu käy mutta mitään ei tapahdu. Sanon: hyvin suunniteltu on kokonaan tekemättä. Ei minunkaan firmastani olisi tullut mitään jos olisin jäänyt jahkaamaan”, Raymond vaahtoa ja lisää: ”Tänään muuten näette mitä *action* meillä tarkoittaa. Porukka on vielä autuaasti pimennossa siitä mitä tuleman pitää.”

Näkisimme siis Raymondin oman rautanyrkin toiminnassa. Mutta mitä muutosjohtaminen tarkoittaa firmassa, joka tahkoaa jo miljoonia?

”Muutoksia ei tehdä paskat housussa vaan aallonharjalla. Se on menestykseni salaisuus”, Raymond paljastaa.

Yli-ihminen

Olemme perillä Mansfieldin vehreissä ja kumpuilevissa maisemissa. Talvella turistit rynnivät tänne hiihtokeskuksiin ja näin syyskaudella alueella parveilee maastopyöräilijöitä, vaeltajia, golfaajia, perhokalastajia ja ratsastajia.

Kylässä aistii Australian uskomattoman tilantunnon. Maa on harvaan asuttu ja tuntuu jatkuvan äärettömiin. Siksi kuulostaakin aina yhtä hullulta, kun australialaiset puhuvat siitä, kuinka pieniä he ovat koko maailman mittakaavassa.

”No jaa, sillä viitataan vain väestön vähyyteen ja syrjäisyyteen. Muun maailman melskeet tuntuvat täällä yhtä

absurdeilta kuin jos ne tapahtuisivat toisessa galaksissa”, Raymond selittää.

Eukalyptuspuut tuoksuvat ja aurinko porottaa täydeltä terältä. Meille tulee kiire läträtä aurinkovoidetta, sillä otsonikerroksen tuhoutumisen takia iho kärvähtää vartissa. Australialaisissa kodeissa on isot pumppupullot suojavoiteita, joita käytetään kesät talvet.

Katselemme valtavia niittyjä ja mieleemme tulee ulkomaalaisten klassinen tyhmä kysymys: onko täällä kenguruja?

”Jos hyvin käy, saatatte bongata niitä iltahämärässä, mutta älkää menkö liian lähelle. Ne voivat olla kiukkuisia. Kaverin autoon tuli iso lommo, kun se sai kengurun koivesta. Ne on meinaan isot”, Raymond sanoo ja sovittaa käsiään liioitellen metrin mittaan. ”Tiedättekö muuten mistä kenguru-nimitys tulee?”

Pudistamme päätämme.

”Legendan mukaan kapteeni Cook näki kengurun ja kysyi aboriginaalilta, mikä eläin se mahtaa olla, mihin aboriginaali vastasi: kenguru. Se tarkoitti hänen kielellään ’en ymmärrä mitä sanot.’”

Mitä muita huonoja puolia Australiassa on, nauramme, paitsi aggressioitaan purkavat kengurut?

”Muualta tulleet valittavat, että Australia on pelkkää puskaa, täällä tylsistyy ja tv suoltaa sontaa, mutta se on kyllä mielikuvituksen puutetta. Kuka käskee löhötä töllöä toljottamassa?” Raymond tuhahtaa. ”Me aussit tavataan kavereita, grillataan, mennään biitsille, urheillaan. Vietetään tervehenkistä ulkoilmaelämää.”

Australia on ollut pitkään rennon elämäntyylin mekka. Kaikki ovat halunneet osansa maan nuorekkuudesta, ranta-elämästä ja epämuodollisuudesta.

”Meillä oli takavuosina matkailukampanja, jossa kuvattiin kuinka australialaiset varautuivat turistien tuloon. Se

kampanja meni komeasti reisille. Briteissä se kiellettiin, kun mainoksessa ei saanut sanoa 'bloody'", Raymond muistelee. "Helvetin takakireää väkeä."

Muistamme mainoksen. Baarimikko sanoo: "We've poured you a beer." Nuori poika rannalla sanoo: "We've got the sharks out of the pool" ja Sydneyn ilotulituksia katsovat bilettäjätsä sanovat: "We've turned on the lights." Mainos päättyy bikiniasuiseen tyttöön joka nousee merestä tiedusteemaan: "So where the bloody hell are you?" Mainos loi kuvaa Australiasta vieraanvaraisena, huumorintajuisena ja rentona turistikohteena, mutta toteutus oli kesy ja hieman väsähtänyt. Siitä puuttui maasta väreilevä energia ja innostus, rohkea uudisraivaamisen henki.

Trenditkin ovat muuttuneet. Vaikka australialaiset ovat olleet edelläkävijöitä elämän leppoistamisessa – he nauttivat aiempaa enemmästä vapaa-ajasta, kuten filosofi Clive Hamilton selvittää teoksessaan *Growth Fetish* (2003) – enää runsas vapaa-aika ei ole statusta, vaan merkki hyödyttömyydestä ja työttömyydestä. Tämä johtuu niin kutsutusta substituutioefektistä. Korkeat palkat ovat tehneet vapaa-ajasta kalliimpaa. Kun ihmiset ottavat vapaata, he luopuvat suuremmasta määrästä rahaa kuin ennen, mikä puskee heidät tekemään enemmän ja enemmän töitä. Joutilaasta elämäntavasta nauttivat ovat nyt taloudellissosiaalisen hierarkian pohjalla, me nomadit mukaan lukien.

"Kaikki eivät myöskään pidä australialaisesta machokulttuurista", Raymond lisää varjopuolten listaan. "Tämä on rangaistusvankien, pioneerien ja miehisten miesten maa, mikä näkyy edelleen käyttäytymisessä, sekä miesten että naisten."

Kännäminen, örvellus ja juoppotappelut ovat yhtä yleisiä kuin Pohjolassa. Osa melbournelaisista lähiöasukkaista,

erityisesti naiset, lapset ja vanhukset, eivät uskaltaudu pimeällä ulos väkivallan pelossa.

”Eurooppalaiset taas valittavat siitä, että Australiassa ei ole kulttuuria eikä historiaa. Ihmisiä pidetään tyhminä ja mediassa asiat esitetään kuin vähä-älyisille. Eihän meillä tietysti ole sellaisia akateemisia perinteitä ja taidearteita kuin Euroopassa. Elämä on käytännöllisempää, mutta ehkä meillä on mennyt juuri sen takia niin hyvin. Me ei eletä illuusioissa”, Raymond murjaisee. ”Sitä paitsi onhan meillä kulttuuria: meillä on AC/DC”, hän lisää ja röhähtää nauruun.

Kuulemme hiekan kirs kuvan pyörissä, kun Raymondin tiimi kaahaa pihalle isoilla citymaastoautoilla. Raymond terästyy ja huutaa tulijoille jo ennen kuin nämä saavat autonovet auki: ”Viekää tavarat huoneisiin, vaihtakaa verkkarit päälle ja tulkaa saman tien pihalle niin aloitetaan työnteko. Tämä ei ole mikään huviretki – jos sellainen väärinkäsitys on jollekulle päässyt syntymään.”

Raymond näyttää saaneen adrenaliiniruiskeen ja vinkkaa meidät mukaansa. Ravaamme urheilukentälle, jossa hän pinkaisee tiimiläisiä odotellessa pari kierrosta nahkarotsi päällään.

”Me tehdään tänään historiaa”, hän huutaa mennessään. ”Bisneksessä käännetään uusi lehti ja valloitetaan koko maailma!”

Kun työntekijät valuvat verkkareissaan paikalle, he näyttävät niin orvoilta etteivät voi olla virnistelemättä toisilleen. Parilla hipsterillä on edelleen villapipo tiukasti päässä.

”Tämä ei ole mikään naurun asia vaan totisinta totta”, Raymond huutaa ja hymyilee vinosti ohi vilahtaessaan. ”Vauhtia niveliin ja tänne näin, kenttää ympäri!”

Löntystävä joukko vilkuilee toisiaan epäuskoisina, mutta Raymond vain korottaa ääntään kärjessä: ”Ettekö parem-

paan pysty? Yhdeksänkymppinen isoäitinikin pyyhkäisisi rollaattorilla ohi. Veren maku suuhun ja sassiin!”

Katselemme huvittuneina kuinka atleetit, kukkakepit ja kaljamahat alkavat pinkoa demokraattisesti ympyrää minkä koivista lähtee. Kouluajat ja pakolliset jumppatunnit ajamittauksineen tulevat elävästi mieleen. Kaikessa piti kilpaila: numeroissa, nopeudessa, kiltteydessä, käytöstavoissa.

”Sitten punnerruksia! Sata. Eikun kakssataa! Tuhat! Kaikki tahdissa yhtä aikaa”, Raymond karjuu naama punaisena ja paistaa hikisen rotsinsa nurmikolle.

Tiimiläisten naamat punottavat ja muutama lannistuu laskemaan polvet maahan.

”Hei, suurin vartaloin siellä, ei mitään neitipunnerruksia!” Raymond karjaisee.

”Jännetupentulehdus, en pysty”, joku valittaa.

”Tuo lääkärintodistus. Siihen asti teet mitä käsketään”, Raymond komentaa ja nousee pystyyn. ”Nelkytyhdeksän, viiskymmentä. Hyvä! Sitten paikallaan juoksua, polvet leukaan, hip hop... ja vaihdetaan: kantapäät perseeseen... Vielä spurtti paikallaan juoksua, kaikki mitä irti lähtee. Aikaa kolme minuuttia... lähtee nyt!”

Porukka puuskuttaa kasvot punaisina kuntopiiristä. Osa on rojahtanut maahan, mikä ei näytä tyydyttävän Raymondia.

”Ylös sieltä röhnöttämästä! Nyt kun on saatu kehoon herkkyyttä, avataan mieli uudelle. Jatketaan välittömästi kokoushuoneessa. Viimeinen paikalla on mätämuna!”

Kipitämme kännykkäänsä näpräävän Raymondin perässä tornin kapeita portaita, joita mahtuu kulkemaan yksi kerrallaan. Taakse muodostuu jono, ja portaat rymisevät kuin naapuripellon lammaslauma olisi päässyt irti.

Mittailemme katseellamme kokoushuonetta. Se on niin pieni ja intiimi, että siellä ei pääsisi pakoon epämuksuvia-

kaan kysymyksiä. Jokaiselle on oma nimetty paikkansa ja selkänöjan takana tilaa Raymondin käyskennellä ympäriinsä.

”Mitä vittua me tehdään täällä?” ylienerginen duracell-pupu aloittaa kaikkia vaivaavalla kysymyksellä. Hän antaa katseensa kiertää ympäri huonetta ennen kuin täräyttää: ”Hyviä uutisia: me opetellaan myymään!”

Porukka huokaa ja silmäilee toisiaan merkitsevästi. Odotamme kiinnostuneina saako Raymond vedettyä kivireen perässään, mutta hän ei näytä piittaavan vastarinnasta pätkääkään, vaan porhaltaa täyttä häkää eteenpäin:

”Teidän tähän asti leppoisasta kahdeksasta neljään -työstä tulee nyt painajaismaista epämukavuusalueella taistelua, jossa voitte joko sopeutua tai kuolla. Jos haluatte että teistä tulee jotakin, teillä on nyt elämänne tilaisuus näyttää mihin kykenette. Helppoa se ei ole, sillä se vaatii yhtä aikaa rohkeutta ja nöyryyttä. Joudutte möyrimään elämänne syvimmissä mutakuopissa, kohtaamaan oman pelkonne ja mitättömyytenne. Mutta jos haluatte, palkintona on menestys. Kaikki on kiinni teistä itsestänne”, Raymond julistaa kuin evankelista. Vain hallelujaa-kuoro puuttuu taustalta: mustat, isot, värikkäisiin kaapuihin pukeutuneet naiset, joilla on soinnukas, pehmeä ääni. Näemme sielumme silmin miten he jammailevat rytmikkäästi musiikin tahdissa, heiluttavat käsiään ja taputtavat. Raymondissa olisi ainesta isommillekin näyttämöille.

Meistä tämä intiimin teatterin näytelmä kuulostaa tultulta, kuin kaikuja entisestä elämästä. Bisneksessä ei näytä monikaan asia muuttuneen, edes tällä puolen maapalloa. Amerikkalaiset menestyksen opit elävät.

Porvarillista menestystä mitataan rahassa ja tuottavuudessa, ja siksi maailmaa johtava uusi eliitti ei istu hallituksissa tai valtion konttoreissa, vaan liike-elämän johto-

paikoilla. Se käyttää valtaa hienovaraisesti luomalla uusia trendejä ja konsepteja.

Raymond on malliesimerkki tästä uudesta eliitistä. Hän on vauras, mutta varoo näyttämästä ahneelta. Hänelle on tärkeä esiintyä kunnan kansalaisena, joka kantaa yhteiskuntavastuunsa. Mutta vaikka Raymondin arvot ja elämäntapa näyttävät perinteisiltä, hän edustaa uusliberalistista kulttuuria, jossa valtion roolia pyritään kaventamaan. Uusliberalistit varaisivat valtiolle korkeintaan roolin yövartijana, jonka tehtävänä on suojella kansalaisia väkivallalta, huijauksilta ja varkauksilta. Tätä käsitystä ajoi esimerkiksi poliittinen filosofi Robert Nozick kirjassaan *Anarchy, State, and Utopia* (1974). Eriarvoisuus ei ollut koskaan Nozickin keppihevonen. Hän piti tärkeämpänä sitä, että valtiovalta ei puuttuisi epätasa-arvoon ja rajoittaisi yksilöiden itsemääräämisoikeutta. Nozickin mukaan jokaisen ihmisen kyvyt ja taidot ja niistä saatu hyöty ovat heidän omaisuuttaan eikä niitä voi jakaa väkipakolla muille.

Raymondin uusliberalismi näkyy siinä, että hän maksaa kiltisti veronsa mutta ostaa perheelleen yksityisiä sairausvakuutuksia taatakseen heidän hyvinvointinsa; hän puhuu julkisen liikenteen puolesta mutta huristelee omalla autollaan; hän kannattaa julkista peruskoulua, mutta saa lapsilleen parasta opetusta vain koska hänellä on varaa asua yhdellä Melbournen parhaimmista koulualueista. Keski-luokka jäljittelee tätä uutta eliittiä riittivät rahat siihen tai eivät, sillä harva enää luottaa valtion tulevan tarvittaessa hätiin. Se on fiksua, sillä valtio ei voi tarjota palveluja velkarahalla loputtomasti. Köyhät on jätetty tästä veneestä rannalle ruikuttamaan ja he maksavat kasvun hinnan. Kilpailu kärjistyy.

”Teillä on päässä taottava vain yksi ajatus: miten myyn tänään enemmän kuin eilen”, Raymond pauhaa kädet pys-

tyssä. ”Kaikenlainen häröily ja akateeminen masturbointi on kitkettävä pois. Meillä on vain yksi missio: myydä! Ja myyminen ei ole masturbointia vaan kahden kauppa. Teidän on uskallettava poistua mukavasta toimistostamme ja mentävä aggressiivisesti asiakkaisiin.”

Raymondin silmissä pilkkahtaa. Hän on saanut älynväläyksen: ”Hei mutta siinähan se vastaus onkin”, hän myhäilee omalle kekseliäisyydelleen ja valottaa ajatustaan: ”Tästä lähtien kukaan ei enää istu toimistolla. Voitte luovuttaa työpöytänne niitä paremmin tarvitseville, sihtee-reille ja kirjanpitäjille, sillä teidän paikkanne on rintamalla. Teidän on oltava niin kuin huorat, myytävä itseänne kadunkulmissa”, hän jatkaa kuin pikkupoika, joka on juuri oppinut tukun uusia tuhmuuksia.

”Than miten vain haluat asian ilmaista”, Amy-niminen punatukka tuhahtaa. Hätkähdämme: tämä on ensimmäinen poikittainen sana Raymondille. Miten hän ottaisi haasteen vastaan? Hänessä on diktaattorin vikaa eikä hän vaikuta erityisen joustavalta.

”Väärin”, Raymond torpedoi kovaäänisesti ilonpilaa-jan. ”Kyse ei ole vain siitä, miten asiat ilmaistaan. Nuo ilmaisut kuvaavat teidän asennettanne. Nyhräätte mieluummin konttorissa kuin laitatte itsenne likoon. Pelko on tietysti aiheellinen, sillä asiakkaathan voivat vaikka raiskata teidät.”

Raymondilla välähtää taas: ”Ei mutta jumalauta, siitähän tässä onkin kysymys. Te olette yksinkertaisesti niin nössöjä, että asiakkaiden on suorastaan pakko raiskata teidät, että saisivat haluamansa.”

Saarna keskeytyy, kun ovelle koputetaan. Siellä seisoo tarjoilija, joka tuo huoneeseen grogilaseja ja viskipullon.

”Erinomainen ajoitus”, Raymond kiittelee ja kilistää käteensä saamaansa lasia kuulakärkikynän päällä. ”Hyvä

herrasväki, kun malja on täynnä, siihen ei voi enää kaataa lisää – ei vaikka tarjolla olisi hienointa samppanjaa. Ehdotan, että nyt tyhjennetään maljat ja annetaan niiden täytyä uudelleen entistäkin ehommalla sisällöllä. Ja tämä ei ole mikään kielikuva, sillä nyt talo tarjoaa iltapäiväryyppyä jotta tämä paskanjäykkä ilmapiiri saadaan notkistumaan. Cheers! Ocsoberia odotellessa.”

Ocsober on aussivastine Suomen tipattomalle tammi-kuulle. Nenänvalkaisua edeltävään ohjelmanumeroon ei tarvitse maanitella ketään. Ryyppyä kulahtavat kurkusta alas viimeistä pisaraa myöten.

”Jatketaan”, Raymond ähkäisee tyytyväisenä ja maiskauttaa suutaan. ”Jäätiin siis siihen, että te jalkaudutte ja alatte myymään.”

Larry, punapipoinen hipsteri, ottaa tuolissaan takakenon, ristii kätensä niskan taakse ja katselee mielenosoituksellisesti ikkunasta ulos. Pari muuta tiimiläistä vilkuilee toisiaan.

”Toistan: nostatte liimaperseenne mukavasta työtuolistanne ja menette asiakkaisiin. Homma alkaa heti!”

Larry työntää tuolinsa jalallaan takakenoon ja keikuttelee sitä edestakaisin.

”Ja mähän en mene.”

”Miten niin et mene”, Raymond kiivastuu.

”Sitä vaan, että mut palkattiin tähän firmaan ostajaksi, ei myyjäksi.”

”Se muuttuu nyt. Tästä päivästä lähtien toimenkuvasi on vain ja ainoastaan myydä, myydä. Tuliko selväksi?”

Seuraa alakoulusta tuttu eipäs-juupas-väittely, joka päättyy siihen, että Raymond käy Larryyn käsiksi. Huoneessa kohahtaa. Nyt on perinteisen johtamisopin rajat ylitetty.

”Jos sanon että sinä myyt, sinähän vittu myyt”, Raymond karjuu.

”Hyvä, verta kehään, antaa palaa pojat! Näin ne on her-
rat ennenkin maailmassa lahdattu”, Amy tuhahtaa ja saa
Raymondin päästämään irti.

Olemme häkeltyneitä. Näin pitkälle ei sentään Suomes-
sakaan menty selvin päin. Meistä alkaa näyttää siltä kuin
Raymondilla olisi enemmän käyttöä koulunsa kesken jät-
täneelle, ovelta ovelle kulkevalle pölynimurimyyjälle kuin
tälle korkeasti koulutetulle nörttikatraalle. Saamme aavis-
tuksen siitä, miltä turvapaikan saaneesta afrikkalaislääkäris-
tä mahtaa tuntua, kun hän pääsee kuuraamaan Melbournen
lentokentän vessanpönttöjä.

Raymond rauhoittuu, suoristaa selkensä ja virnistää:
”Se oli miehekästä se. Pidetääs mietintäpaussi ja funtsitaan
mitä meistä jokainen voi tehdä enemmän ja paremmin
firman eteen. Jokaisella pitää olla kymmenen ideaa kun
tullaan takaisin.”

Aikamoinen saarna, kommentoimme, kun pääsemme pi-
halle haukkaamaan happea.

”Mitä huonommiksi ajat käyvät, sitä enemmän tarvitaan
autoritaarista johtamista”, Raymond vakuuttaa. ”Ei rinta-
mallakaan voi alkaa filosofoimaan ja spekuloidaan. Sitä
jumalauta hyökätään kun esimies niin käskee.”

Eikö tuo ole vähän kaukaa haettu? Ei bisneksessä kenen-
kään henki ole uhattuna eikä juuri kunniakaan.

”Väärin. Mieltikää, mikä tilanne on perheellisellä mie-
hellä, jolla on pari lasta, vaimo ja asuntolaina. Millä hän
työttömänä elättää perheensä? Kaikki lähtee motivoinnis-
ta”, Raymond vakuuttaa. ”Jos ei ole halua, ei ole kykyä, eikä
halua yleensä löydy muuten kuin pakon edessä. Ihminen
on siinä määrin laiska otus.”

Vaikka Raymondin hulluus on rasittavaa, hänessä on
myös viehättävät puolensa. Hyvänä päivänä hänelle voi to-

dennäköisesti ehdottaa mitä tahansa ja saada toiveensa läpi, pahimpina päivinä hän ei tule – tai selviä, kuten pahan-suovat huhut kertovat – toimistolle. Kylmäksi Raymond ei jätä ketään. Enimmäkseen häntä pidetään bisnespiireissä outona stetsonmiehenä. Oman egon pönkittäminen lyö läpi kaikessa mitä hän tekee. Hänen narsismillaan ei ole rajoja ja siksi kai nietscheläinen yli-ihmiskäsitys häneen niin vetoaakin. Mutta onko kaikilla todella samat mahdollisuudet? Onko oma vika, jos elämä karkaa käsistä?

”Minähän olen pohjimmiltani kauhean herkkä ja tunteellinen ihminen, käyn vapaa-ajallani asunnottomien miesten yömajassa vapaaehtoishommissa. Äijät on meikäläisen kavereita ja pidän syrjäytymistä valtavana ongelmana. Jokaisella pitäisi olla mahdollisuus luoda oma elämänsä niin kuin meikäpojalla.”

Eli kaikilla eivät sittenkään eväät riitä?

”Vaikka eväitä olisi, eivät kaikki silti menesty. Jokin menee vikaan niin kuin veljelläni. En vain tiedä mikä. Ehkä hänellä ei ollut samanlaista kunnianhimoa tai näyttämisen tarvetta, tai syynä oli jokin luonteen heikkous”, Raymond huokaa. ”Maksaisin mielelläni tiedosta, vaikka ei niin että se minua öisin valvottaisi”, hän keventää.

Yksiselitteistä vastausta arvoitukseen ei ole. Syrjäytymistutkijat todennäköisesti etsivät vikaa yhteiskunnasta ja turvaverkkojen pettämisestä, psykologit yksilöstä ja perheestä. Psykologi Lisa Jane Miller menee vielä syvemmälle. Hänen mielestään henkinen tietoisuus kaiken elävän ykseydestä on hyvän elämän perusta. Ne nuoret joilta käsitys puuttuu, ovat taipuvaisempia täyttämään tyhjiötä alkoholilla, huumeilla, jengiväkivallalla, seksillä tai hankkiutumalla teini-iässä raskaaksi.

”Mielenkiintoinen teoria, laittakaa linkki sähköpostissa”, Raymond kommentoi. ”Minusta rappio on helpompi

yymmärtää silloin, kun ihmisellä on ollut vähemmän valinnanmahdollisuuksia kuin toisilla. Tähän veroja tarvitaan: takaamaan perusoikeudet vähäosaisille. Keskiluokka pärjää kyllä omillaan, ei se tarvitse valtion avustuksia, lapsilisiä ja julkista terveydenhuoltoa.”

Me emme voi olla ajattelematta, että verot ovat pelkkää kosmetiikkaa, jolla työllistetään oireita hoivaavaa julkishalintoa mutta ei paranneta juurisyytä. Maailmassa on aina ollut ja on epätasa-arvoa, sillä emme ole samanlaisia. Kykymme ja taitomme eroavat, mutta se ei silti estä meitä elämästä ihmisiksi ja ottamasta muita huomioon. Ehkä meidät tuomitaan taivaassa sen mukaan miten hyvin kohtelimme vähäosaisimpia?

Kun yhteiskunnalla ei ole varaa, kykyä eikä halua edistää sosiaalista liikkuvuutta, voidaan puhua luokkayhteiskunnasta. Tällaisessa yhteiskunnassa nietzscheläisestä yli-ihmisteoriasta tulee totta myös hyvinvointivaltion kansalaisille: jokaisen on luotava oma elämänsä valinnanmahdollisuuksista riippumatta. Tältä hyvinvointivaltioiden tila on näyttänyt meidän silmissämme jo vuosikymmenen ajan. Tasa-arvo on pelkkä myytti.

Luokkayhteiskunnan maailmanlaajuista nousua kuvaa se, että jopa vauras ja tasa-arvoiselta näyttävä Australia on eriarvoinen. Sekä tulo- että varallisuuserot ovat kasvaneet. Rikkaimmalla viidenneksellä on omaisuutta seitsemänkymmentä kertaa enemmän kuin köyhimmällä viidenneksellä.

Vaikka luokkaistuminen on tosiasia, luokkia on entistä vaikeampi määritellä. Aksentti ei vielä riitä paljastamaan ketään juntiksi eikä välttämättä edes postinumero, työnkuva, vaatteet tai asunnon koko, kuten australialaiskirjailija Tim Winton kirjoittaa. Yhä useammat elävät aiempaa ylellisemmin ja heijastavat viihdemaailman esittämiä ihan-

teita pikemmin kuin poliittisia ideologioita. Koska raha on luokkaa määritellesä helpoin erottava tekijä, sitä käytetään mittarina. Mutta onko raha tosiaan kaikki kaikessa? Silläkö asemaamme, menestystämme ja onnellisuuttamme pitäisi mitata? Mennään Raymondin inhoamaan oopperaan etsimään vastauksia.

Puccinin *Gianni Schicchi* avautuu surumielisillä viuluilla. Herra Donati on kuollut ja perhe on surun murtama: he ovat jääneet perinnöttä! Kun näyttämölle ilmaantuu veijari Gianni Schicchi, jonka tytär on rakastunut perheen nuoruokaiseen, syntyy juoni. Gianni Schicchin avulla edesmennyt herätetään henkiin ja testamenttia muutetaan perheen hyväksi. Mutta kieroudet eivät lopu tähän. Gianni Schicchi tahtookin rahat itselleen.

Puccini kuvaa oivasti ihmisluonteen pohjatonta ahneutta ja usuttaa katsojan kysymään, onko käsityksemme menestyksestä liian kapea, jos yhdistämme sen vain rahaan, tuloihin ja omaisuuteen. Missä ovat sielu ja elämän ylevämmät arvot?

Kun *New York Timesin* kolumnisti David Brooks kysyi lukijoilta elämän tarkoituksesta, hän odotti vastauksia suurista unelmista, kunnianhimoisista tavoitteista ja yrityksistä muuttaa maailmaa. Hän yllättyi. Lukijat kertoivatkin pienten onnen hetkien tavoittelusta: puutarhanhoidosta, uudesta harrastuksesta, ihmisten kohtaamisesta, välittämisestä, rakkaudesta.

”Tuo on hyvä”, Raymond innostuu. ”Australiassa ylevät arvot ei ole tiedettä, taidetta tai edes uskontoa. Ne tiivistyvät ihmissuhteisiin. Meillä elää vahva kaveria ei jätetä -perinne.”

Tämä perintö elää muun muassa Anzacin myytissä ensimmäisen maailmansodan ajalta. Australialaiset taistelivat brittien rinnalla Turkissa Konstantinopolin herruudesta, ja

kansan vahvuuksien ja hengen katsotaan syntyneen silloin. Niihin kuuluivat toveruus, lojaalius ja sisu.

”Me aussit on aina pidetty yhtä vaikeina aikoina. Kun jossain palaa metsä, vapaaehtoisia on jonoksi asti. Me pidetään huolta toinen toisistamme. Ja tähän listaan pitää vielä lisätä jotain, mitä rangaistusvankien jälkeläisiltä ei osaa odottaa: rehellisyys. Meillä on paljon sanontoja rehellisyyteen liittyen: *poor but honest, fair dinkum, honest toiler, having an honest crack.*”

Ehkä välittäminen ja huolenpito tekevät australialaisista niin joviaalin oloisia. Ihmisiä tervehditään, juttu alkaa luis-
taa ventovieraidenkin kesken ja naapureita autetaan.

”Se on ollut välttämättömyys, kun maassa on ankarat luonnonolot, pitkät etäisyydet ja harva asutus. Ilman ka-
veria ei olisi selvitty. Se on varmaan se meidän henkinen varanto ja ykseyden tunne”, Raymond pohtii.

Illan hämärtyessä kävelemme ison pellon laitaan. Syk-
syinen ilma on kolea, utu alkaa nousta heinikkoon. Seisom-
me hiljaa ja tuijotamme horisonttiin, jossa näemme kol-
men kengurun pomppivan syömään ruohoa. Katselemme
lumoutuneina kuinka ne hyppivät kuin vieterellä, puuttuu
vain piirrettyjen elokuvien doing-doing-doing-ääniefektit.
Tämä hetki, tässä ja nyt, piirtyy mieleemme. Ei ole meitä ja
heitä. Me olemme kaikki yhtä.

Materialisti ja kommunisti

”Tuo talo myytiin juuri viidellä miljoonalla dollarilla”, Miranda näyttää korkean teräsaidan takaa vilkkuvaa kivilinnaa, kaasuttaa eteenpäin ja hiljentää taas hetkeksi: ”Tuo tuossa maksoi 4,5 miljoonaa ja seuraava 3,5 miljoonaa. Ostajat saivat hyvään hintaan talouskriisin aikaan, kun omistajan oli pakko myydä.”

Mirandan suu ja kädet käyvät, ja me olemme kuin tenniskisoissa: katsomme vuoroin vasemmalle, vuoroin oikealle. Olemme palanneet elämän ykseydestä amerikkalaisarkeen, jossa raha ja materia määrittävät menestystä. Talot ovat onnistumisen näkyvimpiä symboleja ja siksi jatkuvan kiinnostuksen kohteita. Paljonko kenenkin talo maksaa? Millaista on paremmin toimeentulevan, ylemmän keskiluokan elämä, jota suuri tavisten joukko kadehtii?

”Ringwood oli ennen newyorkilaisten huvila-alueetta, mutta kun tieyhteydet paranivat, alueelle alettiin rakentaa ympärivuotisia asuntoja”, Miranda jatkaa pulputustaan. ”Hinnat olivat alkuun edullisia, mutta nyt ne ovat pilvissä. Parhailla alueilla talot ovat paljon kalliimpia kuin New Yorkin metroradan varrella. Ja onhan täällä ihan toisenlainen elämänlaatu. Ei ole meteliä, ruuhkia eikä rikollisuutta.”

Ringwoodin metsäiset maisemat viehättävät jylhällä kauneudellaan. Isot männyt ja kuuset reunustavat tietä ei-

vätkä uudet asuintalot juuri kalpene Ringwoodin 1800-luvulla rakennetun kartanon rinnalla. Ringwoodilaiset asuvat viktoriaanisen massiivisissa kivitaloissa, joiden pihat ovat isoja ja pedantisti parturoituja. Autotalliin edessä seisoo citymaastureita ja tila-autoja.

”Monet ringwoodilaisista ovat kovatuloisia ammattilaisia. He käyvät päivittäin Manhattanilla töissä ja mikäs sen mukavampaa, kun matkaa on vain 45 minuuttia.”

Hymähämme. Eilisellä New Yorkin -visiitillämme matkaan tuhraantui puoli päivää. Ruuhkat tukkivat tien ja lisäksi Miranda parkkeerasi varoituksistamme huolimatta risteysalueelle. Auto oli hinattu pysäköinninvalvontaan, josta saimme lunastaa sen takaisin edulliseen 300 dollarin hintaan, johon sisältyi kolmen päivän säilytyspalkkio ja pysäköintivirhemaksu. Meille varikkovisiitti oli elämys – harvoin sitä pääsee niin kalliille kiertoajelulle – mutta Mirandan mies André ei riemuinnut. Kuulimme vielä ilta-myöhällä äkäistä neuvottelua luottokortin käytöstä.

”Äsh, eilinen ruuhka johtui onnettomuudesta. Normipäivänä matka hujahtaa kevyesti kolmessa vartissa”, Miranda vakuuttaa horjumattomalla optimismillaan.

Ringwoodin asukkaille alle tunnin etäisyys Manhattanista on statusta, joten ajoaikaa vähätellään. Kaikki on suhteellista. Kun pienissä ja harvaan asutuissa maissa puoli tuntia autossa istumista suuntaansa on jo liikaa, amerikkalaisille tunnin tai puolentoista pakokaasuttelu on pelkkä huviajelu.

Indonesian pääkaupungissa Jakartassa tutustuimme todennäköisesti pahimpiin ruuhkiin ikinä. Jakartalaisilta saatua tuhraantua edestakaiseen työmatkaan kuusi tuntia päivässä, jos he joutuvat kulkemaan kaupungin läpi. Julkinen liikenne hoidetaan busseilla ja pienillä henkilökäyttöön tarkoitetuilla pakettiautoilla, mikroleteillä. Moottoriajo-

neuvoja on kymmenmiljoonaisessa metropolissa melkein tuplasti enemmän kuin ihmisiä.

Ringwoodissa on kieltämättä etunsa. Kukapa ei haluaisi asua yhden maailman vetovoimaisimman metropolin kyljessä, järven rannalla ja omakotialueen rauhassa.

”Jo intiaanit vaistosivat, että tässä maa-alueessa on jotain erityistä. Täällä asui ennen eurooppalaisten invaasiota lenape-niminen heimo”, Miranda innostuu kehuistamme ja viittoo vieressä kohoavia Ramapo-vuoria kohti. ”Vuoret ovat magneettista seutua ja koska täällä tapahtui paljon yliluonnollisia asioita, intiaanit pitivät vuoria pyhinä. Kun pari Hollywood-tähteä rakensi huipulle kalliita huviloitaan joitakin vuosia sitten, asiasta nousi kiivas väittely. Se jatkuu edelleen. Ja nämä olivat siis todella kalliita, kymmenien miljoonien palatseja, ei mitään keskiluokan kopiokonekartanoita.”

Kännykkä räkäisee. Miranda etsii vehjettä kojelaudalta suklaa- ja välipalapatukkakääreiden ja ketjukahvilan paperimukien seasta, mutta melusaasteen lähdeä ei löydy, ei edes hansikaslokerosta. Onneksi soittaja älyää luovuttaa.

”Tiesittekö muuten, että lenapet olivat Manhattanin alkuperäisiä asukkaita?” Miranda kysäisee ja jatkaa sinnikkäästi kadonneen kännykän metsästystä, tällä kertaa karttaloakerosta. ”Legendan mukaan lenapet myivät New Yorkin 1600-luvulla hollantilaiselle kuvernöörille 24 dollarilla. Kuvitelkaa: kaksikymmentäneljä dollaria kun Manhattanin nykyiset neliöhinnat pyörivät viidessätoista tuhannessa dollarissa!”

Eikä tuo vielä mitään. Maailman kalleimpia neliöhintoja ei suinkaan makseta New Yorkissa vaan Hongkongissa. Kaupungin kaduilla huristelee enemmän Rolls-Royceja kuin missään muualla maailmassa asukasluokan suhteutettuna. Samaan aikaan köyhät honkongilaisvanhukset elävät

kuin häkeissä tiukkaan pakattujen vuokrahuoneiden kerrossängyissä.

”Ei köyhien asema ole täällä häppöisempi. Moni asuu kadulla tai rähjäisissä yömajoissa, joissa tulee pahoinpidelystä ja raiskatuksi. Vähintäänkin sieltä saa jonkun kauhean taudin.”

Miranda kopeloi penkkinsä alta ja kiskaisee voitonriemuisena kännykkänsä esille: ”Tsa-daa! Intiaaneillahan ei edes ollut maanomistuksen käsitettä, sillä heistä ihminen kuului maalle eikä maa ihmisille. Suuri osa maista oli yhteisomistuksessa. Lenapet eivät Manhattanista kauppa käydessään ymmärtäneet menettävänsä alueen, vaan luulivat vain jakavansa sen hollantilaisten kanssa, mutta hollantilaisroistot omivat ahneuksissaan kaiken itselleen. New Yorkia kutsuttiin heidän aikanaan Uudeksi Amsterdamiiksi.”

Historiankirjoissa on ristiriitaisia tulkintoja intiaanien maanmenetyksen syistä, mutta vaikka asetelmaa ei tulkit-sisi aivan näin mustavalkoisesti, on intiaanien uhriteorias-sa perää. Santeri intoutuu vertaamaan intiaanien massamurhaa holokaustiin. Intiaaneja tapettiin arviolta 70–100 miljoonaa, mikä ylittää kymmenkertaisesti natsien saldon. Tätä veristä historiaa juhlintaan amerikkalaiskodeissa kiitos-päivänä.

”Tiedän”, Miranda huokaa. ”Tai juhlintaan ja juhlintaan. Amerikkalaiset eivät ajattele kiitospäivän alkuperää. Se on perhe- ja mässäilyjuhla niin kuin joulukin. Ihmisillä on niin kiire pöytään, että ruokarukoukset unohtuvat. Ei siinä alkuperäiskulttuureja kunnioita tai käydä ranskalaisittain henkeviä pöytäkeskusteluja. Se on silkkaa mättöä syvän hiljaisuuden vallitessa.”

Eurooppalaisen siirtolaisväen ylivoimaa juhlistetaan siis ylensyönnillä. Aika irvokasta.

”Sanokaas muuta. Pitopöydät notkuvat. Pääosassa on täytetty kalkkuna, jonka seuraksi tarjotaan voista perunamuusia ja karpalokastiketta. Jälkiruoaksi on kermapiiraita, jäätelöä, marenkia”, Miranda jatkaa huuliaan lipoen. Hän kurkottaa kojelaudan päälle viskattuun paperiseen donitsipussiin, mutta se on tyhjä.

Amerikkalaisilla kotirouvilla riittää pyhien alla vilskettä.

”Mitä vielä”, Miranda naurahtaa: ”Tämä on Amerikka. Kaikki tulee valintamyymälän säilykepurkeista ja einespaketeista. Voin korvaa margariini ja jälkiruoat loihditaan kirkkaista, karamellivärjätystä hyytelöistä. Maistuisi varmaan teillekin, master ja mistress”, Miranda sanoo leikkisästi ja vilkaisee että takapenkillä on kaikki hyvin.

Tila-auton kaikki kolme penkkiriviä ovat täynnä. Keskimmaisessä istuu kaksi ala-asteikäistä lasta, Julie ja Thomas. Päivänsäteet toljottavat ikkunoistaan ulos kuin elämänsä kyllästyneet keski-ikäiset.

”Joko me ollaan kohta kotona”, Thomas tiukkaa vastauksena Mirandan pälyilyyn.

”Ihan kohta. Haluatteko että laitan elokuvan pyörimään?” Miranda kysyy ja väläyttää takapeilistä herttaisen hymyn. Lapset eivät lepy, vaan tuijottavat itsepintaisesti ulos. Varhainen murrosikä vai normipäivä?

”Normipäivä”, Miranda huokaa.

Miranda on lastenhoitaja ja hänen työnään on saattaa lapset aamulla kouluun ja hakea heidät iltapäivällä harrastuksiin tai kotiin, ja viihdyttää heitä siihen asti että vanhemmat pääsevät töistä. Ei mikään helppo duuni, ainakaan viihdyttämisen osalta. Mirandalla tuntuukin olevan kiire päästä hoidokeistaan eroon. Kiidämme eteenpäin nopeusrajoituksista piittaamatta. Ramapo-vuoret ovat jääneet taakse, mutta maasto jatkuu kumpuilevana ja metsäisenä. Näissä maisemissa voisi kuvitella mesikämmentenkin viihtyvän.

”Täällä on karhuja”, Miranda vahvistaa. ”Pari viikkoa sitten törmäsin yhteen takapihalla. Jähmetyin paikalleni enkä uskaltanut liikkua.”

Innostumme. Olisihan se hienoa bongata karhu New Yorkin kupeesta!

”Jos niin käy, kannattaa olla varautunut. Se ei ole leikin asia.”

Mitä pitäisi tehdä?

”Paikalliset metsänhoitajat kehottavat perääntymään karhun edestä pikkuhiljaa ja varomaan katsomasta sitä silmiin. Jos elukka nousee takajaloilleen, se haluaa nähdä ja haistaa teidät paremmin. Silloin voi heiluttaa käsiään, tervehtiä ja siirtyä vaivihkaa takavasemmalle.”

Tervehtiä? Vaikka onhan se tietysti kohteliasta. Meistä Ringwood alkaa näyttää entistä tutummalta metsineen ja metsän asukkeineen. Mutta kärsitäänkö täällä yhtä ankarasta talvesta kuin Pohjolassa? Leveysasteilla mitattuna ollaan kuitenkin eteläisen Euroopan tasolla.

”Lunta tulee reippaasti, mutta auraus toimii. Olemme olleet lumen saartamina vain pari päivää kymmenen viime vuoden aikana. Sähköt katkeavat useammin, esimerkiksi pari vuotta sitten hurrikaani Sandyn jälkeen olimme viikon ilman. Se oli syksyä. Muuten pärjäsimme hyvin, mutta kal-seaan kämppään herääminen ja ilman suihkua töihin lähtö oli epämurkavaa.”

Koukkaamme pääväylältä pikkutietä ylös kukkulalle, mitä ilmeisimmin kohti lasten kotitaloa, sillä nämä alkavat jo kasata kampeitaan. Ohitamme aiempaa pienempiä ja vaatimattomampia kivikartanoita, kun Miranda kääntyy yhtäkkiä puoleemme ja supisee: ”Täällä tapahtui kauheita.” Hän nyökkää meille merkiksi että tästä puhutaan lisää myöhemmin sitten kun alaikäisten herkät korvat eivät olisi enää kuulolla.

Metsä on muuttunut yhä synkemmäksi ja sakeammaksi. On helppo kuvitella, miten pimeys, eristyisyys ja sipisievät talot kätkevät erilaisia perheumpioita. Kun likaisen ja puhtaan, oikean ja väärän rajoja pidetään tiukasti erillään, kätketään salaisuuksia, kannetaan kaunaa ja varjellaan julkisivua, ahdistus ja kapina puhkeavat arvaamattomilla tavoilla. Valot ja varjot vaativat toisiaan, sillä ne ovat pohjimiltaan samaa juurta. Ilman yötä ei olisi päivää eikä ilman pahaa hyvää, kuten kielitieteilijä Ferdinand de Saussure aikanaan esitti. Kieli – ja samalla ajattelumme – perustuu vastakohtille, olemme siis lähtökohtaisesti ristiriitaisia.

Mutkitteleva tie päättyy kolmikerroksisen omakotitalon pihalle, naapureita ei ole lähimainkaan. Isot kuuset varjostavat apeaa pihaa, jossa on trampoliineja, ajettavia leikkiautoja ja värikäs leikkimökki. Lelut näyttävät synkkää kuusiriviä vasten irvokkailta kuin surumielisen klovnin ilakoivat eleet.

”Voilà”, Miranda huudahtaa tekopirteästi ja pomppaa avaamaan auton ovia. Lapset laahustavat, jos mahdollista, entistäkin vastahakoisemmin kotia kohti ja läväyttävät oven perässään kiinni.

Aikamoisia hapannaamoja, ihmettelemme. Tai sitten olemme tottuneet reissuillamme köyhien maiden hymyileviin ja hyväntuulisiin kakaroihin.

”Tämä on yksi hankalimmista perheistä, joissa olen työskennellyt ja olen sentään ollut kymmenissä perheissä urani aikana”, Miranda avautuu. ”Vanhemmilla on avio-ongelmia ja ne heijastuvat lapsiin.” Miranda miettii hetken ennen kuin supattaa: ”Tiedän tästä perheestä enemmän kuin pitäisi, sillä lasten äiti uskoutuu minulle. Olen sanonut hänelle, ettei kannata vielä erota vaan yrittää ensin selvittää asioita, mutta mies on kylmä. Hänellä on suuria odotuksia etenkin pojan suhteen. Mies on jalkapallojoukkueen val-

mentaja ja treenaa poikaa aivan liikaa. Tässä perheessä ei katsota telkkaria, urheilu on kaikki kaikessa.”

Vaikka Miranda ei harrasta liikuntaa, hän on ammattinsa ansiosta hyvässä kunnossa, pirteä ja nuorekas vartaloa myötäilevissä farkuissaan. Vain pitkän blonditukan kehys-tämät kasvot paljastavat, ettei hän ole enää pikkutyttö. Vahva puuterikerros ja pinkki meikki vain korostavat eläkkeestä haaveilevan kuusikymppisen juonteita.

”En haluaisi tehdä tätä enää 65-vuotiaana enkä tiedä jaksanko edes. Selkä kipeytyy. Minulla olisi ollut ylihuomiselle lääkäriaika, mutta se täytyi siirtää myöhemmäksi kun lapsilla on juutalainen juhlapyhä ja vapaata koulusta. Vien heidät Bronxiin.”

Ehdotamme Mirandalle uranvaihtoa. Hänessä olisi kiinteistönvälittäjän ainesta.

”Tykkään olla enemmän lasten kanssa”, Miranda vastaa. ”Lapsset ovat niin aitoja, niin hyvässä kuin pahassa.”

Meitä kiinnostaa, onko Miranda jo suunnitellut eläkepäiviään.

”Arvatkaa vain kuinka paljon! Ongelma on siinä, että en tiedä mitä André haluaa kun hän ei koskaan puhu siitä minulle. Hän on 57 ja minä 61”, Miranda huokaa. ”Minä haluaisin muuttaa pois Yhdysvalloista, vaikka Meksikoon tai Intiaan. Siellä voisimme asua mukavasti säästöillämme, kun taas täällä kaikki on niin kallista, ainakin näillä tuloilla. Voitteko kuvitella, että 25 amerikkalaista vipurahastomiljonääriä tienavat vuodessa enemmän kuin kaikki Yhdysvaltain lastentarhanopettajat yhteensä, puhumattakaan meistä kouluttamattomista lastenhoitajista?”

Eriarvoisuus on maassa huikeaa ja se tiivistyy New Yorkissa, jonne virtaa jatkuvasti uutta, nuorta ja kunnianhimoista väkeä, joka haluaa luoda uraa ja menestyä. Edes loistavimmat kyvyt ja parhaimmat tutkinnot eivät riitä.

Monet päätyvät kaupan kassoille tai tarjoilijoiksi ja joutuvat tekemään kahta työtä elääkseen.

”Ai mutta tässä minä vaan höpisen ja Pontus odottaa sisällä jalat ristissä. Reppana meinasi unohtua”, Miranda huuhahtaa ja rientää laskemaan perheen koiran iltapäiväpisulle.

Ovesta köpöttelee vanha ja harmaantunut bulldoggi, joka nuolee meidät ensi töikseen päästä varpaisiin. Sitten se pyörähtelee edessämme niin että etu- ja takapää saavat tasa-puolisesti rapsutusta. Koira lienee talon ainoa kompleksiton asukas, murjaisemme.

”Saattaa olla”, Miranda nauraa ja viittooo meidät pieneen vanhaan Mazdaansa. Kumarrumme sisään astuessa kaksinkerroin ettemme löisi päätä kattoon. Pontus yrittää hypätä perässä, mutta joudumme päättäväisesti estämään sisään-pääsyn. Kun paiskaamme ovet kiinni ja Miranda kaasuttaa mäkeä ylös, Pontus istahtaa keskelle pihaa katsomaan peräämme. Minne se mahtaa haikailla?

Miranda palaa lapsista päästyään normaaliin ajotyylinsä. Hän kaasuttaa ja jarruttaa vuoron perään niin että retkahtelemme nenä edellä kohti tuulilasia.

”Tämä vanha kottero on palvellut minua uskollisesti 15 vuotta”, Miranda höpöttää. ”Vähän huoltoa ja taas mennään. Vaikka kyllä minulle tila-autokin kelpaisi jos joku maksaisi, mutta André ei tienaa sellaisia rahoja. Julien ja Thomaksen vanhemmat taas ovat molemmat kovatuloisia. Mies vastaa lääketehtaan myynnistä ja vaimo on vakuutusyhtiön korvausosaston päällikkö. Tienaavat satojatuhansia vuodessa”, Miranda sanoo ja lisää ihailevasti: ”Puurtavat töissä jopa lomansa ja nostavat siitä triplapalkkaa.”

Siinä ei vapaa-ajalla juuri pröystäillä. Laskemme, että työmatkat New Yorkiin ja takaisin lisäävät vanhempien työpäivää päivittäin parilla tunnilla. Aika kallis hinta maksettavaksi hienoista puitteista, joissa vietettäväksi ei liikene

aikaa. Niin se oli meilläkin Suomessa. Kauniaisten-talo oli etupäässä tyhjillään.

”Kun saisikin ne ylelliset puitteet ilman velvoitteita ja raadantaa. Monet luulevat, että amerikkalaisten elämä on sellaista. Kun me asuimme André’n kanssa pari vuotta Panamassa ja valittelimme nousevia hintoja naapureille, he olivat ihmeissään: mutta amerikkalaisethan repivät seinästä rahaa niin paljon kuin haluavat, mitä valittamista meillä oli? Ajatelkaa jos pankkikortit tosiaan toimisivat niin. Koska tahansa voisi mennä automaatille ja nostaa niin paljon käteistä kuin tarvitsee miettimättä mistä raha tulee.”

Meistä tuo on niin periamerikkalainen ajatus: aivan kuin raha ratkaisisi kaiken. Kuitenkin hyvätuloisissa perheissä voidaan elää onnettomasti, mistä miss Julie ja mister Thomas ovat erinomaisia esimerkkejä.

”Totta, ja paljon pahempiakin löytyy”, Miranda sanoo ja muistuttaa meitä salamyhkäisistä vihjailuistaan. ”Tuossa oikealla on se kauhujen talo. 18-vuotiaan pojan päässä napsahti ja hän tappoi äitinsä.”

Äkkipikaistuksissa?

Miranda nyökkää: ”Kirveellä. Syystä ei ole tietoa. Poika oli mallioppilas yksityisestä koulusta, hyvin kasvatettu ja hyvästä perheestä. Kaikki näytti päällepäin niin harmoniselta ja rauhalliselta, ettei kukaan osannut odottaa sellaista tragediaa.”

Kaasupoljin painuu kiivaasti alas kun Miranda karistaa alueen huonon karman niskastamme. Kaahaamme päätielle, mutta joudumme jarruttamaan, kun edessä ajavat lahnailevat. Jopa Miranda haukkoo henkeä säikähdyksestä.

”Se oli lähellä. André ei suostu enää kyytiini ollenkaan. Hänen mielestään se on aivan liian vaarallista.”

Emme ihmettele. Santeri kaipaa mutkaisella tiellä tuoretta inkivääriä, joka auttaisi matkapahoinvointiin, mutta

sitä ei ole tarjolla. Kiroamme amerikkalaista autokulttuuria ja huokaamme helpotuksesta, kun kaahaamme viimein järvenrantatieltä ylös kohti kotia. Kivitalot vaihtuvat puiisiin, tavanomaisempiin amerikkalaistaloihin. Olemme saapuneet kuuluisaan tavallisten ihmisten paratiisiin, jossa on omat varjonsa.

”Näettekö tuon valkoisen talon”, Miranda osoittaa rinneessä olevaa idyllistä puutaloa. ”Sieltä löydettiin hiljattain kolme pikkupoikaa yksinäisen vanhanmiehen luota. Yksi pojista oli tapettu ja sullottu kellariin, kaksi pääsi pakemaan naapuriin. Kukaan ei tiedä, miten pojat olivat sinne joutuneet. Tämä on Twilight Zone”, Miranda hymähtää.

Amerikkalainen unelma

Miranda ja hänen miehensä André asuvat 1900-luvun alun kolmikerroksisessa puutalossa, jonka pihassa tönöttää puusen tolpan päässä *Aku Ankasta* tuttu postilaatikko. Söpö mutta riiviömäinen ajokoiran pentu Jill rynnii sisälle päästyä kimppuumme pussaamaan.

”Koiria on mahdoton”, Miranda puuskahtaa. ”Minulla on ollut useampia koiria elämäni aikana, mutta tähän en ole saanut mitään otetta. Se tekee mitä lystää.”

Toivottavasti Miranda ei sovelle samanlaisia kasvatusten menetelmiä hoidokkeihinsa, jotka ovat jo valmiiksi pilalle hemmoteltuja. Riiviöt ovat tottuneet saamaan kaiken mitä ikinä keksivät haluta.

Mirandan ja André'n talo on viehättävä yhdistelmä ranskalaista ja amerikkalaista. Silmiin pistää vain olohuoneen ison takan yläpuolella koreileva kullan ja pastellin värinen ornamenttikuvio, joka muistuttaa 80-luvun halvasta prameudesta.

Päätämme jututtaa töistä palannutta Andréta, joka on silmälaseissaan ja aaltoilevassa tukassaan kuin ranskalainen professori. Boheemisti olan yli heitetty kaulahuivi puuttuu, mutta tavat ovat periranskalaiset: leipä, viini ja juusto kuu-
luvat jokaiseen illalliseen. André on sopeutunut hyvin amerikkalaiseen elämänmenoon. Hän retkottaa töiden jälkeen olohuoneen laiskanlinnassa tv:tä tuijottamassa.

Laiskanlinna on talon edessä tönöttävän postilaatikon tavoin kuin Carl Barksin sarjakuvista. Me vajoamme viereisen sohvan syövereihin. Amerikkalainen keskiluokka totta tosiaan osaa tehdä olonsa mukavaksi. Sängyt ovat pehmeitä ja pulleita, jääkaapeissa on jääpalakoneet, kellareista löytyy vakiovarusteena pyykinkuivauskoneet ja roskasäiliöt avautuvat ja sulkeutuvat automaattisesti niin ettei tarvitse liata käsiään tai käyttää jalkapaljinta. Kaikki on tehty mahdollisimman helpoksi. Autotalliin pääsee suoraan talon sisältä eikä takalistiaan tarvitse nostaa autonpenkistä asioiden hoitamiseksi, sillä drive-in-palveluista saa kaikkea kahvista apteekkituotteisiin. Ilmankos kansalle kertyy kiloja.

”Amerikkalaiset ovat oman mukavuutensa ansassa”, André myöntää ja paljastaa helpon elämän kääntöpuolen: ”He maksavat arjen mukavuudesta työhulluudellaan. Hommia painetaan iltamyöhään eikä lomiakaan ole kuin onnettomat kaksi viikkoa vuodessa. Vaikka minäkin teen pitkiä päiviä, kuudesta kesälomaviikostani en tingi.”

Meidän päähämme ei mahdu, miten amerikkalaiset tulevat toimeen lyhyillä lomillaan. Emme liioin ymmärrä mistä työhulluus johtuu, paitsi ehkä amerikkalaisesta unelmasta: kaikki haluavat rikastua.

”Amerikkalainen unelma selittää työhulluutta vain osittain, ja talouslamat ovat saaneet sen rapistumaan”, André kieltää. ”Ihmiset eivät ole enää niin yltiöoptimistisiä kuin ennen. Minulla oli tapana sanoa, että tämä maa on men-

nyttä sitten kun keskiluokka menettää uskonsa siihen, että heistä jokaisesta voi tulla presidentti. Nyt ollaan oltu siinä pisteessä jo jonkin aikaa.”

Amerikkalainen unelma ja keskiluokka liittyvät kiinteästi yhteen, sillä nimenomaan keskiluokan uskottiin voivan ponnistaa ryysyistä rikkauksiin. Suomessa tätä unelmaa edusti Kultarannan rakennuttanut liikemies Alfred Kor-delin, joka aloitti uransa rihkamakauppiaan apulaisena, perusti sitten oman kauppapuodin ja laajensi vähitellen liiketoimintansa sekatavara- ja kangaskauppaan. Hän sijoitti varojaan kauppaan, laivanvarustukseen ja teollisuuteen ja loi suuromaisuuden.

”On aika kuvaavaa, että amerikkalaiset vaaliehdokkaat eivät nykyään enää puhu keskiluokasta”, André huomauttaa. ”He vetoavat tavallisiin amerikkalaisiin, enemmistöön tai ’meihin työntekijöihin jotka teemme kovasti töitä pääsemättä elämässä eteenpäin’. Amerikkalaisen unelman maininta aiheuttaa ihmisissä vain ahdistusta epävarmasta tulevaisuudesta. Unelma on karannut useimmilta saavuttamattomiin.”

Jokin selitys seinähulluille työajoille kai silti on, vaikka rikastumisesta ei olisi toivoakaan.

”Se on enimmäkseen henkistä laiskuutta. Amerikkalaiset eivät ymmärrä, että Euroopassa vaadittiin vuosikymmeniä ja lukemattomia protesteja, jotta työntekijöiden asemaa saatiin parannettua. Täällä kukaan ei protestoi. Amerikkalaiset pelkäävät, eikä ammattiliitoilla ole samanlaista asemaa kuin Euroopassa. Rikkaat teollisuuspohatat ovat käyttäneet miljardeja ajaakseen liitot alas. He ovat olleet järjestelmällisiä ja tehokkaita.”

Euroopassa ammattiliitoilla on ollut keskeinen asema yhteiskunnan päätöksenteossa, mutta niidenkin asema on heikentynyt viime vuosikymmeninä. Liittojen valta riip-

puu viime kädessä siitä, kuinka paljon hallitukset antavat niille neuvotteluvaltaa ja kuinka solidaarisia työntekijöiden on vara olla. Kun suhdanteet heikkenevät, paikallista sopimisvaltaa kavennetaan, ja kun yrityksessä alkavat yt-neuvottelut, viidakon lait astuvat voimaan. Työntekijät puukottavat toisiaan selkään oman nahkansa pelastamiseksi eikä kukaan uskalla lakkoilla ettei joutuisi mustalle listalle.

”Tuttu tilanne”, André myöntää. ”Meidänkin firmassa jouduttiin pari vuotta takaperin potkimaan kolmannes väestä pellolle. Kyllä siinä vaiheessa kävi mielessä, miten meikäläisen käy. Kuka palkkaisi kohta kuusikymppisen ulkomaalaisen? Se oli kovaa aikaa. Yksi irtisanotuista sai sydänkohtauksen toimistolla. Kun meidän firmassa irtisanotaan, tietokone lakkaa yhtäkkiä toimimasta ja vartijat saattavat pihalle.”

”Me olimme taloudellisesti tiukemmalla jo ennen irtisanomisuhkaa”, keskusteluumme baarikeittiöstä seurannut Miranda vahvistaa. ”Tulimme tänne ekspatriaatteina Ranskasta, mutta komennuksen päätyttyä André siirrettiin amerikkalaiselle palkkalistalle. Se oli shokki, sillä palkka romahhti kolmannekseen entisestä. Hain lastenhoitajan paikkoja, että saimme edes vähän lisätienestejä. Olin tehnyt samaa kun asuimme parikymmentä vuotta Ranskassa.”

Nyt André ja Miranda ovat olleet toiset parikymmentä vuotta Yhdysvalloissa. On ihan pakko kysyä kumpi on parempi: Ranska vai Yhdysvallat?

”Yhdysvallat”, André vastaa hetkeäkään empimättä. ”Kaikki on täällä niin helppoa, kun Ranskassa joutuu taitamaan peistä monista asioista. Totta kai täälläkin on omat ongelmansa. Suurin on se, että kaikki pyörii materian ympärillä. Miranda on siitä mainio esimerkki”, André lohkaisee ja mulkaisee vaimoaan.

”Pyörisi jos olisi jotain minkä ympärillä pyöriä”, Miranda tuhahtaa.

”Sekin ärsyttää, ettei mitään kyseenalaisteta”, André jatkaa Mirandan kitkerästä kommentista piittaamatta. ”Keskustelut amerikkalaisten kanssa ovat tylsiä, koska ne käydään mukavuusaluella. Kaikki on aina *nice*. Se on harmonista, hyväntuulista ja luo yhteenkuuluvuuden tunnetta, mutta siinä ei ole mitään haastetta.”

Oikeista asioista ei siis uskalleta puhua, kun pelätään mitä muut ajattelevat?

André nyökkää: ”Luojan kiitos kollegani ovat ranskalaisia. Provosoimme provosoimisen ilosta. Perheenikin on kasvanut Ranskassa toisenlaiseen kulttuuriin. Mirandalle se oli vaikeaa, mutta hän on oppinut sietämään sitä. Adriana taas kävi koulunsa Ranskassa, joten hän on sosiaalistunut keskusteluun pienestä pitäen ja uskaltaa jopa puhua politiikasta. Sieltä Adriana muuten tulee”, André huomaa kun autotallin ovi käy.

Sisään liehahtaa parikymppinen kaunotar, joka erottuu ensisilmäyksellä amerikkalaisnuorista hoikkuudella ja hienostuneisuudella. Hän on tullut piipahtamaan poikaystävänsä luota ennen lentoa Arizonaan. Nuoripari on lähdössä sinne pitkää viikonloppua viettämään.

Utelemme, eikö ajatus ranskalaisista kuuden viikon lomista houkuta Adrianaa.

”Olemme miettineet Eurooppaa vaihtoehtona”, Adriana myöntää ja hivelee pitkää, kiiltävää tukkaansa keimailevasti. Pitkät ripset räpsyvät huolellisesti tehdyn meikin keskeltä. ”Poikaystäväni on Italiasta ja meillä on molemmilla kaksoiskansalaisuudet. Asiat ovat täällä kuitenkin niin hyvin että se ei kannata: hyvät työt ja palkat. En tiedä mitä parempaa Euroopalla olisi meille tarjota.”

”Poikaystävän vanhemmat ovat erinomaisia esimerk-

kejä siitä, että amerikkalainen unelma elää”, Miranda porhaltaa viereen hehkuttamaan. ”He ovat menestyneet, vaikka heillä ei ole mitään koulutusta. Isä työskentelee sähköyhtiön leivissä ja äiti puhuu englantia heikosti, hyvä kun osaavat lukea ja kirjoittaa. Silti heillä on sijoitusasuntopa ja -toimistoja eri puolella New Jerseytä. En tiedä miten he ovat sen tehneet, mutta rahasta ei siinä perheessä ole puutetta”, Miranda sanoo ja näpäyttää vuorostaan Andréta.

”Raha, raha ja raha”, André tuhahtaa.

”Mieheni pitää minua tylsänä materialistina”, Miranda selittää aivan kuin André olisi haihtunut savuna ilmaan. ”Hän rakastaa älyllisiä keskusteluja mutta minusta ei ole siihen. Eikä hän ole toisaalta kiinnostunut niistä asioista, joista minä pidän. Hän jöröttää mieluummin yksin kotona kun taas minusta on kiva käydä shoppailemassa, tavata ystäviä kahvilassa ja bilettää.”

”Äiti on mahdoton, välillä saa hävetä silmät päästään. Kuvittelee vieläkin olevansa parikymppinen vaikka on melkein eläkkeellä”, Adriana parahtaa ja ryntää yläkertaan pakkaamaan. Äidin ja tyttären välit vaikuttavat klassisilta: he eivät tule toimeen.

”Miranda on ehdollistettu amerikkalaiseen tavarakulttuuriin, jossa tunteita näytetään rahalla”, André kommentoi. ”Oletteko huomanneet, että amerikkalaisissa elokuvissa tosirakkautta on se, että mies ostaa vaimolleen tai vanhemmat lapselleen valmistujaislahjaksi uuden hienon auton? Mikään ei ole mitään ennen kuin se on rahalla tai tavaralla todennettu.”

”Mitä pahaä siinä on, että haluaa rakkailleen parasta mitä voi antaa?” Miranda kimmastuu. ”En pistäisi pahakseni, jos sinäkin joskus ostaisit minulle jotain sen sijaan että valitit joka ikisestä luottokorttilaskusta ja sakosta.”

”Tätä minä juuri tarkoitan”, André sanoo tuskastuneena. ”Nain toisen naisen. Se Miranda lauloi 70-luvulla kukkaseppele päässä ’All you need is love’, ja siinä oli tosiaan kaikki mitä tarvittiin – ja vähän ruohoa tietysti”, André lisää. ”Voi pojat niitä aikoja.”

Nostalgia haihtuu hetkessä: ”Sitten elämästä tuli lainanlyhennystä, auton huoltoa ja ulkomaanlomia 20 kilon matkalaukkujen kera”, André kommentoi sarkastisesti ja etsiytyy baarikaapille. Hän tarjoaa paukkua, mutta jää ryyppyseuratta kun Mirandakaan ei ota. Hänen täytyy vielä ajaa iltamyöhäisellä neuvotteluun lasten vanhempien kanssa, sillä koulusta on tullut valituksia nuorenherran käytöshäiriöistä.

”No minä otan teidän kaikkien edestä”, André sanoo ja kaataa kunnan tujauksen viskiä grogilasiin. Tämä on viinin, patongin ja juuston tavoin jokailtainen rutiini. Mitä kireämpänä André palaa töistä, sitä enemmän alkoholia kuluu.

Päättämme keventää tunnelmaa kysymällä miten paris-kunta tapasi.

”Greyhoundin bussissa”, Miranda naurahtaa.

”Se oli puhdas sattuma”, André selittää ja herää synkkydestään nuoruusmuistoihin. ”Olin lomalla Yhdysvalloissa niin kuin aina kun olin saanut säästettyä. Jouduin Texasissa ongelmiin parin armeijan tyypin kanssa, joiden seuraan olin lyöttäytynyt. Jätkät olivat aivan sekaisin ja meidät kaikki korjattiin selliin yöksi talteen. Aamulla poliisit saattoivat meidät bussille, että varmasti poistuisimme kaupungista, ja kuinka ollakaan, Miranda sattui olemaan kavereineen samassa bussissa.”

André vilkaisee vaimoaan ja murjaisee: ”Ei olisi ikinä pitänyt astua siihen bussiin.”

Miranda tuhahtaa mutta hillitsee itsensä.

Greyhound on edelleen halvin tapa kiertää maata ja kohtalaisen mukavakin. Olemme matkustaneet sillä Yhdysvaltojen halki idästä länteen ja pohjoisesta etelään. Etukäteen meitä varoiteltiin paljon bussimatkailun vaaroista, sillä bussit ovat Yhdysvalloissa mitä parhain luokkayhteiskunnan ilmentymä. Niillä matkustavat vain köyhät ja siirtolaiset, kun kaikilla kunnan kansalaisilla on omat autot – mitä useampi sen parempi.

”Virallisesti Yhdysvalloissa ei ole yhteiskuntaluokkia, kun kaikki kokevat olevansa yhtä suurta keskiluokkaa. Mutta luokka tulee esille erilaisissa valinnoissa: missä asuu, paljonko tienaa, mitä töitä tekee ja omistaako oman auton vai joutuuko kulkemaan julkisilla. Keski-vertoamerikkalainen kavahtaa busseja, koska tietää joutuvansa niissä epäilyttävään seuraan. Ja asemilla kuhisee kuulemma hämärämiehiä. Paskapuhetta”, André nauraa.

Me kuulimme samat varoitukset. Niistä oli se hyöty, että yllätyimme iloisesti. Monet asemista olivat eurooppalaisiin verrattuna varsin tasokkaita. Ne olivat klinisen siistejä, niistä löytyi ilmainen wc, wifi ja juomavesihana, ja niissä oli myös turvallista ja mukavaa nukkua. Matkustajista pidettiin hyvää huolta alusta loppuun. Kuskit esittelivät matkan aluksi itsensä ja tervehtivät. Totta oli, että useimmat matkustajat olivat laitapuolen kulkijoita, latinoja ja aasialaisia, mutta ei se tehnyt heistä rikollisia.

”Se vain lisää väriä matkantekoon”, André säestää. ”Olin kokenut Greyhound-konkari jo ennen kuin tapasin Mirandan, sillä matkustin Yhdysvalloissa paljon nuoruudessani. Vanhemmillani oli matkatoimisto ja käytin kaikki osa-aikatoivissa tienaamani rahat matkailuun. Olin hullaantunut maasta. Se tuntui lupaavan niin paljon”, André muistelee ja siemaisee viskiä. ”Se on tietysti kaikki muuttunut viime vuosina. Syyskuun yhdennentoista jälkeen vapaudesta on

turha puhua ja amerikkalaisen unelmankin on käynyt köpelösti. Entinen optimismi on vaihtunut peloksi ja apeudeksi.”

Nyökkäämme. Tässä ei ole kyse vain André'n kyynistymisestä kun kuherruskuukausi Yhdysvaltojen ja Mirandan kanssa on päättynyt. Amerikkalaisten usko myytteihin on rapissut. Epätasa-arvo lisääntyy ja ihmisten usko omiin mahdollisuuksiinsa on horjunut.

”Se näkyy erityisesti nuorissa. Vaikka he kuinka yrittävät ja heillä on hyvä koulutus, ei tulevaisuus näytä ruusuiselta”, André sanoo.

Rappuset käyvät ja Andrélle tulee kiire napsauttaa televisio päälle. Hän taitaa aavistaa minkälainen draama taloon on kehkeytymässä. Äiti ja tytär kommunikoivat huutamalla.

”En löydä matkavaatteitani mistään. Muistitko pestä ne”, tytär vaahtoa turhautuneena olohuoneen läpi pyyhkäistessään ja katoaa kellarikerrokseen koira perässään.

”Ne on kuivurissa”, Miranda kailottaa perään.

”Voi ei! Miksi ihmeessä sinä et voi ikinä laittaa niitä ajoissa koneeseen pyörimään? Meillä on illallinen appivanhempien kanssa ja jos myöhästyn, se on sinun syyksi!”

Miranda on puolustuskannalla. Hänelle ei näytä tulevan mieleen, että parikymppinen tytär voisi hoitaa itse omat pyykkinsä.

”Anteeksi”, Miranda huutaa. ”Ei siinä kauan mene. Korkeintaan puoli tuntia.”

”Olet toivoton”, tytär parahtaa ja ravaa koiran kanssa takaisin yläkertaan omaan huoneeseensa.

”Hän on aina ollut hyvä tyttö”, Miranda selittää anteeksi-pyytävästi. ”Ei ole koskaan aiheuttanut meille ongelmia.”

Kysymme, eikö Adriana ole harkinnut muuttoa omaan kotiin tai poikaystävänsä kanssa yhteen. Hän on sentään 25-vuotias ja seurustellut saman pojan kanssa viisi vuotta.

”Poikaystäväkin asuu mieluummin kotonaan”, Miranda selittää. ”Välillä he ovat yhdessä meillä, välillä pojan vanhempien luona. Meillä ei ole André’n kanssa mitään sitä vastaan, että Adriana asuisi kotona vaikka loppuikänsä. Olemme kuin kämppeiksi.”

Vanhemmat kämppeksinä kuulostaa suomalaisen korvaan oudolta, mutta Yhdysvalloissa se on yleistä. Puhutaan kengurusukupolvesta, joka kammoaa sitä, että oma status laskee, ei ole töitä ja rahat vähenevät. Osa taitaa myös kaihtaa arkiaskareita italialaisten nuorten tapaan. On helpompaa pysytellä kotona ”vanhempien pussissa”, kun äiti pesee pyykit, siivoaa ja laittaa ruoan.

”Kyllä se on enemmän taloudellinen kysymys”, André kieltää. ”Adriana osaa kyllä pitää huolta itsestään, mutta näin on halvempaa. Kun hän asui opiskeluaikana kotona, ei tarvinnut nostaa opintolainaa. Monet amerikkalaiset aloittavat työelämän satojen tuhansien dollarien velkataakan alla. Minä maksoin tyttäremme opinnot, ja loppuvaiheessa hän kävi vielä opintojen ohella töissä.”

”Vaikka Adriana on nyt töissä ja tienaa mukavasti, minusta olisi surullista, jos kaikki hänen rahansa menisivät vuokraan. Nyt hänellä on oma auto, hän voi ostaa kauniita vaatteita, ja hän saa tulla ja mennä vapaasti”, Miranda lisää. ”Olisin minäkin varmaan aikaanani jäänyt kotiin, ellei olisi potkaistu pihalle. Vanhempani eivät olleet varakkaita. Kun muut tytöt saivat uusia farkkuja, minä kuljin veljeltä pieneksi jääneissä.”

”Eivät minunkaan vanhempani rikkaita olleet, mutta rahaa riitti elämiseen ja matkustamiseen. Silti lähdin 18-vuotiaana kotoa. Kyllä itsenäistyminen olisi parikymppisille tärkeää, mutta ajat ovat mitä ovat. Jos Adriana lähtisi kotoa, hän joutuisi vuokraamaan kämpän joko kaukaa korvesta tai levottomasta lähiöstä, koska hinnat ovat hyvillä alueil-

la pilvissä. Parempi näin. Ainakin tiedän, että tyttäreni on turvassa.”

Huomaamme alakertaan paukanneen Jillin käyvän levottomaksi. Koira hyppii sylistä syliin, sohvalle ja takaisin maahan ja inisee mennessään. Tarjoudumme lähtemään sen kanssa ulos. Saisimme samalla haisteltua raikasta syysilmaa.

Ilta on kuulas. Vedämme anorakin ja fleecen vetoketjut tiukkaan kiinni ja kääräisemme huivit kaulaan. Kävelemme ristiin rastiin asuinalueen katuja, sillä nyt on liian myöhä metsälenkille. Pimeä laskeutuu pian.

Jilliä ei ole koulutuksella pilattu. Koira vetää edessämme kuin höyryveturi eikä piittaa käskyistä. Kauhuksemme paukapää riuhtaisee vielä itsensä irti remmistä ja viilettää pääviidentenä jalkana keskellä tietä vapaudestaan huumaantuneena. Mietimme sydän syrjällään, onko autoja tulossa, mutta onneksemme olemme hiljaisella sivutiellä. Koira on turha yrittää ottaa kiinni. Se on aivan liian nopea ja riehaantunut. Päätämme kokeilla toista keinoa: houkuttelemme Jillin peräämme lähtemällä juoksemaan karkuun. Tempu toimii aina. Mutta miten päästä takaisin talolle koukkamatta ison tien kautta, jossa kaahaa autoja?

Lähdemme harppomaan ylös jyrkkää rinnettä ja toivomme, että tontteja ei olisi aidattu piikkilangalla. Meillä käy tuuri, sillä yksi taloista on autio. Vaikka aitaa onkin, siinä on koiran ja meidän mentävä aukko. Näemme, kuinka Jill painelee jo kovaa vauhtia mäkeä ylös kotia kohti, kun me hiihtelemme perässä ruskeiden lehtien meressä ja pyyhimme matalalla roikkuvia kuusenoksia pois kasvoja raapimasta.

Outo, vaikertava ääni pysäyttää meidät. Katsomme toisiamme hölmistyneinä, sillä talo näyttää autiolta. Ikkunoihin peittävät hämähäkinseitit eikä pihalla ole kuljettu ikkaihin.

Kuulemme saman vaikerruksen uudelleen. Ääni saa hämartyvässä illassa kylmät väreet selkäpiihin. Amerikkalaisen pelko tarttuu.

Katselemme taloa, mutta emme näe elonmerkkejä. Ehkä se oli kissa tai talvisuojaan etsiytynyt koditon. Jatkamme rinnettä ylös uhraamatta asialle enempää ajatusta.

Jill on jo asettunut mukavasti pihamaalle, tosin naapurin puolelle. Yritämme maanitella sitä sisään herkkupalalla, mutta jukuripää möllöttää vain paikallaan tyytyväisenä. Joudumme pyytämään Adrianan avuksi, noloina kävelytyksen saamasta käänteestä.

”Tekikö se sen taas? Remmi on ihan liian iso mutta ei hätää, tällä Jillin saa kotiin takuuvarmasti.” Adriana näyttää koiran hampaiden puhdistamiseen tarkoitettua puruluuta. ”Se ei voi vastustaa näitä.”

Istahdamme takaisin olohuoneen sohvalle ja kerromme Mirandalle oudosta retkestämme ja autiotalon vaikerruksesta.

”Ai tekin kuulitte sen”, Miranda sanoo ja näyttää tyytyväiseltä. ”Olen sanonut Andrélle monta kertaa, että siinä talossa on jotain mätää, mutta André väittää että minä vain kuvittelen.”

”Se on joku elukka”, André murahtaa.

”Kyllä se on ihmisen ääni”, Miranda vakuuttaa. ”Olen kuullut sen monta kertaa iltahämärässä. Kylällä kerrotaan, että talossa viimeksi asunut mies olisi hirttäytynyt olohuoneen kattolamppuun ja sielu vaikeroi talossa edelleen.”

André huokaa tuolissaan. ”Asiaan on taatusti järkeenkäypä selitys”, hän sanoo, kääntyy meihin päin ja selittää: ”Miranda rakastaa kauhutarinoita. Olette varmaan ehtineet jo kuulla mehukkaimmat murhat, päällekkarkaukset ja kidnappaukset.”

Naurahdamme. Ei tämä vielä mitään Keniaan verrattu-

na. Siellä meille kerrottiin kauhutarinoita ugandalaisista, jotka varastivat, keittivät ja söivät naapurien lapsia; suuresta mangopuusta, jonka alta henget ryöstivät ihmisiä ja muuttivat heidät merenneidoiksi; hyttysverkoista, joiden alla henget kuiskivat niin että nukkuja kääntelevi levottoman tuskaisena sängyssään. Ihmisluonto on samanlainen kaikkialla. Muut ja erilaiset edustavat meille pelottavaa uhkaa, olivat he sitten ulkomaalaisia tai pahoja henkiä.

Tupla tai kuitti

Joka tapauksessa pelot ja turvallisuudenkaipuu hallitsevat amerikkalaisen keskiluokan elämää. Pelot iskostetaan pienestä pitäen ja aiheeksi kelpaa mikä tahansa, minkä vanhemmat kokevat vaaraksi lapsille. Pelot oppiessaan lapset sosiaalistuvat samalla luokkayhteiskunnan tavoille. Opimme sen seuraavana päivänä.

Menemme Mirandan mukana iltapäivällä töihin, mikä tarkoittaa loppupäivää autossa. Ensimmäisenä noudamme hoitolapset koulusta. Ajamme neljänkymmenen kilometrin päähän yksityiseen Montessori-kouluun, jonka parkkipaikalle on ahtautunut kymmeniä isoja tila-autoja. Kuskina on joko toinen vanhemmista tai lastenhoitaja.

”Yhdysvaltain lain mukaan lapsia ei saa päästää koulusta, ellei joku ole vastassa”, Miranda selittää. ”Sama koskee koulubussia. Siitäkään ei saa nousta yksin, vaikka koti sijaitsi pysäkin vieressä.”

Järjestelmä pakottaa toisen vanhemmista jäämään kotiin lapsia hoitamaan, jos perheellä ei ole varaa palkata lastenhoitajaa. Siksi lastenhoitajia on Yhdysvalloissa paljon. ”Lapsia hyysätään 12-vuotiaiksi, eivätkä edes 16-vuotiaat saa matkustaa yksin kaupunkien metroissa. Uskon, että

Euroopassa päädytään samaan, kun rikollisuus ja turvatomuus lisääntyvät. Silloin kun me asuimme Pariisissa, tyttäreni kävi yksin koulussa bussilla heti ensimmäisistä luokista lähtien, mutta hän olikin vastuuntuntoinen lapsi. Kahdeksanvuotiaana hän kokkasi sokeutuneelle isoäidilleen koulun jälkeen, kun minä olin toisten lapsia hoitamasana”, Miranda kertoo ylpeänä, vieläkin puolustusasemissa edellisillan kengurukeskustelusta.

Mietimme kuinka kalliiksi lapset tulevat perheille.

”Montessori-koulu esimerkiksi maksaa parikymmentä tuhatta dollaria vuodessa”, Miranda avustaa meitä laskutoimituksessa. ”Monet vanhemmista tekevät myös lahjoituksia koululle saadakseen nimensä kivilaattaan. Lahjoitukset pyörivät kymmenissä tuhansissa.”

Ynnäämme päälle lastenhoitajan palkan, yhden ylimääräisen peltilehmän, koulukirjat ja -vaatteet, harrastusvälineet ja terveystoimet, ja hinta hipoo tähtiä. Kuluja voi tietysti pienentää sysäämällä lapsoset julkiseen kouluun, mutta niitä karsastetaan. Meitä kuitenkin ihmetyttää, mitä hyötyä kalliista yksityiskouluista on, kun useimpien tavalisten amerikkalaisten koulunkäynti tyssää lukioon tai ammattiopistoon.

”Yksityiskoulujen lisäarvo ei ole opetuksessa vaan turvallisuudessa. Totta kai opetuskin on varmasti parempitasoista, mutta vanhemmille on tärkeämpää, että lapset pääsevät kaltaiseensa seuraan. Julkisella puolella heidät sullottaisiin samalle luokalle erirotuisten ja erilaisesta asemasta tulevien lasten kanssa. Hops, nyt tuli kiire”, Miranda sanoo, ”Julie on jo tulossa.”

Miranda pyrkii vartijan valvovien silmien alla ottamaan vastaan miss Julieta, joka on sonnustautunut vaaleanpunaiseen tutu-mekkaan balettituntia varten. Mister Thomas laahustaa perässä aina yhtä myrtsinä. Lapset eivät ole

tänäänkään juttutuulella eikä tervehdykseemme vastata edes mutinalla. Jätämme tulevaisuuden toivot rauhaan ja jatkamme Mirandan kanssa.

Asunnon, asuinalueen ja omaisuuden ohella yksityiskoulut tuottavat luokkaistumista Yhdysvalloissa. Lapset opetetaan niissä vieroksumaan ja pelkäämään erilaisuutta. He pelkäävät huumekauppiaita, autosta ammuskelua, jengejä, aseita ja kidnappauksia, vaikka rikosten määrä on itse asiassa ollut laskussa, kuten Yhdysvaltain oikeusinstituutin raportissa kerrotaan (2014). Vauraisissa perheissä pelätään myös köyhiä, työläisiä ja siirtolaisia, itse asiassa lähes mitä tahansa.

Saavumme tanssikoululle hyvissä ajoin ja istahdamme hetkeksi läheiseen puistoon välipalalle. Lasten mussuttaessa välipalaksi sokeripulliaan ihmettelemme Mirandalle amerikkalaisten fobioita. Taloissa pidetään valot päällä yötä päivää, oviin ja ikkunoihin asennetaan lisälukkoja ja murtohälyttimiä, teineille laitetaan iltaisin esiliina mukaan. Amerikkalaisten opettajaystäviemme mukaan pedofiliahysteria on kasvanut sellaisiin mittasuhteisiin, etteivät opettajat saa koskettaa oppilaita koulussa edes taputtaakseen heitä olalle, sillä se voitaisiin tulkita väärin.

”Amerikkalaisille pedofieliapelko on todellinen. Katso-kaas tuota”, Miranda sanoo ja näyttää pikkutytön patsasta keskellä puistoa. ”Patsas on muistomerkki miss Julien ikäiselle tytölle, joka joutui naapurustossa asuneen namusedän kynsiin. Kylä tahtoo muistuttaa, ettei pedofiileja ja murhamiehiä pidä päästää vapaaksi. Edesmenneen tytön äiti on yksi aktiivisimmista. Hän käy vankilassa vuosittain esittämässä vetoituksen tyttärensä murhaajan tuomion koven- tamisesta.”

Lasten kidnappausten, murhien ja tappojen paketoiminen pedofiliaan on yksi median suosikkiteemoista.

Uutiset eivät ole välttämättä tasoltaan pikkukaupungin juoruja kummoisempia. Ihmisiä ja ihmisryhmiä leimataan perusteettomasti esiin vedetyllä pedofiiliakortilla, kuten sosiologi Barry Glassner kirjoittaa kirjassaan *The Culture of Fear* (2010). Epäilyttävinä pidetään esimerkiksi vanhemmanpuoleisia, yksin asuvia miehiä. Toinen suosittu syntipukki ovat homot, vaikka tutkimusten mukaan suurin osa hyväksikäyttäjistä on parisuhteessa eläviä heteroja. Glassnerin mukaan epäluuloja ruokkii ihmisten tiedostamaton syyllisyys. Kun koulutukseen, terveydenhuoltoon ja köyhyyden torjumiseen tarkoitettuja varoja leikataan, aikuiset harjoittavat pahinta mahdollista väkivaltaa lapsia kohtaan.

Rikosuutisoinnit ovat kansan mielenterveyden hoitoa ja samalla mitä parhainta amerikkalaisten perhearvojen pönkittämistä. Kotia pidetään suitsivana ja kurissa pitävänä voimana, vaikka perheitään tappaneet tarjoavatkin vastakkaisia esimerkkejä. Perhe, vauraus ja ankara kasvatusta eivät takaa lainkuuliaisuutta. Rikollisia löytyy joka yhteiskuntaluokasta.

”Totta kai, mutta vanhemmat lietsovat pelkoja. Mitä varakkaammasta perheestä lapset ovat, sitä enemmän he pelkäävät. Heidät on kasvatettu kuplassa.”

Mirandan kännykkä keskeyttää. Tunti alkaa, ja Julien ja Thomaksen äiti odottaa jo koulun ovella. Hän on huolissaan lapsista. Lapset nuolevat sokerit sormistaan ja könyvät vastahakoisesti takaisin autoon. Heille eivät näytä maistuvan sen paremmin koulu kuin harrastuksetkaan, eikä ihme. Vanhemmat painostavat heitä pärjäämään sellaisissa asioissa, joissa he olisivat itse halunneet loistaa.

Perheen äiti on kolmivitonon, huolitellusti jakkupukuun sonnustautunut bisnesnainen. Miranda on vannottanut meitä salaamaan, että olemme tuoreita tuttavina.

”He ovat paranoideja ja pelkäävät lasten puolesta. Vaikutin, että olette olleet meillä kylässä Ringwoodissa usein ja tunnemme teidät hyvin. Jos he kysyvät, tapasimme ensi kertaa pari vuotta sitten Pariisissa.”

Nyökkäämme, ja olemme helpottuneita kun asia ei tule puheeksi. Kättelemme rouvan nopeasti, lausumme tavanomaiset amerikkalaiset, mitäänsanomattomat kohteliaisuudet ja hyvästelemme. Onneksemme Mirandan työpäivä päättyy, kun kakarat katoavat tanssikoulun ovesta.

Taas yhden nelikymmenkilometrisen ajelun jälkeen saavumme takaisin kotiin, jossa André retkottaa laiskanlinnassaan. On perjantai ja hänelläkin on ollut lyhyempi työpäivä. Päivittelemme Andrélle amerikkalaisesta pelko-yhteiskunnasta oppimaamme.

”Pintaraapaisu”, André innostuu. ”Esimerkiksi monet Ringwoodin lapsista eivät ole ikinä käyneet New Yorkissa, koska vanhemmat pitävät kaupunkia liian vaarallisena lapsille.”

Äimistelemme. Tiesimme, että amerikkalaiset ovat huonoja matkustamaan ulkomaille, mutta että jopa viereiseen osavaltioon, alle sadan kilometrin päähän. Vaikka tarkemmin ajatellen onhan Suomessakin ihmisiä, jotka eivät ole koskaan käyneet stadissa, tosin ei siksi että kaupunkia pidettäisiin liian vaarallisena – ei vain ole ollut asiaa. Luokkaerot kaventavat ihmisten elinpiiriä. Harvalla hyvätuloisella on asiaa Jakomäkeen ja köyhällä Eiraan muuten kuin kulttuurishokista kärsimään.

”New Yorkilla oli 70-luvulla hurja maine ja se elää yhä monien vanhempien mielessä. Minutkin yritettiin ryöstää aseella uhaten ensimmäisellä kerralla.” André ryhdistäytyy laiskanlinnassaan muistelemaan ensirakkauttaan Yhdysvaltoihin. ”Onnekseni poliisiauto sattui ajamaan ohii ja ryöstäjä juoksi karkuun. Polveni olivat hyytelöä.”

Nyt Manhattan on yksi turvallisimmista New Yorkin kolkista. Edes keskusbussiasemalla ei tullut mieleen, että joku saattaisi olla kiinnostunut matkatavaroistamme tai meistä. Valvonta on viety äärimmäisyyksiin. Aseman seinillä on julisteita, joissa kehoitetaan raportoimaan poliisille kaikki vähänkään epäilyttävät havainnot. Ne toivat mieleemme entisen Itä-Saksan Stasin urkinnan, jolla ihmiset käännettiin toisiaan vastaan. Tämäkö on suurien varallisuuserojen seuraus? Rikkaat näkevät köyhät ja muut vähänkään erilaiset uhkanaan?

”Erilaisuutta kammoksutaan. Vanhemmat haluavat kodin hyvältä alueelta, mikä johtaa postinumeroapartheidiin. Siitä tulee kierre. Mitä vähemmän lapset tuntevat erilaisia ihmisiä, sitä enemmän heidän maailmankuvansa pohjautuu stereotyyppioihin ja ennakkoluuloihin”, André sanoo.

Tästä voidaan kääntäen johtaa keino jolla vähentää luokkayhteiskunnan vaikutuksia: tutustuminen toisenlaisiin ihmisiin kuten pakolaisiin, siirtolaisiin, eri rotuisiin ja -uskoisiin, muualla asuviin, erilaista työtä tekeviin ja eri lailla eläviin.

Yhdysvallat, kulttuurien sulatusuuni, on kiistatta jakautunut ja New York on siitä hyvä esimerkki, sillä pienellä maapläntillä erot ovat jyrkkiä. Rikkaiden Park Avenue päättyy toisessa päässä mustien ja latinoiden kansoittamaan Bronxiin, jossa kolmasosa ihmisistä elää köyhyysrajan alapuolella. Mutta miksi luokkayhteiskunnalla on niin huono kaiku, ettei siitä tohdita puhua? Ei kai kukaan voi väittää, etteikö ultrasuperhyperrikkaiden ja Penn Stationin kullalla värjöttelevien kodittomien välillä olisi jonkinmoinen elintasokuilu?

”Se on amerikkalaista kaksinaismoralismia: rikkaita juhliitaan ja köyhiä halutaan auttaa, mutta epätasa-arvosta ei saa puhua, koska se olisi loukkaavaa. Ihan niin kuin nämä

asiat eivät liittyisi mitenkään toisiinsa”, André hymähtää. ”Amerikkalaiset ovat taitavia sulkemaan silmänsä asioilta, joita eivät halua nähdä. He takertuvat illuusioihin.”

Luokka on ollut Suomessakin epämukava aihe, tosin hieman eri syistä. Se on tuonut monille mieleen punahuiset pioneerit, taistolaisten vappumarssit ja risupartaiset kommunistit ja yliopistoprofessorit. Suomessa uskottiin vielä pitkään 1990-luvun pankkikriisin jälkeenkin, että kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet. Saivathan kaikki käydä samanlaista peruskoulua ja nauttia muista hyvinvointiyhteiskunnan palveluista. Taloustieteilijä Piketty kuitenkin yhdistää Suomen tasa-arvoisuuden ainoastaan 1970- ja 1980-luvun kehitykseen. Sitä ennen ja sen jälkeen luokkaerot ovat olleet paljon hallitsevampia.

Mikä luokkayhteiskunta on? Sitä on hankala saada kiinni, sillä jopa tasa-arvoisilta näyttävät yhteiskunnat kuten Australia ovat luokkaistuneita. Mutta vaikka luokat ovat nykyään piileviä, ne määrittelevät siitä huolimatta – tai ehkä jopa siksi – elämäämme. Ne vaikuttavat pinnan alla huomaamattomasti.

Palataan juurille, Marxin luokkateoriaan, joka on yksi historian väärinymmärretyimmistä teorioista. Sitä on käytetty perustelevaan mitä erilaisimpia yhteiskuntajärjestyksiä, jotka ovat sittemmin kaatuneet omaan mahdottomuutensa. Oltiin Marxin kaasupäisistä seuraajista mitä mieltä tahansa, Marx oli kiistaton uranuurtaja. Hän loi teorian, jonka avulla voitiin ymmärtää yhteiskunnan toimintaa.

Marxille luokka oli suurennuslasi, jonka avulla hän tarkasteli ihmisten välisiä suhteita. Ihmiskunnan historia oli hänen mukaansa jatkuvaa luokkataistelua, joka johtui talouden ja tuotannon tekijöiden epätasaisesta jakautumisesta. 1800-luvulla tehdas oli tämän taistelun tärkein tanner,

jossa työläiset ja kapitalistit olivat napit vastakkain. Esimerkiksi Suomessa tehtaita omistivat ruotsinkieliset patruunat ja työväestö koostui suomenkielisestä rahvaasta.

”Marx ei ollut aivan näin yksinappinen”, André oikaisee. ”Muita hänen mainitsemiaan luokkia olivat maanomistajat, kauppaa käyvä pikkuporvaristo, talonpojat ja vaarallinen ryysyköyhälistö, joka koostui rikollisista ja tyhjätöimittäjistä. Marx hyökkäsi kiivaimmin porvaristoa vastaan siksi, että se oli hänen mukaansa vastuussa luokkayhteiskunnasta.”

André opiskeli 1960-luvun lopulla, jolloin Pariisiin latinalaiskortteleissa noustiin barrikadeille.

”Olin yksi niistä punahuivisista ja vaahtosuisista risuparoista”, hän pistelee. ”Se oli siihen aikaan muotia.”

Kevät 1968 oli Pariisissa historiallinen tapaus, sillä opiskelijamielenosoitukset laajenivat tehtaisiin ja sitten koko maan yleislakoksi. Monet 60-luvulla nuoruutensa eläneet muistelevat näitä hetkiä kaiholla, mutta mitkä olivat seuraukset, kun yhdeksän miljoonaa ihmistä lakkoili?

”Ranska halvaantui: bussit ja junat eivät kulkeneet, tehtaat, koulut ja työpaikat olivat kiinni, samoin kaupat ja kioskit, radiosta ei tullut ohjelmaa ja roskia ei kerätty. Se tuntui epätodelliselta, mutta samaan aikaan ilmassa väreili uskomaton määrä energiaa. Mielenilmaus keräsi yhteen mitä erilaisimpia ihmisiä: maolaisia, marxilaisia ja ihan tavallisia ranskalaisia. Kaikilla oli yhteinen intressi, vaikka he ajoivatkin omia agendojaan. Me opiskelijat vaadimme tasa-arvoista sisäänpääsyä yliopistoihin siinä missä työläiset lisää palkkaa ja parempia työoloja”, André kuvailee.

Yksi juna- tai lentotyöntekijöiden lakko silloin tällöin kuulostaa aika vaatimattomalta tähän verrattuna.

”Sellaista joukkoliikehdintää eivät menneet eivätkä tulevat sukupolvet ole nähneet. Se oli enemmän kuin lakko:

se oli luokkataistelua. Porvaristo ei enää voinut pitää asemaansa annettuna, vaan joutui puolustautumaan. Mielenosoitukset modernisoivat ja vapauttivat Ranskan.”

Olisi vaikea kuvitella vastaavaa Yhdysvalloissa. Tätä André taisi tarkoittaa sillä, että amerikkalaiset pelkäävät ja elävät oman mukavuutensa vankeina?

”Aivan. Se on kyseenalaistamisen taito, joka amerikkalaisilta puuttuu.”

Filosofi Jean-Paul Sartre sanoi aikanaan osuvasti: ihmisiä ei pidä kannustaa kunnioittamaan vallankumouksellista järjestystä. Sen sijaan heihin pitää istuttaa vallankumouksen henki kaikkia järjestelmiä kohtaan.

”Saksassa kävi päinvastoin: siellä ideologiat ottivat ylivallan ja 68-liike johti terrorismiin. Kommunistista kansannousua yrittäessään Baader-Meinhof-ryhmittymä teki iskuja, joissa kuoli kolmisenkymmentä ihmistä.”

Liikkeestä ja sen voimahahmoista kuten ex-toimittaja Ulrike Meinhofista on tullut myyttisiä hahmoja. Harva kristillisen kotikasvatuksen saanut kahden lapsen äiti ryhtyy terroristiksi. Mitkä hänen motiivinsa olivat, on ollut laajan spekulaation kohteena. Joidenkin mukaan kyse oli enemmänkin henkilökohtaisesta turhautumisesta kuin järjestäytyneestä poliittisesta liikehinnästä.

Nykyään joukkoliikkeiden aika alkaa olla länsimaissa ohi yhteiskunnan eriytymisen takia. On vain harvoja yhteisiä asioita, jotka saisivat ihmiset rynnimään massoina barrikadeille kevään 1968 tavoin. Kaikkein suurimmat muutokset lähtevät yksilöistä ja vallitsevan järjestyksen ja elämänmallien kyseenalaistamisesta. Kun ihmiset ajavat näin omia etujaan, solidaarisuus voi näyttäytyä jopa naiivilta.

Ihmiset eivät koe, että yhteistyö tuottaisi lisäarvoa. Kapitalistinen talous perustuu yksilöiden väliseen kateuteen

ja kilpailuun. Marx piti näitä tärkeimpinä ihmisiä eteenpäin ajavina voimina. Ihmiset vertailevat jatkuvasti itseään muihin, mikä tekee heistä tyytymättömiä.

Marx kuva: oli talo iso tai pieni, se käy asumuksesta niin kauan kuin ympäröivät talot ovat samankokoisia. Mutta jos viereen nousee palatsi, pienestä talosta tulee tölli, mikä saa asukkaan tuntemaan olonsa epämurkavaksi ja tyytymättömäksi.

Tästä rikkaudessa ja statuksessa on tiivistetysti kysymys: kaiken pitäisi olla vähän parempaa kuin naapurilla. Vain statussymbolit eroavat. Joskus kalliin viskin sijaan haikailaan soodavettä ja auton sijaan polkupyörää, mutta ihmisiä ajaa eteenpäin halu olla parempi kuin muut. Kisassa on vain kaksi vaihtoehtoa: voi valita haluaako jatkaa pelaamista ja tuplata vai lopettaako ja ottaa kuitin. Voittaa ei voi, sillä jollakulla toisella on aina jotain enemmän ja parempaa.

Vallan ja vaurauden epätasainen jakautuminen oli Marxille eettinen ongelma aivan kuten luokkayhteiskunnan ja eriarvoisuuden vastustajille nykyään. Jotkut ryhmät alistavat muita ja kahmivat itselleen kohtuuttoman ison osan yhteisestä varallisuudesta.

”Marxia huoletti se, että tulo- ja varallisuuserojen kasvaessa valtaosa ihmisistä joutuu tekemään töitä vain elääkseen. Marxin mielestä se oli väärin, sillä vapaus edellytti itsensä toteuttamista. Hän halusi, että työtunteja vähennettäisiin, jotta ihmisille jäisi paremmin aikaa perimmäisen tarkoituksensa täyttämiseen.”

Erikoinen ajatus työhullussa saksalaisessa kulttuurissa, ihmettelimme. Marx oli tosiaan radikaali. Mutta onko niin, että Marx ei puoltanutkaan tasavertaisia oikeuksia kaikille?

”Tasavertaisuus on pelkkää pikkuporvarillista retoriikkaa”, André virnuilee. ”Marxista ihmiset eivät olleet yksilöitä lainkaan, elleivät he olleet eriarvoisia”, André muistuttaa.

Marxin nimissä on puhuttu paljon puppua. Vallankin kommunistiset yhteiskunnat menivät pahasti mönkään, kuten Neuvostoliitto opetti. Vaikka kapitalismi hävitettäisiin maailmasta, eivät konfliktit katoaisi mihinkään. Rahan korvaisivat muut statushyödykkeet, kuten paikka hallinnossa. Neuvostoliiton politbyroossa samppanja ja kaviaari virtasivat ja ilolinnut lirkuttivat.

”Marx oli niin turhautunut seuraajiinsa, että hänen kerrotaan kuolinvuoteellaan tokaisseen: en ole marxilainen”, André huomauttaa.

Marx on klassikko. Kuten Piketty kommentoi: vaikka Marxin vastaukset polttaviin ongelmiin eivät aina olleet tyydyttäviä, hänellä oli sentään järkeä kysyä oikeita kysymyksiä.

Suurin heikkous marxilaisissa luokkateorioissa on talouden ensisijaisuus. Ne ovat pitkälti markkinoiden ja tuotantosuhteiden tutkimusta. Tämä käsitys talouden ensisijaisuudesta hallitsee myös arkiajattelua. Kun esimerkiksi suomalaisessa mediassa keskustellaan aiheesta, tulot ja omaisuus ovat usein ainoa teema. Tämä ei niinkään johdu siitä, että luokassa olisi kyse vain rahasta, vaan pikemminkin tutkimuksen ongelmista. Tilastoilla ei tavoiteta sitä, miten ihmiset elävät ja ajattelevat, syövät, pukeutuvat, rakastavat, järjestävät elämänsä ja niin edelleen, kuten saksalainen sosiologi Ulrich Beck havainnoi. Pelkän varallisuuden ja tulojen analysointi on helpompaa, sillä ne ovat mitattavia.

Luokkaistuminen on kuitenkin etupäässä arkisia valintoja, joihin rahalla ei välttämättä ole vaikutusta: kenen kanssa olemme tekemisissä, minkä ammatin valitsemme ja missä työskentelemme, kuinka asumme, käytämmekö yksityistä vai julkista liikennettä ja terveydenhuoltoa, mitä musiikkia kuuntelemme, mitä urheilu- ja kulttuurilajeja seu-

raamme ja niin edelleen. Tietyt valinnat ovat tyypillisempiä työväenluokalle kuin keski- tai yläluokalle, mutta nämä eivät ole yksioikoisia tulkintoja kuten Australia meille opetti. Duunari voi digata designista siinä missä rikas riistokapitalisti rugbyista.

Lähes kokonaan huomiotta on jäänyt mediassa se, miten ihmiset mieltävät oman luokkansa. Jos ihmiset eivät ole halunneet puhua siitä, se on haluttu tulkita luokkayhteiskunnan kuolemaksi. Australian, Yhdysvaltain ja Suomen esimerkit kuitenkin kertovat, että luokkayhteiskunnasta on vain tullut tabu. Esimerkiksi kaikki, jotka kuvittelevat kuuluvansa turvallisesti keskiluokkaiseen tavisten massaan, haluavat samalla erottautua työväestöstä tai rikkaista. Hipsterit tahtovat erottua boganeista. Tämä on luokkaistumista puhtaimmillaan: pidetään hajurakoa muihin. Ihmisten ei tarvitse tunnistaa omaa tai muiden luokkaa, sillä luokkajärjestelmä toimii heidän halustaan riippumatta.

Meitä kiinnostaa, miten André näkee oman ja Mirandan aseman.

”Minähän olen marxilaisittain luopio, kapitalismin ja rahan palveluksessa, pelkkä prostituoitu”, André naurahtaa. ”Marxin mielestä raha oli huora ja parittaja, joka vieraannutti ihmiset toisistaan sen sijaan, että he olisivat keskittyneet vaalimaan elämän tärkeitä arvoja kuten yhteisyyttä, itsensä toteuttamista ja kauneutta. Heistä tuli omaisuuden palvojia.”

”En ole kuitenkaan samalla tavalla perso rahalle ja materiaalille kuin Miranda”, André jatkaa. ”Minusta meillä on jo kaikki mitä tarvitsemme ja liikaakin. Miranda sen sijaan haikailee helppoa ja yleistä elämää. En tiedä onko se seurausta köyhästä kotitaustasta tai siitä, että hän työskentelee varakkaissa perheissä ja näkee miten asiat voisivat olla. Toi-

saalta hän näkee perheissä myös rahan varjopuolet: jatkuvan työnteon, stressin, sijoitus- ja aviohuolet, ja miten se kaikki vaikuttaa lapsiin.”

Miranda joutuu päivittäin kohtaamaan eriarvoisuutta, sillä hän on palvelusväkeä. Hemmotellut tenavat pompottavat menen tullen ja purkavat ilkeilyllä pahaa oloaan. Aikamoisia kauhukakaroita, kommentoimme Andrélle parin päivän kokemuksen perusteella.

”En jaksaisi minuuttiakaan niiden kersojen kanssa”, André puuskahtaa. ”Kyllä siinä ammatissa vaaditaan pitkää pinnaa ja kokemusta, vaikka se ei näykään palkassa. Naisvaltaiset alat ovat alipalkattuja. Tekisi mieli paasata marxilaisittain riistosta, sillä useimmat naisvaltaisten alojen työntekijöistä ovat tunnollisia. Vaikka tunnit tulevat täyteen eikä ylitöistä makseta, heiltä eivät hanskat putoa maahan kun joku tarvitsee apua.”

Tanskalainen sosiologi Gösta Esping-Andersen on spekuloinut, syntykö vähän koulutetusta palvelusväestä uusi proletariaatti. Heillä on huonot työolot, palkka ja turva. Jos näin käy, luokkasuhteet kärjistyvät entisestään yksityisellä puolella. Mikäli paskaduuneista halutaan eroon, on vaarassa syntyä uusi iso syrjäytyneiden luokka. Siinä missä Pohjoismaissa on keskitytty työntekijöiden olojen vähittäiseen kohentamiseen, Yhdysvalloissa on käytetty halpatyövoimaa härskisti hyväksi. Entisajan orjat ovat nykypäivän valkoista roskaväkeä, latinoja ja muita siirtolaisia. Jos meksikolaiset ajettaisiin takaisin rajan taakse, Yhdysvallat lamaantuisi. Maassa on yksitoista miljoonaa laitonta siirtolaista, joista puolet on meksikolaisia. Virallinen politiikka ja todellisuus ovat pahasti ristiriidassa.

”Tämäkin on amerikkalaista kaksinaismoralismia: maahanmuuttajista halutaan eroon, mutta samalla heistä revittää kaikki hyöty irti”, André kommentoi.

Tässä perheessä asuu saman katon alla itse asiassa kolme eri luokkaa. Tytär nauttii vanhempiansa luona keskiluokkaisesta elämäntyylistä, mutta jos hän muuttaisi pois, status laskisi. Hän joutuisi monien muiden hiljattain opintonsa päättäneiden ja työelämän aloittaneiden nuorten tavoin prekariaattiin, joka elää epävarmoissa työsuhteissa ja sinnittelee elinkustannusten ja pienten tulojen kanssa. Tämä on hyvä muistutus siitä, miten luokka muuttuu elinolosuhteiden ja elämäntilanteen mukaan. Melkein kaikki ovat jossain elämänsä vaiheessa olleet köyhiä, yleensä opiskelijoina. Köyhyyttä voivat aiheuttaa myös talouskriisit, työttömyys, pitkäaikainen sairastaminen ja eläköityminen.

”Mutta entäs te? Kuulutteko te luokkayhteiskuntaan tai edes yhteiskuntaan?”

Emme usko yhteiskuntiin, mutta eriarvoisuuden ja luokkien olemassaoloa emme kiellä. Jos meidän pitäisi määrittellä luokkamme, se olisi Marxin ryysyköyhälistö, *lumpenproletariat*, nauramme. Sillähän tarkoitettiin tyhjäntoimittajia, joilla ei ole edes kotia.

”No jaa, aika luksusköyhälistöä kuitenkin, kun pääsette matkustamaan. Se oli minunkin nuoruudenhaaveeni hippiviuosina. Sitten vakavoiduin, kyynistyin ja vaurastuin. Tässä sitä nyt sitten ollaan. Toisaalta minulla on fiksu ja kaunis tytär ja ura ehtoopuolella. Ei minulla ole valittamista.”

”Siitä puheen ollen: eläkepäivät”, Miranda riemastuu. ”Enää muutama vuosi ja me olemme vapaita tekemään ihan mitä tahansa.”

”Tsup tsop, eipäs mennä asioiden edelle”, André torppaa Mirandan innostuksen. ”Päivä kerrallaan. Me emme tiedä, miltä maailma näyttää parin vuoden päästä tai missä kunnossa itse olemme. En halua elää sitkun-elämää. Olen alkanut vanhemmiten uskoa Woody Allenin syväfilosofiaan: elämä kiittää nopeasti ohi eikä siksi ole hetkeäkään hukattavana.”

Salonkileijona

Olemme saapuneet Ringwoodista Long Islandille, New Yorkin edustalla sijaitsevalle pitkälle niemelle, joka on ollut kaupungin eliitin suosiossa 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Kun bangsteri J. P. Morgan, junailija William K. Vanderbilt ja öljyporho Charles Pratt rakennuttivat pohjoisrannalle tiluksiaan, alue nimettiin kultarannikoksi.

Long Islandin ylellinen, nautintojen täyttämä elämä tunnetaan parhaiten F. Scott Fitzgeraldin klassikosta *Kultahattu* (*The Great Gatsby*, 1925), joka kertoo upporikkaan Jay Gatsbyn salaperäisen, katumuksentäyteisen ja traagisen tarinan. Fitzgerald yhdistää tarinassa taitavasti halpaa romanssia tarkkanäköiseen amerikkalaisen unelman analyysiin ja menneen ajan loiston kuvaukseen, jossa korostuvat eliitin mahtipontiset puitteet. Näin Fitzgerald kuvaa Gatsbyn kolossaalista valtakuntaa:

– – suunnaton rakennus – tosiasiassa jonkin normandialaisen kaupungintalon jäljitelmä, jonka toisella kyljellä oli torni, ja se oli hohtavan uusi, vaikka sitä peitti ohut murattiverho. Nurmikenttää ja puistoa oli rakennuksen ympärillä viidettäkymmentä eekkeriä, ja takasivulla oli marmorinen uima-allas. – – Umpimähkään kokeilimme tärkeän näköistä ovea ja päädyimme korkeaan goottilastyy-

liseen kirjastohuoneeseen, jota kiersi leikkauksin koristeltu tammipaneeli, ja joka oli todennäköisesti sellaisenaan Englannista tuotettu. – – vaelsimme talon Marie Antoinetten tyylisten musiikkihuoneiden ja restauraation aikaisten salonkien läpi – – pukeutumishuoneisiin, seurusteluhuoneisiin ja kylpyhuoneisiin, joissa ammeet oli upotettu latiaan.

Kävelemme valtaviin vaahteroiden varjostamaa pikkutietä. Menneen maailman lumon aistii väljistä, hyvin hoidetuista pihoista ja suurista taloista. Täällä boheemimmalla etelärannikolla kivilinnojen tilalla on viehättäviä puuhuviloita, joissa on päreseinät ja -katot. Monet ovat ympärivuotisessa käytössä.

Jazz-ajan eliitti ei vielä asunut Long Islandilla pysyvästi hyttysten takia. Porhot suuntasivat kesähelteillä pohjoisemmaksi New Portiin ja Maineeseen, ja nauttivat niemellä ainoastaan kevään ja syksyt. Talvikausia varten heillä oli omat residenssinsä Manhattanilla.

Nyt vanhan rahan eliitin on korvannut uusi. Long Islandilla omistavat tiluksia vipurahastomiljonäärit, konserni-johtajat ja julkkikset Steven Spielbergistä Sarah Jessica Parkeriin.

Meille Long Islandin kylämäinen rauha on luksusta Broadwayn ruuhkien ja metelin jälkeen. Kävelymatka ei ole pitkä, ja tunnemme meren läheisyyden. Vaahterat vaihtuvat parimetrisiin kaisloihin, lokit riekkuvat ja suolaisen meriveden tuoksu täyttää ilman. Kun edessä välkkyy vesi, näemme vasemmalla määränpäämme, tien viimeisen huvilan.

Isossa kaksikerroksisessa talossa on jättimäiset näköalalikkunat merelle, mutta pintamaali on rapistunut, mikä saa talon näyttämään hylätyltä. Se on yksi esimerkki alueen yli pyyhkäisseen hurrikaani Sandy'n vuonna 2012 aiheuttamis-

ta tuhoista. Katastrofi lamautti New Yorkin useaksi päiväksi. Metrotunnelit täyttyivät vedellä ja kaupunki oli ilman sähköä. Täällä Long Islandin etelärannikolla tulvi ja talot jäivät veden keskelle.

Alaovi on auki. Koputamme, ja kursailun sijaan astumme sisään. Matthew lienee yläkerran ateljeessa.

”Tervetuloa”, meille hihkaistaan. Yläkerta kopisee puukengistä ja pian parvelta kurkistaa tuttu vaalea mies. Matthew hymyilee leveästi rientäessään halaamaan meitä. ”Hienoa nähdä pitkästä aikaa. Viekää veskat suoraan vierashuoneeseen, ne taitavat painaa aika lailla”, hän sanoo ja katsoo parikymmenkiloisia rinkkojamme.

”Laitoin vierashuoneeseen kaiken valmiiksi. Ateljeessa on kaaos, älkää pyörtykö kun tulette ylös. Meillä oli eilen pikku pippalot”, Matthew sanoo pilke silmäkulmassa ja jättää meidät siistiytymään patikoinnin jäljiltä.

Laskemme rinkat selästämme ja pesemme kädet. Isäntämme on ajatellut kaikkea. Vierashuoneen buduaarissa on paksuja pyyhkeitä kuin luksushotellissa: joka ruumiinosalle omansa. Hyllyltä löytyy pikkusaippuuita, shampoita, hoi-toaineita ja käsirasvoja. Matthew tekee kaiken tyyllillä.

Yläkerrassa kostean illan merkkejä ei voi olla huomaa-matta. Rappusten vieressä oleva pöytä notkuu viidestäkymmenestä erilaisesta viinapullosta mallasviskeistä likööreihin. Ateljeen nurkassa oleva keittiö, ruokapöytä, sohva ja kaikki tasot tursuavat likaisia astioita. Päättämme tiskata.

”Ei missään tapauksessa”, Matthew estelee, mutta me emme anna periksi. Tämä on vähintä mitä voimme tehdä.

”Ei tämä nyt ihan vastaa käsitystäni vieraanvaraisuudesta”, Matthew päivittelee, mutta liittyy Päivin seuraan keräämään viini-, viski- ja grogilaseja, lautasia, lusikoita, haaru-koita ja lautasliinoja ateljeesta ja isolta merelle avautuvalta terassilta. Santeri käärii hihat ja tarttuu tiskisieneen.

Emme ole vierailleet Matthew’lla hurrikaanin jälkeen, joten meitä kiinnostaa mitä tuhossa tapahtui.

”Se oli katastrofi. En ole vielääkään saanut vakuutusrahoja talon korjaamiseen”, Matthew huokaa. ”Tämä on muutoinkin tulvaherkkää seutua ja kun hurrikaani pyyhkäisi päältä, niin jälki oli synkkää. Istuin yläkerrassa ja kuulin kuinka alakerta alkoi lainehtia. Kävin nostelemassa tavaroita korkeammalle ja kaiken vähänkään arvokkaamman toin ateljeeseen turvaan.”

Se oli sitten evakkoreissu.

Matthew nyökkää: ”Naapurit lähtivät ensin ja yrittivät houkutella minut mukaansa, mutta minä jäin. Sinnittelin veden keskellä kolme päivää ilman juomavettä, sähköjä, mitään. Lopulta oli pakko antaa periksi”, hän huokaa. ”Kun vain saisin korvaukset niin että remontti voisi alkaa. Talo pitää nostaa kuivumaan ja rakentaa korkeammat perustukset. Se ei ole halpaa, ja mitä kauemmin vitkutellaan, sitä suuremmat ovat vauriot ja kustannukset.”

Pahoittelemme harmia. Talo on kaunis, ilmava, valoisa ja viihtyisä, lumoava jopa nykyisessä rappiossaan.

”Korjausrahat on luvattu tilittää kokonaisuudessaan, mutta olen odottanut suoritusta alun pari vuotta. Aika näyttää.”

Matthew osti talon parikymmentä vuotta aiemmin erotuaan vaimostaan. Hän asui silloin Manhattanilla ja käytti vanhan ajan eliitin tavoin taloa huvilana. Hän vietti siellä kesiä lastensa kanssa, mutta nykyään talo on hänen ympärivuotinen asuntonsa.

Tulva on tehnyt ateljeesta yhdistetyn keittiön, ruokasalin, olo-, työ- ja makuuhuoneen, kun alakerran huoneet odottavat – vierashuonetta lukuun ottamatta – kunnostusta. Matthew’n sänky on olohuoneen oikeassa nurkassa, kahden ison ikkunaseinän välissä. Vieressä on sohva ja soh-

vapöytä, jossa on kasa kiiltäväkantisia taidelehtiä ja nenäleen jääneitä dekkareita. Vasemmalla seinällä on iso takka. Sen vieressä katseen vangitsee kermanvalkoisesta nahasta tehty vintage-matkalaukku, jota somistaa kaksi kiinteää, soljellista mahavyötä ja aitopuinen kädensija. Se on kuin toisesta maailmasta, sillä Matthew ei ole reissumies.

”Rakastan Long Islandia, merinäkömää ja terassia”, Matthew ajattelee ääneen. ”En voisi kuvitellakaan lähteväni täältä. Tunnen naapurini, ja täällä on niin rauhallista että voin huoletta pitää etuovea auki. Missä muualla Yhdysvalloissa voisin elää näin?”

Muistamme saman vapauden tunteen, kun asuimme keskellä Ranskaa pittoreskissa Aubussonin pikkukaupungissa. Torin laidalla olevan asuntomme ulko-oveen ei edes ollut avainta. Oli huojentavaa, kun ulos lähtiessä ei tarvinnut miettiä oliko kaikki lukittu ja avaimet mukana. Joskus huomasimme naapureiden tai torilla kävijöiden käyttäneen vessaamme poissa ollessamme, mutta vessapaperia lukuun ottamatta mitään ei hävinnyt. Matthew’n baaripöytä sen sijaan olisi aikamoinen aarre alaikäisille huligaaneille.

”Enpä ole tullut ajatelleeksi”, Matthew havahtuu ja vilkaisee kelloaan: ”Siitä tulikin mieleeni: olisiko iltapäiväsherryn aika? Illaksi on tarjolla kalifornialaista punkkua. Ajattelin pyytää pari naapuria illalliselle: Janen, Frankin ja Susanin. Taisitte tutustua heihin viime kerralla?”

Jo toinen kostea ilta talossa peräjälkeen. Kun *Kultahattusa* ja kirjailija Fitzgeraldin omassa elämässä.

”Äsh, Fitzgerald oli alkoholisti eikä hän kuulunut suihkuseurapiireihin, vaikka kuvasikin niitä uskottavasti. Hän oli irlantilaista syntyperää ja keskiluokkaisesta perheestä”, Matthew oikaisee ja lisää: ”Mutta kirja on kohdalinen.”

Paarmat

Matthew tietää mistä puhuu. Hän kuului avioliittonsa kautta Yhdysvaltain vauraimpaan eliittiin. Emme ole juuri puhuneet aiheesta aiemmin, mutta nyt se kiinnostaa ymmärrettävistä syistä: vanhan rahan kulttuuri on mitä ilmeisin luokkayhteiskunnan ilmentymä, myös Marxin tarkoittamassa mielessä, sillä eliitti hallitsee tuotannontekijöitä.

”Täkäläinen eliitti on hyvin homogeeninen”, Matthew kertoo. ”Kaikki ovat 1600- ja 1700-luvuilla Englannista muuttaneiden protestanttien perillisiä. Siitä nimitys *wasp* (*white anglo-saxon protestants*), jolla vanhan rahan suvut tunnetaan. He vaurastuivat teollisuudella, kiinteistöillä, kuljetuksella ja pankkiliiketoiminnalla.”

Vaikka *wasp* merkitsee englanniksi ampiaista, päätämme kieli poskella suomentaa nämä eliitin siivekkäät seurapiiri-pöriäiset paarmoiksi.

”Paarmat ovat ylpeitä taustastaan ja jos joku kutsuu heitä paarma-nimellä, on varmaa että hän on ulkopuolinen”, Matthew naurahtaa. Hän katselee tyytyväisenä pienessä keittiönurkkauksessa kuivuvia astiapinoja. Tiskit on tiskattu.

Päivä on niin hieno, että päätämme turinoida ruukku-palmujen ja peikonlehtien varjossa terassilla ison pyöreän pöydän ääressä. Aurinko paistaa kirkkaan siniseltä taivaalta ja me uskaltaudumme riisumaan takit pois päältä. Kannustamme Matthew’ta kertomaan lisää entisestä elämästään ja piireistä joissa hän liikkui, eikä Matthew pane pahakseen. Hän ei kannata avioerostaan kaunaa, mutta ei myöskään ole entisten sukulaistensa kanssa tekemisissä.

”Se oli tyypillinen ero: sukulaiset ja ystävät valitsivat puolensa”, Matthew sanoo. ”Paarmat pitävät sukunsa puolta viimeiseen asti. Se on tosin enemmänkin kunniakysymys

kuin sukurakkautta, sillä oma nimi ja maine ovat vaarassa. Kukaan ei kaipaa sellaisia skandaaleja ja juoruja, joita on kuultu apteekkitavaroilla rikastuneesta Johnsonin klaanista: seksiä, mielisairauksia, alkoholismia, huumeita, perver-sioita, syyllisyyttä.”

Raha ja rappio liittyvät yhteen *Kultahatussakin*. Raha korruptoi ja mädättää sen sijaan että toisi ihmisistä parhaimpia puolia esiin. Siksi eliitillä kai on niin kova tarve esiintyä hyväntekijöinä. Mutta miten paarmakulttuuri alun perin syntyi? Onko se brittiaristokratian perua?

”Monessakin mielessä”, Matthew myöntää. ”Paarmat matkivat ja vastustivat sitä. Heidän Briteistä muuttaneet esi-isänsä olivat uranuurtajia, jotka taistelivat Yhdysvaltain vallankumouksessa ja olivat laatimassa perustuslakia. He upottivat siihen protestanttisia periaatteita, kuten vapaus ja pyrkimys onneen ja valtion ja kirkon ero. He tulivat uudelle mantereelle, koska eivät saaneet Englannissa haluamiaan oikeuksia.”

Tuo ei kuulosta lainkaan samanlaiselta hurvittelevalta eliitiltä kuin mitä *Kultahatussa* kuvataan.

”*Kultahatus*in päähenkilö Jay Gatsby olikin pyrkyri, siinä se ero. Kirjan tenho perustuu pitkälti hänen persoonaansa ympäröivään mysteeriiin”, Matthew analysoi. Hänen silmänsä alkavat loistaa pelkästä salaperäisyyden verhon ajatuksesta. ”Kukaan ei tiedä kuka Gatsby on, mitkä ovat hänen sukujuurensa ja miten hän on hankkinut satumaisen omaisuutensa. Häntä ihaillaan, pelätään ja vieroksutaan, ja hänestä liikkuu uskomattomia huhuja. Joku väittää että hän on tappanut sodassa, toinen on kuullut Gatsbyn luoneen omaisuutensa salakuljetuksella. Häntä epäillään jopa saksalaiseksi vakoojaksi.”

Gatsbyn nuoruudenrakastettu Daisy taas on ilmeisesti paarmaperheestä ja nai soveliaasti kaltaisensa. Hänen avio-

miehensä Tom Buchanan kuvataan brittiläiseksi herrasmieheksi: hän harrastaa hevospooloa.

”Rikkaan tyttöraasun ei sopinut menettää mainettaan naimalla nimetön vaikkakin rikas mitättömyys”, Matthew nyökkää.

Siipaksi valittu Tom Buchanan on Yhdysvaltain parhaimpien koulujen, Ivy League -yliopistojen kasvatti, mutta hän paljastuu hienosta paarmaperimästään huolimatta öykäröiväksi juntiksi.

”Harvard, raha ja kartanot eivät sinetöi sivistystä”, Matthew hymähtää. ”Tunnen tyypin hyvin: rikkaan perheen arrogantti vesa, joka ei piittaa pätjän vertaa muista ihmisistä. Niitä on tosin enemmän uudessa kuin vanhassa eliitissä, sillä paarmakulttuurissa pidetään aristokraattisesti yllä hyviä tapoja.”

Daameja suudellaan kädelle ja liehitellään niin pitkään ja hartaasti että ”eistä” tulee ystävällinen ”kyllä”?

”Ei mitään niin romanttista”, Matthew nauraa. ”Tämä on Yhdysvallat eikä Ranska.”

Matthew näyttää meille *New York Timesin* kolumnia, jossa David Brooks kuvaa vanhaa eliittiä. Paarmoilla on Brooksien mukaan hyvä ryhti, he ovat kohteliaita, pitävät huolta hygieniastaan, noudattavat usein tarpeetontakin itsekuria ja kykenevät istumaan hiljaa pitkiä aikoja tylsissä tapaamisissa ja hyväntekeväisyystapahtumissa.

”Voin vakuuttaa että se pitää paikkaansa. Olen istunut niin monissa kissanristiäisissä, että perslisto on parkkiintunut. Joskus tuntui että kroppa muuntui tuoliksi”, Matthew muistelee.

Sitten eliitin kulta-aikojen superrikkaiden määrä on moninkertaistunut ja osalla nykyrikkaista on paljon enemmän rahaa kuin paarmoilla. Mistä paarmat tietävät ketkä kuuluvat joukkoon ja ketkä ovat pyrkyreitä ja nousukkaita? Tämä

rajanveto lienee tärkeä.

”Ah, se on helppoa. He konsultoivat tietysti seurapiiri-rekisteriä”, Matthew nauraa. ”Kirja sisältää kaikkien Yhdysvaltain 30 000 eliittiperheen nimet ja osoitteet.”

Olemme ällikällä lyötyjä. Kuka haluaa tänä päivänä osoitteensa julkiseen rekisteriin? Voi vain kuvitella sitä rahan ruinaajien ja roskapostin määrää.

”Paarmat haluavat seurustella kaltaistensa kanssa, joten rekisteri on heille tärkeä apuväline. Kun esimerkiksi tekee töitä uuden bisneskumppanin kanssa tai haluaa vakoilla lastensa poika- tai tyttöystäväkandidaattien taustat, voi katsoa kirjasta. Tunnustan, olen syyllistynyt siihen itsekin”, Matthew nauraa ja ponkaisee tuolista ylös. ”Odottakaas, minulta löytyy kirjahyllystä yksi vanha rekisterin numero, jossa olen itse mukana.”

Matthew’n dekkarikokoelma on paisunut niin, että kirja löytyy vasta Lee Childin ja James Ellroyn välistä. Hän ojentaa meille pienen mustan kirjan.

”Muistan, kun kirjanen ilmestyi ja anoppini esitteli sitä minulle tohkeissaan sunnuntailounaalla: katsos nyt Matthew, sinäkin olet täällä. Se oli ikään kuin sinetti sille, että minut oli hyväksytty joukkoon.”

Avaamme pyhäinjäännöksen, joka näyttää erehdyttävästi pieneltä puhelinluettelolta, paitsi että siinä on kovat kannet. Kirjassa luetellaan kunkin suvun perheenjäsenet, yliopistot, koulutukset ja talvi- ja kesäasuntojen osoitteet. Valtaosa paarmoista näyttää sijoittuneen itärannikolle, erityisesti New Yorkiin, mutta heitä löytyy myös muista isoista kaupungeista kuten Chicagosta, Portlandista, San Franciscosta ja Seattlesta.

”Manhattanin Park Avenue on paarmakeskittymä, entiset appivanhempanikin asuvat siellä. Fifth Avenue on toinen arvo-osoite”, Matthew kertoo.

Suuri osa rekisterin sisällöstä on meille hepreaa. Se on kirjoitettu lyhentein kuten ”Nrr.Srb.BtP”.

”Salakoodin tarkoituksena on hännätä ulkopuolisia ja osoittaa, etteivät he kuulu joukkoon”, Matthew nauraa, ”tai sitten on vain haluttu välttää toistoa. Nuo ovat klubijäsenyyksiä. *Nrr* on Newport Reading Room, *Srb* the Spouting Rock Beach Club ja *BtP* the Bath and Tennis Club of Palm Beach. Ihan tavallisia rikkaiden ihmisten leikkikenttiä, ei mitään vapaamuurarilahkoja tai Illuminati-salaseuroja.”

Silmiimme osuu omituinen yksityiskohta: ”avioliitossa olevat neidit”.

”Äsh, siinä vain yhdistetään naisten tyttönimet avioliiton kautta tullesiin nimiin siltä varalta, etteivät tutut ole pysyneet perässä tällä sarjanaimisen aikakaudella. Ei sillä ole mitään tekemistä neitsyyden kanssa”, Matthew hymyilee ja vilkaisee kirjan julkaisutietoja. ”Tämä on muuten kesännumero, joten sieltä löytyy myös lista jahdeista, niiden ominaisuuksista ja rekisteritiedot, jos jotakuta sattuu kiinnostamaan millaisella purrella Mr. Wolfe putputtaa.”

Materialistisen kulttuurin huipentuma: rikkaiden inventaarioluettelo. Suomessa samaa asiaa ajaa vuosittain julkaistavat verotiedot, joista voi tietäväisenä päätellä kuinka hyvin kullakin pyyhkii. Paarmoille vaimotkin näyttävät olevan kuin palkintopystejä, sillä heidän osaltaan ei mainita kouluja lainkaan. Meille tulee mieleen *Tuulen viemää* -kirjan eteläinen patruunakulttuuri.

”Paarmat elävät edelleen 50-lukua”, Matthew myöntää. ”Rouvat ovat kotona, shoppailevat, lounastavat toisten rouvien kanssa ja järjestävät hyväntekeväisyysgaloja. Se rooli ei sopinut Sherylille. Hän heilui mieluummin Harlemissa napsimassa snapshotteja narkkareista, huumeidiilereistä, prostituoiduista ja jenginuorista. Appivanhemmat olivat suunniltaan. Olivat laittamassa turvamiestä perään,

mutta Sheryl kielsi. Miltä se olisi näyttänyt: seurapiirilady slummailemassa gorillan kanssa? Kuvattavat olisivat tuskin olleet siitä otettuja.”

Matthew puhuu Sherylistä edelleen lämmöllä. Kaipaako hän ex-vaimoan?

”Totta kai”, Matthew vastaa: ”Niin kuin Joseph Brodsky sanoi: ’Oli menneisyys miellyttävä tai kurja, se on turvallinen, sillä se on jo koettu.’ Sieltä voi aina etsiä turvaa ja onnen hetkiä silloin kun ne puuttuvat nykyisyydestä. Meillä oli hyvät hetkemme ja olihan paikka paarmasuvun jäsenenä parikymppiselle nuorellemiehelle päätähuimaava kokemus. Meille löytyi aina tilaa kaupungin suosituimmista ravintoloista ilman pöytävarausta, seurustelimme rahaeliitin, intellektuellien ja julkkisten kanssa, lomailimme Rivieralla ja Karibialla. Ovet aukenivat kaikkialle”, Matthew muistelee.

Meitä kiinnostaa mitkä olivat eliittiaseman varjopuolet. Ei kai se yhtä kekkeriä ja salamavaloja ollut.

”Uusi asema asetti lopulta enemmän rajoituksia kuin tarjosi vapauksia”, Matthew kertoo. ”Maineen varjelu ja konservatiivisuus edellyttivät omien mielipiteiden ja ihanteiden uhraamista. Oli tärkeämpää täyttää muiden odotuksia. En saanut enää edes veljeillä vanhojen koulu- ja opiskelukavereideni kanssa. Tuttavapiirimme koostui samanlaisista rahasuvuista, joiden elämänarvot olivat pinnallisia. Huomasin, että raha ja status eivät motivoineet minua niin kovasti että olisin halunnut koko elämäni pyörivän niiden ympärillä”, Matthew tunnustaa.

Muistellemme Mike Nicholsin ohjaamaa elokuvaa *Miehuuskoe* (*The Graduate*, 1967), jonka pääosassa näyttelee Dustin Hoffman. Siinä on hyvä kuvaus eliitin elämästä: nimikoituja golf-vaatteita, kultakelloja, valkoisia huonekaluja valkoista seinää vastaan, cocktail-kutsuja. Kaikki on pinnallista ja tekopyhää. Mutta entä jos nämä puitteet riit-

tävät, raha motivoi ja haluaa kuulua joukkoon? Pääseekö rekisteriin ellei ole sattunut syntymään oikeaan sukuun?

”Pääsee, esimerkiksi avioliiton kautta, mutta ei automaattisesti. Pitää kerätä suositukset ainakin viideltä paarimalta. Tarkempia perusteita en tiedä, sillä valintakomitea ei perustele päätöksiään”, Matthew selittää. ”Se on kuin Yhdysvaltain green card -arvonta. Hakemuksia on vuosittain monin verroin enemmän kuin hyväksytyjä.”

Suomeen ei paarmakulttuuria ole päässyt pesiytymään, vaikka suomenruotsalaiset teollisuussuvut hieman sisänpäin lämpiäviä ovatkin, kuten ilmaisu *ankdammen* eli ankkalammikko antaa ymmärtää. Sekä varallisuus että tulot ovat Suomessa aivan liian mitättömiä ja verotus ankaraa. *Forbesin* listan varakkaimpien suomalaisten joukossa on pitkään ollut Koneen suuromistaja Antti Herlin. Vaikka hän on miljardööri, hän on silti listan häntäpäässä, ja kärkisijoja pitävät Microsoftin Bill Gates ja suursijoittaja Warren Buffet. Venäjän presidentin Vladimir Putinin huhutaan olevan vieläkin rikkaampi. Tosin yksikään näistä herroista ei kelpaisi seurapiirirekisteriin, sillä sopivat sukujuuret, oikea opinahjo ja kelvollinen kotikasvatus puuttuvat.

Meistä on erikoista, että tällainen eliittikulttuuri on päässyt syntymään Yhdysvaltoihin, sillä maan palvottu perustuslaki kieltää aatelisarvot yhdenvertaisuuden nimissä. Yhdenvertaisuus on yksi keskeisistä arvoista, joille amerikkalainen unelmakin perustuu.

”Eliitti vain kiertää lakia”, Matthew sanoo. ”Tavoitteena on varmistaa, että he ovat kaltaisessaan seurassa ja noudattavat perinteisiä arvoja, vaikka heillä ei aatelisnimiä olekaan.”

Paarmat ovat ääriesimerkki statusryhmistä, joita yhdistää samanlainen elämäntapa, asema ja kunnia. Ryhmä on selkeästi rajattu ja tarkoin vartioitu, sillä paarmoilla ei ole

pienintäkään epäselvyyttä siitä, kuka kuuluu joukkoon ja kuka ei. Siitä pitävät huolen seurapiirirekisterin valintakriteerit, yhteiset tavat, elämäntyyli ja sosiaalinen verkosto.

Status on hyödyllinen käsite, sillä eriarvoisuutta kuvattaessa ihmiset tekevät vertailuja eri ryhmien välillä. Sosiologi Max Weber kirjoitti aiheesta laveasti 1900-luvun alkupuolella. Hänen mukaansa status liittyi luokka-aseman lisäksi kulutukseen ja sosiaalisiin ja kulttuurisiin siteisiin.

Nykyään kuluttaminen on tärkeä statuksen merkki, jopa tärkeämpi kuin tuotanto ja tuotannontekijät, sillä se on näkyvä keino erottautua muista. Mutta tiivistyykö paarmakulttuuri vain kerskakulutukseen? Onko se tapa erottautua keskiluokasta, jolla on nykyään eliitin tavoin varaa pelata golfia, risteillä ja ajella kalliilla autoilla? Löytyykö paarmojen residensseistä pyykinpesukoneita, tiskikoneita, mikroaaltouuneja ja pölynimureita niin kuin keskiluokan kodeista vai hoitaako palvelusväki kaiken käsin kuin englantilaisissa kartanoissa 1800-luvulla?

”Kyllä paarmataloudetkin ovat koneistettuja”, Matthew virnistää ajatukselle, ”mutta monista asioista tehdään tarkoituksella hankalia. Se on paarmojen tapa päteä. Esimerkiksi appilassani – ja tämä ei ole mikään vitsi – palvelusväen tuli vanhaan tapaan silittää päivän sanomalehdet. Paarmat ovat käytännöllisiä ja mielikuvituksettomia”, Matthew hymähtää. ”Tapakulttuurilla luodaan *Downton Abbeyn* idylliä.”

Tv-sarja *Downton Abbeyssä* (2010–) korostetaan rikkaiden asemaa hyväntekijöinä. He työllistävät, pitävät huolta työntekijöistään ja yhteiskunnan vähäosaisista. Historiallisesti tarkasteltuna tämä kiiltokuva ei ole aina pitänyt paikkaansa. Vanhalla mantereella palvelijoita ei kutsuttu omilla nimillään, vaan heille annettiin yleisnimiä kuten ”John Thomas” ja ”Mary Anne”, joista tuli myöhemmin eu-

femismeja miesten ja naisten sukupuolielimille. Palvelijoiden kopperot oli eristetty muusta talosta ja niihin johtavaa käytävää kutsuttiin mustaksi väyläksi, joka oli eufemismi peräaukolle. Nöyryyttävät luonnehdinnat tekivät näkyviksi isäntien ja palvelijoiden eron, vaikka he asuivatkin samassa huushollissa, kerrotaan tutkija Wendy Botteron kirjassa *Stratification: Social division and inequality* (2005).

”Järkyttävää”, Matthew kommentoi. ”Vaikka appivanhempiani ei voi sanoa suvaitsevaisiksi, tuo olisi ollut heillekin liikaa. He kohtelivat apulaisia kunnioittavasti, joskin etäisesti.”

Palveluskulttuurin nurjista puolista kertonee se, että sotien jälkeen brittipalvelijat hakeutuivat tilaisuuden tullen parempiin töihin, naiset esimerkiksi sairaanhoitajiksi tai sihteereiksi, kertoo luokkatutkija Pamela Cox dokumentissa *Servants – The True Story of Life Below Stairs* (2012, ohjaus Hugo MacGregor ja Paul Berczeller). Yläluokan vaikeus siitä kuinka haastavaa oli löytää hyvää palvelusväkeä oli silloin aiheellista, mutta nykyään, superrikkaiden määrän kasvettua räjähdysmäisesti, toisten palvelemisesta on sukeutunut uusi muotiammatti erityisesti entisille sotilaille.

”Siihen on selkeä syy. Sotilaat ovat kurinalaisia, täsmällisiä ja tyylikkäitä, he tottelevat käskyjä ja kunnioittavat hierarkiaa. He ovat superrikkaiden uusvanhoja statussymboleja”, Matthew selittää.

Tämä palveluskulttuurin uusi nousu ei ole vain hetken muotioikku, joka korvautuu pian jollakin muulla. Se edustaa luokkahierarkioiden paluuta.

”Paarmoille palvelukulttuuri ja hierarkiat ovat puhtaasti perinteiden luomista maahan, josta perinteet puuttuvat. Sama koskee kaikkea muutakin hienona pidettyä. Sitä arvostetaan, ymmärrettiin siitä jotain tai ei. Esimerkiksi taide on paarmoille pelkkä tuottava sijoituskohte, vaikka he

esiintyvätkin mielellään suurina taiteentuntijoina. Epäilen, että niin taide kuin hovimestaritkin kiinnostavat heitä vain niin kauan kuin he kykenevät pätemään näillä statussymboleilla muille.”

Aistimme Matthew’n äänessä ylenkatsetta. Hän on taidehistorioitsija ja tapasi paarmavaimonsa yliopistossa. Molemmilla on yhteinen kiinnostuksen kohde: estetiikka.

”En tiedä mistä Sherylin taiteelliset geenit periytyivät, mutta ei ainakaan vanhemmilta. Hänen äitinsä oli herttainen, mutta ymmärsi vain muotia, ja hänen isäänsä taas ei kiinnostanut muu kuin raha. Kun aloimme seurustella, vaimoni ei puhunut minulle vanhemmistaan. Ajattelin että hän häpeää heitä. Myöhemmin selvisi, että niin se oli”, Matthew nauraa.

”Kun kävimme ensi kertaa visiitillä Park Avenuella – en silloin edes tiennyt missä päin Manhattania hän asui – katselin silmät pyöreinä salonkien ja käytävien van Gogheja ja Giacometteja. Vaimoni nyökkäsi, että tätä hän häpeää. 70-luvun yliopisto-opiskelijat paheksuivat sellaista mistään tietämätöntä rahalla pröystäilyä. Taiteen ei heistä pitänyt olla luksusta kuten porvarillinen tulkinta antoi ymmärtää, vaan se kuului kaikille.”

Emme voi olla virnistämättä tälle sukupolvien kapinalle: kun duunarien lapset kapinoivat luomalla uraa ja menestymällä, rikkaiden lapset ryhtyvät protestina boheemeiksi, kommunisteiksi tai duunareiksi. Kuinka ruoho onkin aina vihreämpää aidan toisella puolella?

”Appivanhempani ymmärsivät, että yksityisillä taidearteilla pröystäily oli rahvaanomaista ja he pyrkivät siksi esiintymään suurina hyväntekijöinä ja taiteen mesenaatteina, mutta se vain pahensi tilannetta. He eivät koskaan ymmärtäneet, että heidän tyttärensä näki suvun omaisuuden loukkaavan amerikkalaista unelmaa ja tasa-arvoa.”

Paarmakulttuurin hienostuneisuus on siis lähinnä vanhan tapakulttuurin vaalimista ja akateemista koulutusta hyödyllisiltä aloilta, kuten insinööri-, oikeus- tai taloustieteistä. Paarmat näyttävät itse tiedostaneen heikkoutensa, sillä he peittävät sitä kulttuuriharrastuksilla, kuten taidehistorian opiskelulla.

”Useat entisistä opiskelukavereistani tienaavat nykyään elantonsa etsimällä raharikkaille uusia taideteoksia”, Matthew kertoo. ”Minun ei sopinut tehdä sitä paarmasuvun jäsenenä. Palasin koulun penkille ja hankin oikeustieteen paperit.”

Meitä naurattaa, kun yritämme mielessämme sovittaa Matthew’ta oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastoon pönttäämään tenttikirjoja. Hän on kaukana työmyyrästä, joka viihtyisi pykäläviidakossa.

”No ei se olisi voinut vähempää kiinnostaakaan, mutta mitäpä rakastunut ei tekisi”, Matthew hymähtää. ”Laki oli kuitenkin parempi vaihtoehto kuin tekniikka tai taloustieteet, ja siitä on hyötyä nykyisessä järjestötyössäni. Olen voinut auttaa ihmisiä. Olen silti tyytyväinen, että se on nykyään pelkkä harrastus”, hän huokaisee. ”Saan keskittyä siihen mikä minua oikeasti kiinnostaa.”

Kuten yhden raharikkaan poika Peter Buffet sanoo kirjassaan: ”Jos olet niin onnekas, että löydät jotain mitä haluat tehdä intohimoisesti, tee sitä äläkä hukkaa aikaa.”

Ralph Lauren

Matthew on yliopiston dosentti ja vapaaherra. Hän käy silloin tällöin luennoimassa opiskelijoille modernista taiteesta tai heittää keikkaa New Yorkin Metropolitan-museoon erikoisalueenaan tšekkiläinen taide. Hänen perheensä

oli kotoisin sieltä, missä nyt on Tšekkin alue, ja vaikka hän onkin elänyt Yhdysvalloissa suurimman osan elämästään, tšekki on edelleen perheen kotikieli.

”Tein aikamoisen loikan: maahanmuuttajasta paarmaksi”, Matthew myhäilee. ”Sosiaalisessa hierarkiassa voi paitsi kivuta ylöspäin, myös pudota alaspäin. Vaikka pääsin osalliseksi ylellisestä elämästä, romahdin kovaa ja korkealta. Nyt kuulun kauhtuneisiin herrasmiehiin”, hän naurahtaa.

Rapistuneista puitteista huolimatta Matthew on yhä eliittiä. Hänen sulava käytöksensä, kohteliaisuus, rehellisyys, periaatteet ja tyyli noudattavat paarmaideologiaa. Vaikka Matthew on pukeutunut kotioloissa rennosti farkkuihin ja paitapuseroon, hän kantaa nekin kuin nimekkään designerin uniikkiluomukset. On helppo kuvitella, millainen salonkileijona Matthew oli parikymppisenä. Vaikka raha ja asema ovat kadonneet, kulttuurinen pääoma on tallessa.

Matthew on mainio esimerkki luokan ja statuksen erillisyydestä. Vaikka ne käyvät usein käsi kädessä, ne voivat myös olla vastakkaisia. Köyhtynyt paarma saattaa nauttia korkeaa statusta, vaikka olisi pudonnut luokastaan. Tämä tärkeä ero on unohtunut viimeaikaisessa luokkakeskustelussa, kun huomio on kiinnittynyt vain taloudellisiin tekijöihin elämäntavan sijaan, muistuttavat Oxfordin tutkijat Tak Wing Chan ja John Goldthorpe. Kaikkein tärkeimmät ja arkisimmat luokkayhteiskunnan ilmentymät on unohdettu.

Mitä nämä tärkeämmät ja arkisemmat ilmentymät ovat? Taloudellisen pääoman lisäksi on olemassa joukko muita pääomia. On sosiaalista pääomaa eli verkostoitumisen ja suhteiden luomisen taitoa. Symbolinen pääoma tuloutuu arvostuksena ja maineena ja kulttuurinen pääoma taiteiden ja tieteiden tuntemuksena. Statuksemme riippuu sitä,

paljonko meillä on näitä erilaisia pääomia käytettävissämme.

Sosiologi Pierre Bourdieu tarkasteli näillä pääoman käsitteillä luokkayhteiskuntaa hienosyisemmin kuin marxilaiset, jotka keskittyivät pelkästään talouteen. Bisnestä pyörittävällä porvaristolla esimerkiksi on rahaa mutta ei niinkään kulttuurista pääomaa, intellektuelleilla taas on kulttuuripääomaa mutta ei välttämättä rahaa. Keskiluokalla, kuten opettajilla, kauppiailta ja teknikoilla, on rajallisesti kaikkia resursseja, ja työvälillä hyvin vähän mitään. Jokaisella on omat elämäntapansa ja makunsa, jotka ilmentävät luokka-asemaa. Ne sekä rajoittavat että tarjoavat mahdollisuuksia.

”Paarmoilta yksi keskeisistä luokka-aseman rajoitteista on ystävä-, partneri- ja ammatinvalinta. Useimmat seuraavat vanhempiaan ja valitsevat puolisonsa kaltaistensa joukosta. Paarmoilta elämäntyylillä on traditioita, ei yksilöllisiä ratkaisuja. Edes häitä ei tehdä omannäköisiksi, vaan suvun nuoret vesat toistavat perinteitä. Ne ovat heidän identiteettinsä tukipilari.”

Ystävä- ja puolisovalinnat ovat tärkeitä, sillä ne ilmentävät luokkaa kaikkein intiimeimmällä tasolla. Läheiset valitaan yleensä omasta luokasta tai samantasoisesta koulutuksen saaneista, sillä samankaltaisuus yhdistää. Se viittaa samankaltaiseen taustaan, arvoihin ja käytettävissä oleviin voimavaroihin. Se on myös helppoa, sillä näin suhteet solmitaan tutusta piiristä.

”Omia verkostoja tarvitaan luomaan luotettavuutta, sillä tuntemattomat ovat riski. Yhdysvalloissa valtaosa pareista tapaa yhteisen tutun esittelemänä. Parittaja voi olla perhe, ystävä, kollega, luokkakaveri tai naapuri, mikä supistaa valikoimaa. Mekin tutustuimme Sherylin kanssa yliopistossa yhteisten kaverien kautta. Se oli tosin Sherylin piireissä epätavallista. Näytän teille, miten paarmanaarat yleensä

etsivät puolisoa, tai paremminkin heidän vanhempansa. En ole varma, ovatko tyttäret samaa mieltä”, Matthew sanoo arvoituksellisesti, katoaa ateljeeseen ja palaa kannettava kainalossaan.

Katsomme seurapiirirekisterin sivuilta kuvia nuorista seurapiirielämään astuvista neitosista, jotka poseeraavat hääpuvuissa. Tässä todella etsitään aviomiestä eikä hetken hupia. Useimmat tytöt ovat vakavia kuin madonna, toiset hymyilevät vienon salaperäisesti. Yksi on erehtynyt flirttailemaan kuvaajan kanssa, mikä näyttää monalisamaisen pidättyvässä seurassa rahvaanomaiselta.

”Debytantteille on omat juhlat, joissa astutaan seurapiireihin, tosin niiden suosio on romahtanut viime vuosikymmeninä. Ne ovat enemmänkin hyväntekeväisyysgaloja”, Matthew selittää ja ilmoittaa meille yleensä: ”Poikani menee ensi keväänä naimisiin washingtonilaisen parmasuvun tyttären kanssa. Ne ovat seurapiirihäät, aivan kuten omani. Olen ajatellut lahjoittaa nuorelleparille Ralph Laurenin matkalaukun. Heillä on sille enemmän käyttöä kuin minulla.”

Muistamme takanedustaa koristaneen kermanvalkoisen laukun, joka huokui matkatunnelmaa.

”Sain sen Sheryliltä lahjaksi kun olimme menossa Cannesin filmifestivaaleille vuonna 1975. Kapsäkki on rajoitettua tuotantoerää ja keräilyharvinaisuus. Pelkäsin koko matkan että laukku hukkuisi. Voitte kuvitella helpotuksen, kun laukku pompsahti Ranskassa liukuhihnalle”, Matthew muistelee.

Ihmettelemme, miksi Matthew on mieltynyt juuri Ralph Laureeniin. Hänethän tunnetaan keskiluokan kukkarolle soveltuvista mallistoistaan.

”Ralph Lauren on parmatyylin luoja. Olimme tavanneet hänet jetsetin pikkujouluissa ja olin vaikuttunut siitä

rehellisydestä ja antaumuksesta, jolla hän suhtautuu muotiin, yhteen maailman pinnallisimmista asioista. Laurenissa ei ole tippaakaan itsetietoisuutta tai ironiaa. Mies on toisissaan kaikessa mitä tekee ja luo rehellisiä ja vaivattoman oloisia elämäntyylejä pikemminkin kuin vaateparsia”, Matthew ylistää. ”Jokainen luomus on kaukana vaivattomuudesta, sillä kaikki yksityiskohdat ovat tarkkaan harkittuja. Esimerkiksi matkalaukun mukana tuli kokonainen laukku-setti: lääkärilaukkua muistuttava pienempi päiväkassi, kirjekuorisalkku, kylpypussukka ja pukupussi. Missähän ne muut osat muuten ovat?” Matthew ihmettelee ja pomp-paa taas ylös. ”Käyn katsomassa heti ennen kuin unohtuu. Tulkaa mukaan, siellä on kokonainen museo.”

Toinen alakerran vierashuoneista on pyhitetty Matthew’n paarmaelämän jäänteille. Seinän mittainen liikuteltava vaatetanko pursuaa pukupusseihin säilöttyjä pukuja ja paitoja, seinällä on kymmenkerroksinen kenkäteline täynnä pölyisiä jalkineita. Vieressä on solmio- ja rusettiteline ja lattialle on pinottu hatturasioita silintereille, huopa- ja olki-hatuille. Maassa makaa kirjapinoja, tauluja, valokuvakan-sioita.

”Käytin aikamani paljon Ralph Laurenin vaatteita”, Matthew muistelee, aavistus kaihoa äänessään. ”Hän teki Ivy League -tyylistä globaalin. Siihen kuului muun muassa tweedin käyttö.”

Matthew vetää pukupussista esiin amerikkalaiseloku-vista tuttuja, opiskelijoiden suosimia ruskeita ja harmaita tweed-takkeja, joiden rintataskuista pilkistää värikkäitä lii-noja. Alle puettiin valkoisia tai vaaleansinisiä kauluspaitoja, valkoisia neuleslipovereja ja tummia kravatteja. Urheilu-kentille sonnustauduttiin kokovalkoisiin.

”Ivy League keksitään aika ajoin uudelleen kouluun pa-luun yhteydessä”, Matthew kertoo. ”Silloin nämä voi kai-

vaa esiin naftaliinista. Ne ovat klassikkoja jotka eivät kulu. Lauren vaatetti muuten Jack Claytonin ohjaaman, 70-luvun version *Kultahatusta*, jossa Daisyä näytteli jumalainen Mia Farrow. Se on minusta edelleen kaikista kolmesta elokuva-sovituksesta paras.”

Paarmat ovat olleet elämäntyyliään edelläkävijöitä, joita kaikki luksustuottajat pyrkivät liehittämään. Seurapiiri-rekisteri on tärkeä työväline myös näille bisneksille.

”Nimenomaan. Se on avain Yhdysvaltain sosiaalisen, ta-
loudellisen ja poliittisen eliitin ymmärtämiseen”, Matthew vahvistaa. ”Paarmakulttuuri oli aikoinaan niin dominoiva, että varakkaat, sukujuurettomat perheet imitoivat paarmoja. Katolinen Kennedyn perhe on hyvä esimerkki. Heidän residenssissä Hyannis Portissa oli jahteineen ja urheilukenttineen suora paarmakopio.”

Presidentit eivät siis vaikutusvallastaan huolimatta kelpaa paarmoiksi?

”Eivät suinkaan. Paarmojen parissa vitsaillaan siitä, kuinka eräs pariskunta mietti juhliensa kutsuvieraslistaa ja päätti ryhtyä vulgaareiksi: he kutsuivat presidentin!” Matthew aukoo seinään upotetun ison vaatekaapin ylimmäisiä ovia ja huokaa helpotuksesta: ”Täällähän nämä ovat hyvässä tallessa. Häitä ei tarvitse perua.” Hän pudistelee kaapin-
ovista varissutta pölyä paidastaan ja tuuppaa mausoleumin oven perässämme kiinni.

Matthew’n poika jatkaa paarmaperintöä äitinsä puolelta niin kuin kunnan pojan tulee. Rakkaustarinoista romanttisimmat Romeosta ja Juliasta lähtien tosin perustuvat epäsoveliaisuuteen. Rakastavaiset valitsevat epäkelvon partnerin kilpailevasta suvusta, alhaisemman tai ylhäisemmän säädyltään, erirotuisen tai eriuskoisen.

”Minun ja Sherylin tarina oli samankaltainen kuin Daisyn ja Gatsbyn: komea ja älykäs mutta rahaton sydäntensäarki-

jä ja rikas perijätär. Siinä oli vuosisadan rakkaustarinan ainekset eikä vähiten siksi, että se päättyi traagisesti eroon ja skandaaliin. Vaimoni oli pitkään epäillyt minua uskottomuudesta ja laittoi etsivät perääni.”

Film noir -elokuvan aineksia, innostumme. Puuttuu vain kohtalokas rakastaja.

”Ei puutu”, Matthew hymähtää. ”Etsivän käyttö ei ole mitenkään tavatonta paarmapiireissä, joissa kavahdetaan skandaaleja. Ne saattavat johtaa seurapiirirekisteristä erotamiseen, mikä on monille elämän ja kuoleman kysymys. Pelkkä rakastajattaren olemassaolo ei ole iso juttu – niitähän on monilla paarmoilla – mutta vaimolle valkeni että minulla oli homosuhteita. Ero tuli. Niin radikaali ei vaimonikaan ollut, että olisi hyväksynyt miehet elämässäni.”

Paarmat viljelevät perikonservatiivista koti, uskonto ja isänmaa -retoriikkaa. Seksiä ei harrasteta lämpimikseen, vaan lisääntymistarkoituksella.

”Meillä oli se puoli onneksi pulkassa”, Matthew virnistää. ”Potra poika ja tyttö sukua jatkamaan, vain isä oli hulttio homo. Kun erosin, nimeni riivittiin seurapiirirekisteristä. Muutuin kultapojasta häpeätahraksi, mutta se ei ollut minulle iso juttu. Olin kyllästynyt jatkuvaan valehteluun ja kulissien kannatteluun. Niissä piireissä hymyn taakse kätkeytyy aina traagisia salaisuuksia: huumeita, alkoholismia, pettämistä, perheväkivaltaa, vararikkoja, mielisairauksia, itsemurhia, sukukaunoja. Ihmisiltä puuttuu sosiaalisesta kanssakäymisestä syvyys. He ovat läsnä kuin jähmettyneet maskit, kun sisältä on kuollut jotain pois.”

Tämä ei meistä liity pelkästään paarmoihin vaan kaikkiin kulttuureihin, joissa yksityinen ja julkinen puoli pidetään tiukasti erillään. Japani on ääriesimerkki, eikä Suomikaan ole kaukana, vaikka sosiaalinen media onkin muovannut arvoja ja käyttäytymistä.

”Se on kaksiteräinen miekka. Yhtäältä ihmiset paljastavat enemmän elämästään, toisaalta he suojaantuvat entistä paremmin kritiikiltä. Kaikki ovat kuvissa laitettuja, komeita, kauniita ja rohkeita. Jokainen hiussuortuva on paikallaan, hymyt leveitä, vaatteet ja sisustus trendikkäitä, jos ei muuten niin Photoshopilla jälkikäsiteltynä. Luodaan kuvaa menestyksestä. Lopulta kaikki paljastettu on perinpohjaisesti punnittua, niin tarkoin harkittua, että se peittää enemmän kuin paljastaa.”

Tuossa on vinha perä. Ihmiset luovat jatkuvasti imagoaan ja miettivät miltä he näyttävät muiden silmissä. Siitä luokkayhteiskunnassakin on kysymys: ollakseen menestynyt täytyy näyttää menestyneeltä. Kaikki on kiinni mielikuvista. Näissä kisoissa paarmoilla tuntuu olevan eniten menetettävää, sillä he ovat maineensa vankeja.

”Heillä on eniten rajoituksia”, Matthew myötäilee. ”Seurapiiristä erotetaan jos esimerkiksi nai väärän puolison tai ryhtyy viihdealalle. Madonnat tai barbara streisandit eivät pääse rekisteriin omilla ansioillaan eivätkä edes avio-
liiton kautta, oli heillä kuinka paljon rahaa ja menestystä tahansa. Sama koskee mustia, juutalaisia ja aasialaisia paria poikkeusta lukuun ottamatta. Vaimoni perhe ei esimerkiksi kutsunut taloonsa yhtään juutalaista, vaikka heidän kanssaan tehtiin paljon bisnestä.”

Rasismia? Se istuu vähän huonosti yhteen hienostuneisuuden ja hyvien tapojen kanssa.

”Niinpä”, Matthew naurahtaa, ”mutta rasismi oli ennen keskeinen osa paarmakulttuuria. Sitten kun liberaalimmat tuulet alkoivat puhaltaa, osa valveutuneemmista jäsenistä poistatti itsensä rekisteristä, kun eivät halunneet leimautua ahdasmielisiksi.”

Matthew virnistää: ”On aika ironista, että paarmatyölin luoja Ralph Lauren on Bronxista kotoisin oleva juutalainen.”

Sepät

Statukset ja luokkakäsitykset elävät ajan saatossa. Kerran arvostettuun eliittiin kuuluva voi huomata edustavansa halveksittua vähemmistöä, kun tilalle nousevat uudet leijonat. Mikä sai muutoksen aikaan paarmoissa?

”Paarmakulttuuri alkoi menettää asemiaan 1960-luvulta lähtien kun sen tukijalka, episkopaalinen kirkko, vasemmistolautui. Toinen tärkeä tekijä oli Ivy League -yliopistojen demokratisoituminen. Ne avasivat ovensa naisille ja etnisille vähemmistöille. Sukupuoli- ja rotusyrjinnästä tuli epämuodikasta ja -sivistynyttä, yhtä mautonta kuin siirtomaa-aikojen sikailusta”, Matthew selittää.

Jo Fitzgerald kiinnitti *Kultahatussa* huomiota paarmakulttuurin sisäiseen mädännäisyyteen. Daisy ja Tom Buchananin elämäntapa edustaa kirjassa tuhoisaa ja ajattelematonta vaurauden väärinkäyttöä. Kertoja antaa mieluummin tunnustuksen nousukas Gatsbylle, vaikka ei koe hänenkään sitä täysin ansaitsevan. Hän sanoo Gatsbylle vanhan rahan eliitistä: ”He ovat läpimätiä. Olet arvokkaampi kuin koko roskasakki yhteensä.” Tunnustus tulee viime tipassa, sillä Gatsby on kohta mennyttä. Hän kohoaa antiikin tragedioiden arkkityypiksi, jonka amerikkalainen unelma petti. Se ei tarjonnut täyttymystä.

”Paarmakulttuurille ei käynyt aivan yhtä heikosti. Se ei kuollut, mutta paarmoille tuli entistä tärkeämmäksi esittää demokraattista, suvaitsevaa ja välttää ylenpalttista ylellisyyttä. Nykyään he harrastavat hyväntekeväisyyttä ja teeskentelevät elämäntyönsä omistamista vähäosaisille. Se on taas yksi esimerkki aristokraattisen idyllin jäljittelystä”, Matthew hymähtää. ”Kaikilla paarmoilla on omat hyväntekeväisyysäätiönsä. Hoidin muutamaa lakimiesaikoinani, tietysti appivanhempieni perustamia.”

Jos paarmat haluavat esiintyä empaattisina ja suvaitsevina, on hieman outoa että he seurustelevat vain muiden eliitin jäsenten kanssa. Sitähän voisi pitää nurkkakuntaisena.

”Se on sitä eliitin tekopyhyyttä, mikä koitui paarmakulttuurin tuhoksi”, Matthew huokaa. ”He eivät rekrytoineet riveihinsä uusia kykyjä. He olivat niin uppoutuneita menneen maailman illuusion luomiseen, että kavahtivat kaikkia muutoksia. Kuitenkin jokainen ryhmä tarvitsee tuoretta verta ja uusia ideoita.”

Paarmakulttuuri muistuttaa sulkeutuneisuudessaan paitsi Weberin statusryhmiä, myös Intian kastijärjestelmää. Kastit perustuvat perinnölliseen statukseen, ryhmien sisäisiin avioliittoihin ja sosiaalisiin esteisiin, joita valvotaan tavoilla, laeilla ja uskonnolla. Intiassa kastijärjestelmä perustuu ammattiin, joka määrittelee miten kunkin on soveliaista hankkia elantonsa ja millaisten ihmisten kanssa heidän tulee seurustella. Vaikka intialaiset vaalivat kastijärjestelmää edelleen, ammattikuvat ovat ajan myötä väljähtyneet. Intialainen ystävämme ylpeilee kuuluvansa soturien kastiin, vaikka ansaitsee elantonsa elokuvilla.

”Siinä missä intialaiset ovat ylpeitä kasteistaan, 1960-luvulta lähtien paarmat ovat pikemminkin peitelleet etuoikeutettua taustaansa kuin rehvastelleet sillä. Tiesittekö, että Yhdysvaltain entinen presidentti George W. Bushkin on paarma?”

Ei kai? Bushista tulee lähinnä mieleen teksasilainen, kouluja käymätön heinähattu.

”Hän syntyi paarmasukuun ja kävi oikeat koulut Ivy Leagueä myöten, mutta karisti eliittikulttuurin ja nai keski- luokkaisen kirjastonhoitajan. Se oli ovela veto ja samalla väkevä esimerkki eliittikulttuurin murentumisesta. Eliittiin kuulumisesta tuli epähienoa.”

Eliitti ei silti hävinnyt mihinkään, sen tilalle tuli vain uusi: meritokratia, jota kutsumme tässä kirjassa tuttavallisesti (oman onnensa) sepiksi. Siinä missä entisaikaan uskottiin, että jumala määräsi jokaiselle paikan joko aate-listossa, papistossa, porvaristossa tai rahvaassa, enää sukutausta ei tuo statusta. Sepäksi voi päästä vaikka siivoojan poika. Keskeisiä ovat omat ansiot, meriitit, ennen kaikkea menestys työelämässä: olet sitä mitä olet saanut aikaan. Tähän hyvinvointivaltiot ja julkinen koulujärjestelmä ovat tähänneet. Jokaisella tulee olla Raymondin sanoin *fair go*, yhtäläiset mahdollisuudet menestyä. Loppu on kiinni itsestä.

Äveriäimmät sepät kuuluvat siihen kuuluisaan yhteen prosenttiin, joka omistaa valtaosan maailman varallisuudesta. He ovat vanhan eliitin tavoin sekä sosiaalisesti että maantieteellisesti eristäytyneitä ja asuttavat Yhdysvalloissa vanhoja paarma-alueita, Park Avenueta ja Fifth Avenueta. Euroopassa he majailevat Lontoossa, vaikkakin valtaosa maailman rikkaista, yli puolet, asuu Yhdysvalloissa.

Sattumalla on suuri merkitys superrikkaiden menestyksessä. He ovat olleet oikeassa paikassa oikeaan aikaan, kuten venäläiset oligarkit, jotka rikastuivat markkinoiden vapauduttua. Silti rikkaaksi sepäksi pääsy edellyttää myös määrätietoista työtä, joka on aloitettava varhain. Aikaa itsensä etsimiseen ja muuhun häröilyyn ei ole, oikean bisnesidean löytäminen on tärkeämpää.

Vaikka sukutaustalla ei ole väliä, yliopistolla on. Huippujen joukossa on lähinnä Ivy Leaguen tai arvostetun brittiyliopiston käyneitä, kuten Chrystia Freeland kertoo kirjassaan *Plutocrats: The rise of the new global super-rich* (2012). Aalto-yliopisto ei siis riitä, mutta Moskovan teknillinen yliopisto saattaisi olla varteenotettava vaihtoehto. Jos taas suomalainen pelikenttä riittää, kannattaa valita tekninen ura, sillä se auttaa etenemään Suomessa yritysjohtoon.

Useimmat maailman superrikkaat työskentelevät finanssisektorilla sijoittajina tai pankkiireina. Toinen suuri ryhmä ovat teollisuuspamput ja kolmas nettimiljonäärit. Kaikille aloille on yhteistä se, että niissä pelataan numeroilla ja uusilla teknologioilla.

Uusi eliitti on kaikkialla maailmassa samanlaista. Heitä yhdistää samanlainen työetiikka, koulutausta, kiinnostuksen kohteet, ystäväpiiri ja harrastukset, kuten Freeland kirjoittaa. He sukkuloivat sujuvasti maailman turuilla ja kokoontuvat maailmanluokan VIP-kissanristiäisissä kuten esimerkiksi Wimbledonin tenniskisoissa, Cannesin elokuvafestivaaleilla, Davosin talousfoorumissa, Bilderbergkokouksissa ja TED-konferensseissa (technology, entertainment, design). He luovat suhteita ja etsivät seuraavaa tappajasovellusta, jolla kääriä lisää rahaa.

Sepät edustavat uudenlaista protestanttista työetiikkaa, jossa raha on korvannut kunnian, proteiinijuoma ateriat ja piristeet motivaation. Esimerkiksi pörssimeklareilla ei ole välttämättä aikaa lounastaa, nukkua tai tavata lapsiaan, sillä maailmassa käydään kauppaa kellon ympäri. Elämä on hektistä ja sitä oikeuttaa materiaalisen menestyksen tavoittelu. Onnistuminen mitataan rahassa, eikä keinoja jättipottien voittamiseksi kaihdeta, mikä näkyy talousrikosten lisääntymisenä. Aina joku riskeeraa kunniansa sisäpiirikaupoilla, kurssimanipulaatiolla tai vähintäänkin verovelvollisen epärehellisyydellä.

Jos olet nainen, *tough luck*, sillä superrikkaiden joukossa on naisia häviävän pieni osa omaisuutensa perineitä leskiä ja tyttäriä lukuun ottamatta. Superrikkaiden joukko elää paarmojen tavoin menneillä vuosikymmenillä. Ivy League-yliopiston käyneet vaimot sisustavat Upper East Siden asuntoja, opiskelevat taidehistoriaa tai omistautuvat äitiydelle rikastuttaakseen lastensa elämää. Harrastaja-antro-

pologi Wednesday Martin kertoo kritiikkiä herättäneessä kirjassaan *Primates of Park Avenue* (2015), että nämä superäidit johtavat kotejaan kuin toimitusjohtajat ja nostavat vuoden lopussa avioehtosopimuksen määräämät bonukset. Vaikka bonukset lienee parempi ymmärtää kuvaannollisesti, on osa rikkaiden puolisoista epäilemättä kuin luksusjalkavaimoja, riippuvaisia miehensä lompakosta.

Siinä missä paarmat kaihtoivat juutalaisia, superrikkaiden joukosta heitä löytyy. *Forbesin* listalla on myös aasialaisia, arabeja ja latinoja, joiden määrän uskotaan moninkertaistuvan tulevilla vuosikymmenillä, kun kehittyvät maat lyövät itsensä läpi.

Koska superriikkaat arvottavat maailmaa numeroilla, he mittaavat omaa arvoaan rahassa. Superriikkaalla on oltava vähintään 50 miljoonaa dollaria, BBC:n taloustoimittaja Tim Bowler tiivistää. Summa luo tavallisten miljonäärien, superrikkaiden ja miljardöörien välille samanlaisen luokakuilun kun rikkaiden ja köyhien välille. Myös statuksella kilpaillaan: pitää olla parempi kuin muut, mikä ruokkii kateutta ja kilpailua. Miljonäärit voivat olla tyytymättömiä ansioihinsa, vaikka tienaisivat miljoonia vuodessa, koska heillä ei ole varaa hankkia yksityistä suihkukonetta kuten superriikkailla tai omaa jumbojettiä niin kuin miljardööreillä.

Osan ihanteet ovat yhtä nousukasmaisina kuin Gatsbyn, joka yhdistelee hienoina pitämiään tyylejä, teiniunelmia, niin että tuloksena on sillisalaatti. Rahaan käsiksi päästyään osa köyhän kotitaustan meritokraateista villiintyy, eivätkä ylellisyydessä eläneetkään pysty aina hillitsemään itseään. Brunein sulttaanin bunkkerin ja moskeijan risteytykseltä näyttävässä palatsissa esimerkiksi on 1 788 huonetta, viisi uima-allasta, 110 auton talli ja 1 500 hengen rukouspyhättö.

Omaisuuuskilpailuissa on jatkuvasti uusia pyrkyreitä päihittämässä ennätyksiä. Kun venäläisoligarkki Roman Abramovitš hankki parin jalkapallokentän mittaisen megajahdin, oli ilo lyhytaikainen. Maailman suurin jahti houkutteli kilpailijan haaskalle ja eräs Lähi-idän sheikki pisti paremmaksi: hänen penisproteesinsa oli 16,5 metriä pidempi.

Kaikki eivät innostu ökyilystä. Yhdysvaltain kärkekkäisiin kuuluva Warren Buffet asuu edelleen Omahassa talossa, jonka hän osti 31 500 dollarilla vuonna 1957. Hän ei myöskään aio hukuttaa perillisiä rahoihinsa, vaan on lahjoittanut kaiken hyväntekeväisyyteen. Ehkä hyvä näin, sillä kun Johnson & Johnson -suvun vesa jututtaa ystäviään dokumentissa *Born Rich* (2003), nuoret perijät eivät aina esiinny edukseen. Yksi möläyttää uhitelleensa kiusankappaleille: ”Painu vittuun, voisin ostaa perheesi.” Toinen kikattaa, ettei voisi seurustella muiden kuin toisten superrikkaiden kanssa, sillä näille ei tarvitse selittää kuinka tuli törsänneensä 800 kenkäpariin. Kolmas marisee että jos ei ehdi vanhempien kyytiin helikopteriin, täytyy ajaa Long Islandilta kaupunkiin autolla niin kuin tavikset.

”Vulgaaria”, Matthew tuhahtaa. ”Jos Peter Buffetia on uskomisen, on parempi luoda itse oma elämänsä. Uskon, että vaimonikin olisi ollut onnellisempi, jos olisi saanut seurata kutsumustaan ja antautua valokuvaukselle. Vaikka appivanhempani antoivat Sherylin opiskella kuvaamista, ammatin harjoittaminen olisi ollut alentavaa.”

Kyvyt ja niiden tuhlaaminen ovat siis aristokraattisinta mitä voi tehdä?

”Tavallaan. Sen näkee rikkaiden vaimovalinnoista. He haluavat puolisoikseen älykkäitä ja korkeasti koulutettuja tyttöjä, jotka alennetaan aveceiksi ja kotiäideiksi.”

Me emme usko, että rikkaat sepät olisivat yhtään parempia kuin paarmat. Vaikka heillä on tapana korostaa ahke-

ruutuaan ja ansioitaan, hyvä veli -järjestöt jyräävät heidänkin piireissään. Pelkillä ansioilla ei pitkälle pötkitä, pitää myös tuntea oikeat ihmiset.

”Siihen yksityiskouluja tarvitaan, sillä verkostoja ja sosiaalisia taitoja ei luoda julkisen koulun penkillä. Siksi sukutaustalla on edelleen väliä, sanotaan mitä sanotaan. Jos olet miljardöörin poika tai tytär, oikean yliopiston ovet avautuvat ja sinulle on aina töitä tarjolla.”

Kriitikoiden mukaan nykyinen meritokratia saattaa olla jopa pahempi kuin vanhan rahan eliitti. Paarmat sentään kykenivät laittamaan yhteisen edun oman etunsa edelle, kun taas sepät tuijottavat vain omaa napaansa.

”Paarmojen etuna oli se, että he eivät pelänneet asemansa tai vaurautensa puolesta. Kun esimerkiksi politiikassa on seppiä joiden menestys riippuu heidän taloudellisista tuki-joistaan, he ovat haavoittuvaisia ja joutuvat turvautumaan kyynärpäätaktiikkaan rehellisyyden ja suoraselkäisyyden sijaan. He lobbaavat asioita, jotka hyödyttävät vaalirahoittajia.”

Seppien johtamistaitojakin on epäilty. He ovat olleet hyviä koulussa ja yliopistossa, mutta siihen riittää itsekuri, tottelevaisuus ja ymmärrys siitä mitä opettajat heistä haluavat.

”Ja se ökyily. Jos sepät ovat lähtöisin köyhistä tai keski-luokkaisista oloista, he käyttäytyvät holtittomasti ja muista piittaamatta. Monilla tuntuu olevan se käsitys, että koska he ovat päässeet elämässä eteenpäin, he ovat parempia kuin muut.”

Tuo kuulostaa melko kalvinistiselta ajatukselta: maanpäällisellä menestyksellä arvotetaan ihmisiä ja määritellään heidän paikkaansa tuonpuoleisessa.

”Osa superrikkaista uskoo vilpittömästi näihin vanhoihin opinkappaleisiin. He kuvittelevat ansainneensa etuoikeutensa ja ovat äärimmäisen suvaitsemattomia heik-

koutta kohtaan. Jos joku ei ole pärjännyt yhtä hyvin, se on heidän mielestään vain oikein ja osoittaa, ettei henkilö ole kyvykäs hoitamaan isompaa leiviskää.”

Rikkaus tekee ihmisistä epähumaaneja, kuten psykologit Michael Kraus ja Paul Piff sanovat. Piffin mukaan rikkaat ovat kiinnostuneita lähinnä itsestään ja eristäytyvät muista ihmisistä. Hän käytti tutkimuksessaan erilaisia kohteita, muun muassa diktaattoritestiä. Hän antoi kullekin tutkittavalle kymmenen puntaa, jolla he saivat tehdä mitä halusivat. Vaikka rikkaiden voisi kuvitella olevan anteliaampia, tutkimustulokset osoittivat päinvastaista: köyhät jakoivat vähästään, kun taas rikkaat kitsastelivat. Piffin mukaan sosiaaliset suhteet ovat köyhille elintärkeitä ja siksi he myös arvostavat niitä enemmän ja auttavat muita hädässä.

Vaikka Piffin havainnot eivät ole aukottomia (kuten eivät mitkään tutkimustulokset), olemme pääpiirteissään tulleet samaan tulokseen omien kokemustemme perusteella. Liftatessa esimerkiksi oppii nopeasti, että kalleimmille ajopeleille ei kannata peukaloa vilauttaa. Keskikuntainen, mieluummin pieni ja vanhahko aasialaisvalmisteen auto pysähtyy todennäköisemmin.

Superrikkaat perustelevat etuoikeuksiaan ja valtavaa omaisuuttaan sillä, että he luovat varallisuutta myös muille. Jos tämä Margaret Thatcherin politiikasta tuttu *trickle down* eli pisaratalouden teoria pitäisi paikkaansa, me olisimme nyt kaikki rikkaita ökyrikkaiden vanavedessä. Kuitenkin varallisuuserot vain kasvavat. Kun toimitusjohtajat tienasivat vuonna 1965 parikymmentä kertaa enemmän kuin tavallinen työntekijä keskimäärin, nykyään ero on kaksisataakertainen, kerrotaan dokumentissa *Park Avenue* (2012, ohjannut Alex Gibney).

Superrikkaat myös maksavat vähemmän veroja. Yhdysvalloissa miljonääreille on annettu 25 prosentin vero-

helpotuksia parin viimeisen vuosikymmenen aikana ja kourallinen heistä on päässyt nauttimaan jopa 50 prosentin veronalennuksista. Näin Yhdysvaltain kovapalkkaisin toimitusjohtaja maksaa vähemmän veroja kuin duunarit. Tästä kaikesta on kiittäminen lobbausbisnestä. Nykyeliitti on luonut järjestelmän, jonka avulla he ajavat omia etujaan. He kampanjoivat rikkaiden veroalen puolesta samalla kun köyhien tukia leikataan. Lobbausbisneksen arvo on Yhdysvalloissa nelisen miljardia dollaria. Se on huikea summa, jolla on rahoitettu myös ammattiliittojen alarajaa.

”Periaate on: kaikki rikkaille, ei mitään köyhille”, Matthew toteaa. Hänen antipatiansa uusrikkaita kohtaan eivät juonnu lojaaliudesta vanhalle eliitille vaan kokemuksesta. Matthew on tehnyt vapaaehtoistöitä juristina sijoitushuijausten uhrien auttamiseksi.

”Monet apua etsivät ovat tavallista keskiluokkaa, joka menetti talouskriisissä säästönsä. He saivat pankista ’hyviä’ sijoitusvihjeitä ja laittoivat omaisuutensa sijoitusrahastoihin, joiden arvo romahti. Heissä oli paljon hyväuskoisia eläkeläisiä, joita käytettiin häikäilemättä hyväksi. Osa hädettiin kodeistaan kadulle”, Matthew kertoo.

Ovatko ihmiset kulttuurista ja taustasta riippumatta aina yhtä ahneita? Varmasti paarmoistakin löytyy materiaalisia ja monetaarisia maanikoita, sillä miten he muuten olisivat hankkineet omaisuutensa.

”Toki. Paarmat eivät ole yhtenäinen joukko. Kulttuuriin kuitenkin kuuluu, että epäeettisesti toimivat erotetaan. Se pitää jonkinlaista rotia yllä, tai ainakin kulisseeja.”

Jospa bisnes on aina epäeettistä, sillä myyjä ostaa halvemmalla kuin myy eteenpäin asiakkaalle? Vaikka asiakas maksaa joskus iloisesti lisäarvosta, toisinaan häntä vain huijataan.

”Tuo pätee roskalainakriisiin ja vipurahastoskandaaleihin, jotka olivat sepille heidän omaa lääketään. Kun asiakasta tai yhteisestä edusta ei piitattu, ahneus kostautui.”

Se oli kova isku omaan erinomaisuuteensa uskovalle meritokratialle. Silti superrikkaat rikastuvat edelleen lamasta huolimatta. BBC:n dokumentissa *The Super-Rich and Us* (2015, ohjannut Jacques Peretti) haastateltu Cambridge-professori puhuu pizaratalouden vastakohtasta: varallisuus on haihtunut alhaalta ylös. Yhdysvalloissa rikkain sadasosa eli prosentti hallitsee neljääkymmentä prosenttia koko maan varallisuudesta. Suomessa mittakaava on pienempi, mutta erot kasvavat: rikkain prosentti omistaa reippaasti yli kymmenen prosenttia, kertoo toimittaja Juhani Saarinen *Helsingin Sanomissa*.

Rikkaus ja köyhyys kietoutuvat yhteen, sillä rikkaiden varallisuus ja koko finanssisektori rakentuvat tavallisten ihmisten veloista, professori David Graeber muistuttaa. Rahoitussektori tarkoittaa kaupankäyntiä muiden ihmisten veloilla. Kun ihmiset siis velkaantuvat, New Yorkin rahamarkkinat kasvavat. Hallituksilla on velkaantumisesa keskeinen rooli. Ne ajavat tietoisesti ihmisiä velkaantumaan erityisesti asuntolainojen avulla, sillä velka pitää yllä yhteiskuntajärjestystä. Velalliset kun eivät uskalla lakkoilla, osoittaa mieltään tai nousta barrikadeille.

”Vaikka tuntuu, että ahneus ja häikäilemättömyys ovat viime vuosina lisääntyneet, vanhan rahan eliittikään ei ollut puhtoinen. Se lietsoi Vietnamin sotaa, jossa kuoli lähes 60 000 amerikkalaista, vietnamilaisista puhumattakaan. Me protestoimme vaimoni kanssa sotaa vastaan.”

Miten radikaali hyväksyttiin paarmojen joukkoon? Paarmathan pyrkivät eliminoimaan erilaisen ja vaarallisen aineksen, ja samoin on seppien laita. Kaikki varjelevat yhdenmukaisuutta.

”Hyvä kysymys. Oli ihme, että minut hyväksyttiin. Vaikka vanhempani olivat Tšekkoslovakian eliittiä ennen kommunistien valtaannousua, täällä heidät asutettiin keskilänteen maalaisen pikkukaupunkiin. Sain hienon koulutuksen ja kotikasvatuksen, mutta omaisuutta ei ollut. Kaikki jäi vanhalle mantereelle ja kansallistettiin.”

Vaikka sepät rakastavat numeroita, ei kaikkea voi arvottaa rahassa, kuten Peter Buffet muistuttaa. Hän kuvaa lapsuuttaan tavalliseksi. Mukavimmat muistot liittyivät jäätelötötteröön ja kotiläksyjen tekemiseen yhdessä vanhempien kanssa. Luukkaan evankeliumin jae otettiin Buffetin perheessä kirjaimellisesti: niiltä joille on annettu paljon myös odotetaan paljon. Buffeteille pääoma ei ollut ensisijassa rahaa, vaan sosiaalista ja kulttuurista. Se oli vanhempien rakkautta, yhteisöllisyyttä ja ystäväsuhteita, inspiroivia opettajia, lahjakkuutta, kykyjä, empatiaa ja kovaa työtä. Vaikka olisi skeptinen sen suhteen miten rehellisesti Buffet kokemuksistaan kirjoittaa, näitä lahjoja voi kiistatta kuka tahansa kunnioittaa.

”Henkistä ja sosiaalista pääomaa ei voi viedä pois”, Matthew myötäilee. ”Se on ainoa joka pysyy ja jolla on jotain arvoa. Suuromaisuus voi huveta koska tahansa ja se on usein hankittu epämääräisin keinoin: vehkeilemällä, riistämällä, vahingoittamalla muita, laittomasti tai kilpailu rajoittamalla kuten Bill Gatesin tapauksessa”, hän sanoo ja tulee vilkaiseeksi kelloaan:

”Ei mutta kello on jo kuusi ja vieraat tulevat kahdeksalta! Nyt kokataan”, hän ilmoittaa ja hymyilee leveästi. ”Mutta ihan ensimmäiseksi laitan meille taustamusiikkia. Hyvä ruoka syntyy inspiraatiosta, rakkaudesta ja hippusesta tai toa.”

Matthew katoaa ateljeen vieressä olevaan musiikkikirjastoon.

”Olen tehnyt viiden tuhat kappaletta soittolistan lempimusiikistani. Siinä on kaikkea oopperasta rockiin. Katsotaanpa millä tunnelmalla ilta avataan.”

Ateljeeseen tulvi Arvo Pärtin minimalistinen, pianolle ja viululle sävelletty *Spiegel im spiegel*, peili peilissä. Sellaisia elämämme valinnatkin ovat: heijastuksia ja kuvajaisia, pettävän yksinkertaisia ja arkisia, vaikka niitä ohjaavatkin monimutkaiset pääomat, luokat, eriarvoisuus ja statustekijät. Ne kertautuvat toistensa kautta äärettömiin, huomaamattamme, ja kuljettavat meitä kuin omien valintojemme ja tahtomme viemänä.

Kirkonrotta

”Kävellen? Ette ole tosissanne?” Miyuki tyrmäää ehdotuksemme.

Olemme matkalla kissavahdeiksi Guatemalan pääkaupunkiin. Bussiasemalta talolle on alle kymmenen kilometriä, mikä taittuisi yksinkertaisemmin jalan kuin kaupungin kaoottisella julkisella liikenteellä.

Miyuki on eri mieltä: ”Ei mitään muttia. Tilaan tutun taksin, joka noutaa teidät bussiasemalta. Moneltako saavutte?”

Ensimmäinen kokemuksemme Guatemalasta ei mairitele. Meillä ei ole tapana käyttää takseja, sillä ne huijaavat hinnoissa ja ovat mitä mainioimpia ryöstökohteita. Olimme juuri tavanneet Meksikossa pari amerikkalaistyttöä, jotka olivat joutuneet Guatemala Cityssä vuokrakiesin uhreiksi. Auto oli koukannut hämärälle pikkukujalle ja molemmista takaovista oli tuupattu pistoolin piiput sisään. Kaikki oli mennyt passeja myöten.

Kun saavumme Miyukin luo, alamme ymmärtää mistä on kysymys. Taksi pysähtyy puistokadulle korkeiden muurien eteen, ja vartija tiukkaa kovaäänisen välityksellä kopistaan, tummennetun panssarilasin takaa, millä asialla olemme. Meitä ei päästetä sisään, sillä nimiämme ei löydy vieraslistasta. Keksimme sujauttaa Miyukin kännykkä-

numeron kirjeluukun kokoisesta aukosta sisään ja saamme tovin odottelun jälkeen paluupostissa vieraskirjan, johon raapustamme nimet ja passien numerot. Sähköpotti nap-
sahtaa auki.

Edessämme avautuu viihtyisä 60-luvun rivitaloalue. Tummanvihreät, rapatut kaksikerroksiset talot näyttävät pikkuruisilta jättimäisten, maastokuviorunkoisten plataanipuiden siimeksessä. Isoja kellastuneita lehtiä on varissut maahan. Olemme saapuneet shortseissa Belizen ja Pohjois-Guatemalan helteistä 1 500 metrin korkeuteen. Ilmassa tuoksuu syksy, mittari osoittaa pariakymmentä astetta ja meitä palelee.

Miyukin asunnon eteen on pysäköity iso, uudenkarhea citymaasturi ja seinustalla on viisi tyhjää parinkymmenen litran vesipulloa siistissä rivissä vaihtoa odottamassa. Kun soitamme kelloa, huomiomme kiinnittyy ovesta olevaan tarraan, jossa on pyramidi ja sen huipulla kaikinäkevä silmä. Tarran täytyi olla edellisten asukkaiden jäljiltä, sillä taikakuviot ja muu hölynpöly eivät istu mielikuvaamme Miyukista.

Hätkähdämme, kun meille avaa oven lyhyeen, vartalonmyötäiseen mustaan mekkoon, valkoiseen pitsiesiliinaan ja päähineeseen sonnustautunut kodinhoitaja. Ranskalainen sisäkkö, jolla on maya-intiaanin piirteet: suora nenä, korkea otsa ja pikimustat silmät? Oliko nyt karnevaali?

Kun nousemme mustien korkokenkien ja saumasukkien perässä raput yhteen kuusihuoneisen asunnon vierassijoista, tunnistamme viimein jotain tuttua:

”Moiiiiii!” Miyuki hihkaisee ja sipsuttaa vastaan aamutakissaan pitkä musta tukka hulmuten. Hän on japanilaisesta perheestä, mutta asunut koko ikänsä Yhdysvalloissa. Päiviä päätä lyhyempänä hän saa kurottaa varpaillaan kau-
laamme, vaikka kumarrumme vastaan.

”Tulkaahan alas kun ehditte, Tania on jo kattanut aamiaispöydän”, Miyuki ohjeistaa ja katoaa portaisiin. Vaikka hänellä ei juuri ole silmiinpistävän japanilaisia tapoja, kävelyttyi tuo mieleemme yhden. Hän on kuin pikkuruinen geisha, joka sipsuttaa sipisievästi päkiöillään tiukan kimonon suitsimin lyhyin askelin.

Tutustuimme Miyukiin seitsemän vuotta aiemmin Penangissa, kun hän oli parikymppinen opiskelija ja työharjoittelussa kansainvälisen pankin analyytikkona. Jaoimme kämppeiksi ison kolmikerroksisen talon viidakon laidalla. Miyuki oli nuori uraohjus: älykäs ja kunnianhimoinen. Hänellä oli uskomaton numeropää, mutta hän valitsi Wall Streetin sijaan maanpakolaisuuden. Matkustaminen, vieraat maat ja kulttuurit kiehtoivat enemmän kuin raha.

Seuraamme Miyukin perässä aasialaiseen, minimalistisesti sisustettuun ruokasaliin, jonne Tania on kattanut tortilloita, mustia papuja, vihreitä ja punaisia chilikastikkeita, paistettuja plataanisuikaleita, papaijaa, avokadoa ja tuore-mehua.

Asetumme tyytyväisinä sohvalle oikomaan yöllisen bussimatkan jäykistämiä koipiamme ja katsomme Miyukia, joka on uppoutunut japanilaisen emännän rooliin: hän on polvistunut pöydän ääreen kaatamaan pikkuruisesta kannusta kuppeihimme teetä.

Levitämme tortilloiden päälle chilisiä salsoja, jotka hiivelevät makunystyröitä, ja lepuutamme silmiä huoneen maanläheisisissä väreissä ja puhtaissa muodoissa. Ikkunan takaa avautuu viehkeä sisäpuutarha, jossa on symmetrisiä kiviasetelmia ja bonsai-puita. Zeniläistä, ihastelemme. Toista kuin Tokiossa, jossa ikkunasta näkyy vain naapurien pyykeistä kirjavia parvekkeita.

”Tokiossa asuminen on painajaismaista”, Miyuki kauhistelee. ”Talot ovat kylki kylkeen rakennettuja ja sisältä ahtai-

ta kuin kenkälaatikot, täynnä rihkamaa ja romua. Kotona piipahdetaan vain nukkumassa, joten toisaalta on sama millä siellä näyttää. Minä asuin vaihto-oppilasvuotenani dormitoriossa, sillä aika kului luennoilla ja kirjastossa. Nukuin nenä kiinni kirjassa kommuunin olohuoneen tatamilla”, Miyuki muistelee ja heläyttää päälle naurun.

Nyt Miyukilla ei ole tilasta puutetta, sillä hän asuu avarassa talossa yhdessä tyttöystävänsä ja kahden kissansa kanssa. Tyypillinen ekspatriaattiskene: lemmikeillekin on omat huoneet puhumattakaan talossa häärivästä ranskalaisesta sisäköstä.

”Aaah, arvasin että saan vielä kuulla tästä!” Miyuki parahtaa. ”Sanoin Tanielalle että hän saa pukeutua töihin niin kuin haluaa ja tietenkin hänen piti valita seksiasu! Katiesta se oli hyvä vitsi, mutta minä tunnen itseni siirtomaaherraksi.”

Sitähän palvelijoiden pitäminen kaiketi on?

”Niin kai. Lievitän huonoa omaatuntoani sillä, että maksan sentään kunnon palkkaa ja Tania saa kuukauden palkallisen vuosiloman. Paikallisen työnantajan palveluksessa hän raataisi kellon ympäri joka ikinen päivä”, Miyuki selittää. ”Kaikki näissä taloissa työskentelevät kodinhoitajat ovat onnekkaita. Työnantajat ovat sinkkuja ja harvoin kotona, ja koska he syövät ulkona, ei ruokaakaan juuri tarvitse laittaa.”

Eikö täällä tosiaan ole yhtään paikallisia perheitä, ihmettelemme.

”Tämä on tylsä naapurusto: melkein kaikki asukkaat ovat Katien kollegoita amerikkalaisesta koulusta”, Miyuki sanoo. ”Koulu ei halua riskeerata opettajien turvallisuutta, joten heidät on asutettu lähelle koulua ja toinen toisiaan.”

Pelko lienee aiheellinen, sillä Väli-Amerikka on yksi maailman väkivaltaisimmista alueista sotatantereita lukuun ottamatta. Lähihistoria on verinen. Keski-Amerikan

kannaksella käytiin 1950-luvulta lähtien sisällissotia, joissa menehtyi yli 300 000 ihmistä. Yhdysvalloilla oli kahakoissa sormensa pelissä, kuten monissa muissakin kansainvälisissä selkkauksissa. Se pelkäsi kommunismin leviämistä, myi aseita Iraniin ja tuki myyntivoitoilla Nicaraguan Contria, jotka taistelivat vallankumouksellisia vastaan. Tapaus tunnetaan 80-luvun Iran–Contra-skandaalina.

”Se oli tosiaan skandaali”, Miyuki puuskahtaa. ”Valtaosa amerikkalaisista oli pitänyt kommunistivallankumouksellisia trolleina, mutta sitten paljastui, että oma hallituksemme olikin valehtelijoista suurin.”

Guatemalassa käytiin samanlaista taistelua varjoja vastaan. Yhdysvallat rahoitti oikeistojoukkoja, Kuuba vasemistolaisia. Vaikka rauha solmittiin vuonna 1996, väkivalta ja rikollisuus rehottavat edelleen. Syynä pidetään maan suuria varallisuuseroja. Kun valtiot eivät kykene vastamaan turvallisuudesta, yritykset ja rikkaat ostavat yksityisiä palveluja. Näimme matkan varrella, kuinka huoltoasemien ja jopa leipäkauppojen edessä seisoivat konepistooleilla ja pumppuhaulikoilla aseistettuja vartijoita.

Maasta on vaikea saada lunkia kuvaa, mikä on meille shokki letkeän, jamaikalaistyypin Belizen jälkeen, jossa reggae soi ja ihmiset juttelivat toisilleen. Jopa rahvaan keltaisissa kanabusseissa, ikivanhoissa amerikkalaisissa koululinjureissa, oli turvallista matkustaa. Ainoa mitä täytyi pitää silmällä olivat matkatavarat. Meidänkin rinkkojamme tarjottiin bussin peräosasta auliisti aiemmin pois jääneille, kunnes ehdimme hätiin.

”Halvalla pääsee, jos vain tavarat menevät”, Miyuki huomauttaa. ”Täällä uhri saatetaan tappaa pelkän kännykän tai kaulakorun takia.”

Miyukin vanhemmat olivat varmaankin kauhuissaan tyttärensä maavalinnasta.

”Totta kai. Aseet, rikollisuus, maanjäristykset, mutavyöryt, tulivuorenpurkaukukset. Isä luetteli minulle kaikki mahdolliset ja mahdottomat kauheet”, Miyuki nauraa. ”Siis sen lisäksi että vaaransin urani lähtemällä pätkätöihin banaanivaltioon. En tiedä kumpi oli pahempi: vaarat vai uran vetäminen vessapöntöstä.”

Japanilaiset prioriteetit: ensin työ, sitten työ.

”Niinpä. Amerikkalaisten elämää taas hallitsee pelko. Jotkut Katien kollegoista eivät uskalla liikkua kaupungilla lainkaan. He sukkuloivat koulun, kaupan ja kodin väliä. En ymmärrä, miksi he ovat tulleet tänne”, Miyuki pohtii ja tunnustaa: ”Vaikka kyllä Guatemalan maine arvelutti minuakin alkuun. Ensimmäisinä viikkoina sydän pompotti liikennevaloissa kun ajelin yksinäni. Vilkuilin vähän väliä peileistä näkyikö huppupäisiä miehiä. Se oli stressaavaa, mutta kuukauden jälkeen annoin periksi. Ajattelin että jos jotain tapahtuu, niin sitten tapahtuu. Jatkuvassa pelossa ei voi elää.”

Olemme samaa mieltä. Pelko ja turvallisuus ovat pään sisällä. Missä tahansa voi pelätä, jopa omassa kodissaan.

”Perusvarovainen pitää silti olla”, Miyuki muistuttaa. ”Yksi Katien kollegoista ryöstettiin, kun hän käveli tästä vaimoineen parin kilometrin päähän ruokakauppaan. Se oli järkytys, sillä tämä on hyvä asuinalue, kello oli kymmenen lauantaiaamuna ja ihmisiä oli paljon liikenteessä.”

Mitä oikein tapahtui?

”Tyypillinen tapaus: ohi ajanut auto pysähtyi ja kommandopipoinen kuski veti aseensa esiin. Pariskunta luovutti laukkunsa ryöstäjälle ja tyhjensi taskunsa, sillä he pelkäsivät tulevansa ammutuiksi”, Miyuki paljastaa. ”Eivätkä kadut ole ainoa vaaranpaikka. Turvallisuus on täälläkin muureista ja piikkilangoista huolimatta silmänlumetta, sillä sisään pääsee helposti, kun vartijat ovat pilvessä aamusta iltaan.

Toistaiseksi mitään ei ole tapahtunut, vaikka pidän etuovea auki kun olen kotona.”

Vanhan viisauden mukaan lukot ja avaimet ovat rehellisiä varten. Tämä taitaa olla toinen Miyukin japanilaisista piirteistä. Tokiossakin talonovia saatetaan pitää auki, sillä japanilaiset luottavat toisiinsa. Aidatuissa yhteisöissä – tai muuriloissa kuten me niitä nimitämme – on toinen mentaaliteetti: niitä luonnehtii pelko. Ihmiset etsivät muuriloista lapsuudenkodin turvaa ja tyydyttävät piilevää tarvettaan elää uudelleen menneisyyttä, kuten antropologi Setha Low ilmiötä tulkitsee. Muurit ovat kuin varjelevia vanhempia, jotka suojelevat pahalta, mutta rikoksia ja pelkoa ne eivät vähennä. Ne tuudittavat vain petolliseen turvallisuudentunteeseen.

”Muuriloissa asuvat ajattelevat, että kun naapureilla on samankaltaiset taustat, tulot ja intressit, he ovat turvassa”, Miyuki sanoo. ”Mitä enemmän ihmisillä on menetettävää, sitä enemmän he pelkäävät ja vetäytyvät.”

Muurilat ovat yleistyneet erityisesti jyrkkien luokkaerojen piinaamissa maissa kuten Brasiliassa, Chilessä, Meksikossa, Etelä-Afrikassa, Venäjällä, Lähi-idässä, Intiassa ja Kiinassa. Me olemme kyläilleet muuriloissa eri puolilla maailmaa. Osa on pieniä omakoti- tai rivitaloalueita kuten Miyukin ja Katien opettajareservaatti, toisissa on tennis- ja golfkenttiä, kuntosaleja, uima-altaita, tekojärviä ja kauppa-keskuksia.

”Muuriloita on paljon Yhdysvalloissakin”, Miyuki muistuttaa, ”erityisesti aurinkovyöhykkeellä Floridassa, Texasissa ja Kaliforniassa ja tietysti New Yorkissa – kaikkialla missä eriarvoisuus kukoistaa. Ne eivät houkuttele vain rikkaita vaan myös ihan tavallista keskiluokkaa.”

Muurilat yleistyivät Yhdysvalloissa 1980-luvulla, Reaganin hallintokaudella. Samaan aikaan kuin Iran–Contra-

skandaali paljastui, kuilu Yhdysvaltain rikkaiden ja köyhien välillä repesi ja rikosuutisointi räjähti. Ihmiset pelkäsivät kidnappauksia, raiskauksia, murhia ja ammuskelua. Ne, joilla oli rahaa, vetäytyivät muuriloihin. Oliko sattumaa, että sodan lietsonta Väli-Amerikassa johti levottomuuksiin kotimaassa?

”Tuskin, ainakaan jos Gary Webbiä on uskominen”, Miyuki kommentoi.

Innostumme Miyukin huomiosta. Gary Webb oli tutkiva journalisti, joka paljasti kirjassaan *Dark Alliance* (1998), kuinka Yhdysvallat rahoitti kommunismin vastaista taistelua paitsi Iraniin myydyillä aseilla, myös huumekaupalla Yhdysvalloissa. Tärkein tuontitavara oli kokaiini. Sitä pidettiin melko vaarattomana eikä sen uskottu aiheuttavan riippuvuutta. Koska se oli lisäksi kallista, sen ei uskottu leviävän hallitsemattomasti. Kukaan ei arvannut, että huume-kuninkaat keksivät keittää kokaiinista edullista crackia. Se levisi kuin kulovalkea Los Angelesin mustan väestön keskuudessa. Väli-Amerikan oikeistojoukkoja tukiessaan Yhdysvallat loi siis Los Angelesiin valtavat huume-markkinat. Huumerinkiin kuuluneiden annettiin puuhastella rauhassa, sillä he työskentelivät Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelulle CIA:lle. Kommunismin torjuminen oli Yhdysvaltain agendan ykkösenä, eivät huumeet. Hyvä tarkoitus pyhitti keinot.

Vaikka Webb tiesi aiheen arkaluonteisuuden, hän ei aavistanut skandaalin syvyyttä. Ihmiset luottivat hallitukseen melko sokeasti. Edes Los Angelesin musta väestö ei halunnut uskoa, että heidän oma hallituksensa oli crack-epidemian takana, eikä CIA luonnollisesti tunnustanut osallisuuttaan.

Kun Webb julkaisi paljastuksensa, hänet mustamaalattiin ja potkittiin pois lehtityöstä. Hänen kerrotaan kuolleen

ammuttuaan itseään kahdesti päähän.

Parikymmentä vuotta Webbin kuoleman jälkeen hänen väitteitään on alettu pitää tosina. Yhdysvallat solmi kommunismin pelossa epätodennäköisen liiton Los Angelesin gangstojen kanssa. Vaikka se ei ollut tietoinen sala-liitto, seuraukset olivat kohtalokkaat: maailmanmahti loi sekasortoa ja eriarvoisuutta omalle maaperälleen.

Muuriloiden synty on aina liittynyt uhkiin. Keskiajalla kokonaiset kaupungit ympäröitiin muureilla vihollisten, kerjäläisten ja tautien pitämiseksi poissa. Tuoreemman esimerkin tarjoaa Berliinin muuri, jolla kommunistinen Itä-Saksa erotettiin lännestä, samoin Koreat jakava demilitarisoitu vyöhyke. Maailmanlaajuisesti maiden rajat muodostavat vastaavia esteitä, joiden avulla suljetaan pois epätoivottua: vieraita kansallisuuksia, rotuja, uskontoja ja kilpailevia poliittisia suuntauksia. Muurilat ovat yrityksiä hallita entropiaa eli kaaosta valitsemalla ketkä kuuluvat joukkoon, ketkä suljetaan pois ja miten sisäpuolella tulee elää.

”Yhdysvalloissa muurilat ovat fasistisempia kuin ympäröivä poliisivaltio”, Miyuki puuskahtaa. ”Sääntöjä riittää. Autotallin ovea ei saa pitää auki etteivät naapurit häiriinny työkalujen näkemisestä, nurmikolla ei saa kävellä, roska-vaunut saa tuupata pihalle vain keräyspäivänä ja ne pitää piilottaa keräyksen jälkeen viipymättä ja lemmikkien pito voi olla kiellettyä. Jos lapset riehuvat, he saavat porttikiellon yhteisiin tiloihin ja auton omistajalle rapsahtaa sakot maahan tippuneesta öljyläiskästä”, Miyuki luettelee.

Kuulostaa Saksalta, me veistelemme. Ällistelimme Baijerissa millimetrin tarkkuudella kasattuja halkopinoja talojen pihoissa sekä isäntiä, jotka trimmasivat sunnuntaisin partaveitsellä pihalaattojen välistä sammalta. Siitä tuli tus-

kin keneltäkään poikittaista sanottavaa. Me taas olimme ulkomaalaisina silmätikkuja. Kun pyöräilimme kaupungilla, sanavarastomme laajeni hyödyllisistä ilmauksista kuten ”Verboten” ja ”Nicht”. Opettelimme vastaamaan ojentajille: ”*Entschuldigung, ich bin dummkopf ausländer*”, ja paikallista käydäksemme näytimme hapanta naamaa.

”Tiukoissa säännöissä on etunsa: ne pakottavat nuhteetomaan elämään, sikäli kuin sitä pitää tavoittelemisen arvoisena”, Miyuki kikattaa.

Mutta mitä menettää vaihtokaupassa?

”Ainakin sosiaalisuuden. Muurilat ovat eristysleirejä. Useimmat asukkaista vilahtavat aamulla sisäkautta autotalliin ja huristelevat ulos. Eivät he tutustu naapureihinsa”, Miyuki kertoo. ”Ja kun kaikki talot ovat samannäköisiä ja tietyn värisiä, kuin kopiokoneella tehtyjä, valinnanvapaudesta ja yksilöllisyydestäkin joutuu tinkimään. Puut ja pensaat ovat määrätynlaisia ja joskus ikkunasta pilkottavat huonekalut ja verhotkin on tyypitettyjä.”

Yhteiskunnan tasolla muurilat rapaattavat julkisia palveluja, sillä taloyhtiölleen palveluista maksavat eivät ole halukkaita osallistumaan valtion ja kunnan palvelujen ylläpitoon. Näin yksityisesti tuotettujen palvelujen määrä lisääntyy. Toisaalta yhteisöt tarjoavat mielenkiintoisen kokeilun: miten palveluja voidaan tuottaa tehokkaammin varakkaille?

Räikeiden luokkaerojen Intia on otollinen koelaboratorio. Maahan on rakennettu kokonainen 300 000 asukkaan yksityinen kaupunki, Lavasa, jonka verkkosivuilla mainostetaan, kuinka vapaasti asukkaat saavat siellä elää. Niin ristiriitaiselta kuin vapaus muurien varjossa kuulostaakin, on helppo kuvitella, että mainoslause vetoaa ylempien luokkien intialaisiin. Kuka jaksaa kohdata päivittäin saastaa, löyhkää, melua ja kurjuutta?

”Sama se on täällä Guatemalassa. Vaikka olisi mukava asua paikallisessa lähiössä, monet niistä ovat turvattomia ja likaisia eikä perusinfra toimi”, Miyuki sanoo.

Muurilat ovat sosiaalisen apartheidin uusi muoto. Vartioitu asuinalue voi olla asukkaille samanlaista statusta kuin yksityiskoulut varakkaille tai seurapiirirekisteri paarmoille: kaikkia ei hyväksytä joukkoon. Laajemmassa mittakaavassa muuriloiden apartheid johtaa julkisen elämän häviämiseen. Tuntemattomat eivät voi tavata julkisilla paikoilla ja erilaisuuden sietokyky alenee, sosiologi Richard Sennett havainnoi.

”Tuo näkyy hyvin nimby-ilmiössä (*not in my backyard*). Ihmiset suvaitsevat erilaisia, kunhan heidän kanssaan ei tarvitse olla tekemisissä”, Miyuki huomauttaa ja huokaa: ”Olen niin väsynyt rasismiin. Vaikka olen asunut koko ikäni Yhdysvalloissa, olen siellä aina keltanaama ja vinosilmä. Koulu- ja opiskeluvuosina jaksoin vielä taistella vastaan, mutta kun joku nyt haukkuu minua kinkiksi, annan asian olla.”

Japanilaisten ja kiinalaisten sekoittaminen keskenään on kuin kutsuisi suomalaista ryssäksi tai svedupelleksi.

”Japanissa taas paikalliset naureskelevat murteelleni tai ihastelevat kuinka olen oppinut syömään puikoilla. Se tuntuu suoraan sanottuna vittuilulta”, Miyuki puuskahtaa.

Hämmästyimme. Emme uskoneet, että Miyuki osaa ki-roilla.

Japani on ollut kielensä, maantieteellisen ja kulttuurisen eristyksensä takia niin homogeeninen, että erilaisuus herättää voimakkaita tunteita.

”Hyvä esimerkki on taannoinen Japanin missi, joka oli japanilais-afroamerikkalainen. Tyttö sai käsittämättömät vihat niskoilleen, koska hän ei edustanut perinteistä japanilaista naiskauneutta. Vaikka en missikisoista perustakaan, ihmisten ahdasmielisyys pisti vihaksi”, Miyuki tunnustaa.

Lola Odusogan valinta aiheutti aikanaan samanlaista ahdistusta. Tosin se muuttui ylpeydeksi, kun Lola pärjäsi kansainvälisissä mitteloissa paremmin kuin kalmankalpeat kansasisarensa.

”Tyypillistä. Ensinnäkin syrjitään, sitten omitaan kaikki kunnia”, Miyuki hymähtää. ”Joskus ihmettelen mitä ihmisten päässä oikein liikkuu vai liikkuuko siellä mitään. Numeroiden kanssa pelaaminen on niin paljon helpompaa. Jos maailmaa johdettaisiin geometrisesti ja rationaalisesti, saavutettaisiin harmonia. Jo Pythagoras oivalsi, että universumin salaisuudet piilevät matematiikassa, ihmiset eivät vain ymmärrä sitä.”

Mutta Pythagoraalle matematiikka oli mystiikkaa, ei rationaalisuutta, kiistämme. Hän kiinnitti erityistä huomiota alkulukujen, kuten numeroiden 2, 3, 5 ja 17, taianomaisiin ominaisuuksiin, joita hyödynnettiin sittemmin magiassa ja salaseuroissa.

Muistamme yhtäkkiä Miyukin ulko-oven pyramidin ja kaikkinäkevän silmän, jota on pidetty Illuminatien symbolina. Oliko Miyuki liittynyt lahkoon? Puheet harmoniasta ja Pythagoraasta olivat meille uutta. Pudistamme ajatuksen mielestämme. Asialle oli epäilemättä järkeenkäypä selitys, kuten Tanian oudolle työasulle. Ehkä kaikkinäkevä silmäkin oli osoitus Katien huumorintajusta? Tai sitten se oli paikallisen vartiointifirman logo. Eteläafrikassakin talojen oviin oli liimattu ”Armed response” -tarroja varoittamaan tunkeilijoita seuraamuksista.

Pörheä musta norjalainen metsäkissa keskeyttää pohdintamme pomppaamalla Santerin syliin. Viirusilmät katsovat meitä hetken mittailevasti ennen kuin kynnet alkavat kouria nautinnollisesti Santerin reittä.

Meidät on taidettu hyväksyä, me nauramme. Se kävi äkkiä. Ei mitään ennakkoluuloja tai kyräilyä.

”Tuo on Kenta. Kenta tarkoittaa vahvaa ja rotevaa”, Miyuki esittelee ylpeänä.

Kissa tietää mitä haluaa eikä pelkää mitään, mikä tekee kanssakäymisestä helppoa. Lieneekö ihmisten laita samoin? Mitä enemmän pelätään, sitä enemmän rakennetaan muureja itsen ja muiden väliin.

”Kenta ei kainostelee. Se veti hiljattain turpiin naapurin bokseria, joka erehtyi kuolaamaan kissan karvoille”, Miyuki vahvistaa. ”Nobuo taas on Kentan täydellinen vastakohta. Se piileskelee todennäköisesti sängyn alla. Voi kestää jonkin aikaa ennen kuin se uskaltautuu ihmisten ilmoille.”

Täydellinen muurilan asukki, me nauramme: poistuu kolostaan vain pakosta.

MS-13

Miyuki käyttää meidät ruokakaupassa. Kun palaamme herkut takakontissa, yläkerran parvekkeelta kuuluu puheensorinaa. Katie on tullut töistä ja tuonut kavereita mukanaan.

”Tehän ette ole vielä tavanneetkaan Katietta”, Miyukin ilme kirkastuu kun nousemme rappusia.

Malesiassa Miyukilla oli vielä poikaystävä, mutta nyt ovat sekä partneri että sukupuoli vaihtuneet.

”Päätin myöntää mikä olen, tosin en vanhemmilleni. Kaipa he arvaavat, mutta eivät näytä sitä. Voitte kuvitella, kuinka huonosti istuisin Japaniin: kaikki vanhat opiskelukaverini ovat kotirouvia. Vaikka ei silti, heillä on lokoisat oltavat. Kun miehet hotkivat töissä 500 jenin pikalounaita muovilaatikoista, vaimot kokoontuvat 5 000 jenin päivällisille hienoihin ravintoloihin.”

”Moi! Kiva tavata”, Katie ryntää parvekkeelta esittäytymään. Hän on Miyukin tavoin pitkätkäinen ja pikkurui-

nen, mutta siinä missä Miyuki on siro ja mustatukkainen, Katie on leveäharteinen blondi, atleetti.

Katien mukana parvekkeelta tupsahtaa makea saunavihdan tuoksu. Näissä kouluissa ei taideta tehdä huume-testejä opettajille. Muistamme muiden amerikkalaisten opettajaystäviemme komennuspaikat maailmalta. Koska he asuvat muusta väestöstä eristyksissä, he viettävät aikaa, seurustelevat ja bilettävät keskenään. Monet ovat nuoria ja viinaanmeneviä.

”Ruoho ja tulivesi ovat niin edullisia että tulee pössyteltyä ja pämpättyä”, Katie sanoo, kuin ajatuksemme arvanneena. ”Alan olla huonossa kunnossa, vaikka lenkkeilen joka aamu.”

”Katie pelasi softballia kansallisella tasolla”, Miyuki ylpeilee ja laskee kätensä Katien olalle. ”Hänellä on edelleen uskomaton kunto.”

”Tämän komennuksen jälkeen olisi kyllä viisainta palata Yhdysvaltoihin ja ottaa kurinpalautus”, Katie sanoo ja saa Miyukin mulkaisemaan häntä jäätävästi. Arvaamme: Miyukilla ei ole kiire kotiin.

”Kai muistit, että me piipahdetaan tänään Gabrielan luona?” Miyuki vaihtaa puheenaihetta. ”Meidän pitää lähteä kohta ettei juututa ruuhkaan.”

”Upsideisi”, Katie nostaa käden suunsa eteen. ”Me oltiin juuri miettimässä mihin mentäisiin illalla syömään. Sori hani! Käyn kertomassa porukalle, että meillä on muuta menoa”, hän sanoo, hipaisee Miyukin poskea anteeksipyytävästi ja poistuu parvekkeelle pilvilinnaan.

Miyuki pudistelee päätään: ”Katie on uskomaton hattarapää.”

Ehkä pariskunta tasapainottaa toisiaan? Miyuki saattaisi upota päiväkausiksi töihinsä ellei Katie imisi häntä mukanaan elämän virtaan.

”Välillä olisin mieluummin omassa rauhassa. Viihdyn koneen ja kirjojen parissa”, Miyuki tunnustaa, ”mutta tänään esittelen teidät Gabrielalle. Hän on viisikymppinen yliopiston lehtori, kansalaisaktiivi ja aivan posketon energiapommi. Teillä on varmasti paljon puhuttavaa.” Miyukin ilme muuttuu salaperäiseksi kun hän lisää: ”Gabrielan huthaan kuuluvan maanalaiseen järjestöön, joka suunnittelee vallankumousta.”

Uteliaisuutemme herää, mutta emme ehdi udella enempää. Katien kaverit moikkailevat ja viuhahtavat parvekkeelta ohitsemme. He ovat parikymppisiä, osa sinkkuja, osa parillisia. Yksi opettaa biologiaa, toinen draamaa, kolmas englantia. Katie itse sivistää alempia luokkia.

”Olen sekatyönainen kutsumusammattissani. Opetan kaikkea mahdollista liikunnasta leipomiseen”, Katie sanoo ja kääntyy Miyukin puoleen: ”No niin, olen valmis. Me voidaan lähteä!”

Pihalla autoon noustessamme näemme muutaman muurilan asukkaan lenkkeilemässä taloyhtiön pihalla. He piipertävät pikkuruista ympyrää yhä uudelleen ja uudelleen. Eivätkö he uskaltaudu ulos?

”Kohta näette, miksi piha on parempi vaihtoehto”, Miyuki vastaa ja starttaa.

Otamme takapenkillä mukavan asennon matkalla Guatemalan eriarvoisuuteen. Katselemme ikkunasta, kuinka väljät puistokadut vaihtuvat sikin sokin rakennetuiksi, ah-taiksi slummeiksi. Ruostuneita aaltopeltikattoja pitävät paikallaan kivenmurikat, seinät on kasattu kaatopaikkajätteistä ja pihat on somistettu muovipusseilla, -pilleillä ja ruoanjätteillä. Tämä on maaperä, josta Guatemalan väkivalta ja rikollisuus versovat.

”Slummien lapset eivät käy koulua, vaan tienaavat rahaa

keräämällä ja lajittelemalla roskia”, Miyuki selittää. ”Monilla ei ole edes kenkiä.”

”Pulaa on myös puhtaasta juomavedestä ja ruoasta – kaikesta mahdollisesta paitsi kurjuudesta”, Katie tarkentaa. ”Hökkeleissä on maalattiat, jotka ovat sadekaudella mutavelliä, ja vähänkään rajumpi myrsky lennättää katot hevon kuuseen. Toista se on meidän koulun elitti-ipanoilla”, hän hymähtää. ”Kun koulupäivä päättyy, portilla odottavat tummaan pukuun, aurinkolaseihin ja korvanappeihin sonnustautuneet turvamiehet, jotka kaitsevat heidät kotiin. Mustissa limusiineissa on luodinkestävät lasit.”

Kontrastit ovat Guatemalassa valtavia. On ökyrikkaita ja kerjäläisiä, ja hyvin vähän mitään siltä väliltä.

”Sosialistihallitus yritti lieventää elintasoeroja 50-luvulla jakamalla maata kansalaisille, mutta koska maa-alueet olivat amerikkalaisyhtiö United Fruit Companyn omistuksessa, Yhdysvallat puuttui asiaan”, Miyuki kertoo. ”CIA:n avustuksella maahan perustettiin sotilashallitus, joka perui maareformit.”

Tämä oli alkusoittoa sisällissodalle, joka puhkesi 1960-luvulla, kun vasemmistojoukot alkoivat kapinoida sotilasjuntaa vastaan. Kuolemanpartiot kylvivät kauhua ja teloittivat toisinajattelijoita.

”Se on Väli- ja Etelä-Amerikassa turhankin usein toistunut kuvio”, Miyuki sanoo ja hiljentää vauhtia.

Pujahdamme moottoriväylältä pienelle ajotielle ja edelleen kapeammaksi ja kuoppaisemmaksi käyvälle hiekkatielle, jota reunustavat tiheään rakennetut pikkutalot. Niissä on samanlaiset ruostuneet aaltopeltikatot kuin aiemmin näkemissämme hökkeleissä, mutta seinissä on käytetty kestävämpää kiveä. Talojen piholla kipittää kanoja, kissoja ja koiria suhteellisen vaurauden merkkeinä: ruokaa riittää eläimillekin.

”Perillä ollaan”, Miyuki ilmoittaa. Pysähdymme vaaleanvihreän talon eteen, jonka maali on pahoin rapistunut. Matka muurilasta toiseen todellisuuteen on lyhyt.

Teini-ikäinen poika säntää ruosteisesta ja narisevasta portista sivelemään auton kiiltävää pintaa.

”Gabrielan veljenpoika Mario”, Miyuki esittelee ja sanoo pojalle amerikkalaisen aksentin höystämällä espanjallaan: ”Maksan pari taalaa, jos katsot auton perään sillä välin kun olemme kylässä.”

”Miyuki, aina korruptoimassa”, matala naisääni kajahtaa pihasta. Siellä seisoo viisikymppinen, leveäharteinen nainen, joka on pukeutunut punaiseen. Kaikki vaatekappaleet ovat eri sävyä ja kuosia. Housut ovat punavalkopystyraitaiset, paidassa on psykedeelisiä kukkakuvioita, päässä keikkuu punainen villapipo ja jalassa irvistelevät pinkit, risat crocsit. Gabriela.

”Laskin leikkiä”, Gabriela naurahtaa kun huomaa Miyukin nolostuneen. ”Varkaudet ovat yleisiä ja noin kallis auto houkuttaa pitkäkyntisiä. On parempi että Mario vahtii leluasi”, hän sanoo ja lisää pojalle: ”Ystäväiltä ei oteta maksua palveluksista. Tuliko selväksi?”

Poika nyökkää. Auton ympärille on kerääntynyt paikallisia poikia, joita Mario hätistää ylpeänä loitommaksi. Pikkutyöillä on toiset ihailun kohteet: he toljottavat suu auki Katieä ja Miyukia kuin isoja, eläviä nukkeja.

”Annetaan vieraiden olla”, Gabriela nyökkää lapsille, jotka poistuvat paikalta vastahakoisesti. ”Tulkaa sisään tai muuten koko kylä on kimpussamme”, Gabriela viittoo meille käskevästi.

Astumme matalaan majaan ja hätkähdämme vastaan tulvahtavaa homeen hajua. Kapea, junan vaunua muistuttava olohuone on pimeä, täynnä vanhoja tavaroita ja kirjapinoja. Silmäilemme uteliaina hiirenkorville luettuja niteitä: Peter

Kropotkinia, Errico Malatestaa ja Noam Chomskya. Anarkisteja. Tätäkö Miyuki tarkoitti Gabrielan vallankumouksella? Kropotkin uskoi, että vallankumoukset tulivat aika ajoin välttämättömiksi, Malatestasta ihmisiä ei tullut vapauttaa vaan heidän tuli vapauttaa itse itsensä ja Chomsky tokaisi, että muutokset ja edistys olivat vain harvoin lahjoja ylhäältä, ne vaativat kamppailua.

Pyyhkäisemme sohvan virkaa toimittavalta hetekalta moskat ennen kuin istumme alas. Lattialle lennähtää ruoanmurusia, jotka houkuttavat muurahaiset paikalle. Täälläkö vallankumoukselliset kokoontuvat yömyöhällä matalasta katosta roikkuvan energiansäästölampan kelmeässä valossa?

Sohvapöytä on pölyn ja rasvan pinnoittama, katosta, seinistä ja huonekaluista roikkuu hämähäkinseittejä, joiden satimessa on kärpäsiä, seinät ovat homeesta mustat. Gabrielan asunto on meille shokki. Vaikka olemme olleet köyhemmissä, maalattiaisissa majoissa, niissä on ollut siistiä. Emme voi olla ihmettelemättä, eikö Gabrielalla olisi yliopiston lehtorina varaa maksaa siivouksesta edes kerran tai pari vuodessa. Emännästä itsestään talon kunnossa ei näytä olevan mitään moitittavaa. Hän ei pahoittele kiirettä ja sekasortoa.

Vilkaisemme Miyukia, joka ei ole millänsäkään. Hän on käynyt kylässä aikaisemmin, ja puoliksi aasialaisena hän piilottaisi järkytyksensäkin kohteliaaseen hymyyn.

”Gabriela puuhaa lehtorin toimen ohella kansalaisjärjestössä jenginuorten auttamiseksi”, Miyuki esittelee emäntämme.

Minkälaisia jengejä, innostumme kun saamme tilaisuuden kääntää huomiomme pois masentavasta ympäristöstä. Pyyhimme otsalta hikeä, sillä huoneen kosteankuuma ilma tuntuu tukalalta autossa täysillä paahtaneen ilmastoinnin jälkeen.

”Suurin osa liittyy huumekauppaan ja salakuljetukseen. Guatemalalla on strateginen sijainti johtavien kokaiinimaiden välissä: Peru, Bolivia ja Kolumbia tuottavat, Yhdysvallat kuluttaa, ja lastit kulkevat tästä läpi. Samaa bisnestä tehtiin jo sisällissodan aikaan.”

Terästäydymme. Liittyivätkö jengit CIA:n käynnistämään huumekauppaan? Mielessämme aprikoimme Gabrielan maanalaista järjestöä. Rekrytoiko Gabriela jengiläisiä aatteen pariin?

”Tavallaan”, Miyuki vastaa keittiöön hävinneen Gabrielan puolesta tietämättömänä mielessämme pyörineestä kysymyksestä.

”Nämä eivät ole mitä tahansa jengejä”, Gabriela tokaisee tummalla bassollaan kun palaa keittiöstä kädessään tarjottimellinen erinäköisiä ja -kokoisia vesilaseja. Vaikka vesikin maistuu homeiselta, se virkistää. Hörppäämme lasit tyhjiksi yhdellä kulauksella.

”Mara Salvatrucha eli MS-13 ja Barrio 18 ovat läntisen pallonpuoliskon pahamaineisimpia. Jopa Yhdysvaltain liittovaltion poliisi FBI pelkää heitä”, Gabriela kertoo. ”Kun täällä raivosivat sisällissodat, monet väliamerikkalaiset pakenivat Yhdysvaltoihin, erityisesti Los Angelesin seudulle, missä jengit syntyivät. Elettiin 80-lukua. Kun jengiläisiä myöhemmin karkotettiin Yhdysvalloista, rikollisuus levittäytyi Väli-Amerikkaan. Gangstat hyödynsivät täällä amerikkalaisvankiloiden oppeja.”

Mistä jengit nyt rekrytoivat uutta verta? Guatemalan köyhistä lähiöistä?

Gabriela nyökkää: ”Guatemalan ja naapurimaiden, ne ovat rajat ylittäviä kansainvälisiä liigoja. Köyhyys ajaa nuoria jengeihin. Vanhemmilla ei ole varaa laittaa heitä kouluun ja monissa perheissä kärsitään väkivallasta. Nuoria on hakattu ja potkittu, jopa kidutettu, joten katu tuntuu heistä

paremmalta vaihtoehdolta. Sitä paitsi Los Angelesin jengi-maailma kiehtoo: tatuoinnit, nopean rikastumisen mahdollisuus, ylellinen elämä, ihmisten pelko ja kunnioitus. Siinä on glamouria, vaikka todellisuus on tietysti toinen.”

Nyökkäämme. Samoin lienee laita vallankumouksellisen järjestön, mikäli Miyukin arvelut pitivät paikkaansa. Se houkutti tilaisuudella muuttaa maailmaa ja kirjoittaa nimensä historiaan. Mutta mitä muuta jengit tekevät kuin huumekauppaa?

”Tavanomaisia rikoksia: aseistettuja ryöstöjä ja murtoja, ihmissalakuljetusta, kiristystä, raiskauksia ja murhia”, Gabriela kertoo. ”Jengeillä on läheiset suhteet poliisiin, oikeuslaitokseen ja kongressiin, joten ne saavat puuhastella rauhassa.”

Aivan kuten CIA:n masinoimassa huumekaupassa. Kokaiinin annettiin virrata, kunhan kommunismin vastaiseen taisteluun saatiin rahaa.

”Poliisi ja tiedustelupalvelut ovat suurimpia mafioita kaikkialla maailmassa”, Gabriela muistuttaa. ”Heillä on siihen parhaat edellytykset: runsaasti tilaisuuksia, suhteita, aseita ja tietoa niin rikollisten toimintatavoista kuin lainsäädännön puutteista. Täällä on tapana vitsailla: mistä tietää että Guatemalan poliisi on onnistunut tehtävässään?” Gabriela pitää merkitsevän tauon ennen kuin paljastaa: ”Siitä kun telkien takana on enemmän rikollisia kuin telkien edessä.”

”Minua varoitettiin lähetystössä kääntymästä poliisin puoleen edes kolarissa, sillä poliisi on ulkomaalaisille todennäköisempi ryöstäjä kuin varkaat tai jengiläiset, jotka rähinöivät etupäässä keskenään”, Miyuki innostuu kertomaan. ”Tyypillinen ulkomaalasiin kohdistunut rikos on se, että poliisi ottaa passin ja antaa sen takaisin lahjusta vastaan.”

Me törmäsimme vastaavaan huijaukseen Venäjällä, kun emme hankkineet viisumiimme ajoissa rekisteröintileimaa. Poliisi uhkasi järjettömällä sakoilla ja tehosti vaatimuksiaan naksuttelemalla konepistoolin varmistinta. Marssimme poliisiasemalta pois maksamatta.

”Guatemalassa ette olisi päässeet noin vähällä”, Gabriela nauraa kansalaistottelemattomuudestamme riemastuneena. ”Täällä pari ihmishenkeä ei maksa mitään. Poliiseja on narahtanut vangittujen ja katulasten tappamisesta.”

Köyhillä ei ole varaa maksaa poliisille lahjuksia. Heidän ainoa varallisuutensa on työpanoksessa, joten hengen säästäminen olisi kaiketi kansantaloudellisesti kannattavampaa?

”Ehei, ei ja vielä kerran ei”, Gabriela pudistaa päätään ja huitaisee kädellään ilmaa. Hän jahtaa karpästä, joka hyppii iloisesti hänen hikisillä kasvoillaan. Sekin päätyisi epäilemättä hämähäkinverkkoon muiden lajitovereidensa tavoin. Tämäkö oli slumminuortenkin kohtalo? Jengit tai kuolema? Tai jengit ja kuolema?

”Työnhakijoita on täällä niin paljon, että yksi duunari on koska tahansa korvattavissa”, Gabriela jatkaa. ”Palkan ei tarvitse edes olla kohtuullinen, sillä kouluttamaton työntekijä tienaa vain pari Yhdysvaltain dollaria päivässä.”

Ohhoh. Tuohon verrattuna Kiinakin alkaa käydä länsimaaisille tehtaille kalliiksi, sillä sikäläinen työläinen tienaa hulleat 150 dollaria kuussa. Ei ihme, että tuotantoa siirretään yhä köyhempiin maihin.

Vaikka länsimaisten firmojen maahantulo saattaa tuntua kehittyvissä maissa lottovoitolta, ne eivät ratkaise köyhyyden ongelmaa. Pitkistä päivistä huolimatta työntekijät eivät ansaitse riittävästi, jotta saisivat elätettyä perheensä, kehitysmaiden työtä tutkinut taloustieteilijä Gary S. Fields muistuttaa.

Fields kumoo muitakin köyhyyteen liittyviä myyttejä: köyhät eivät suinkaan ole laiskoja. Useimmat heistä ovat yrittäjiä, esimerkiksi katumyyjiä, taksi-, mopo- ja riksakuskeja, parkkiavustajia, kengänkiillottajia, partureita, hierojia, puhelunmyyjiä, sisäänheittäjiä ja prostituoituja. Kun me asuimme Intiassa, naiset koputtelivat oveamme harva se päivä kyselemässä kodinhoitotoita. Yritteliäisyyden puutteesta heitä ei ainakaan voinut syyttää.

”Guatemalassa väkivallan pelko haittaa katuyritteliäisyyttä ja ylipäättään säännöllistä työntekoa, sillä mikä tahansa julkinen ja aikataulutettu elämä altistaa väkivallalle. Edes teinit eivät maleksi kaduilla tai kokoonnu aukioilla, kaupungit ovat siihen liian vaarallisia. He ovat koulussa tai kotona, mikä supistaa elämänpiiriä.”

Ymmärrämme teinejä. Meistä yksikin päivä eristysleirisä lukkojen, vartijoiden ja muurien takana tuntuu ahdistavalta. Onko se edes elämää? Kun eriarvoisuus kasvaa, sekä rikkaat että köyhät jäävät loukkoon.

”Slummikuluttuuri on hyvin perhe- ja yhteisökeskeistä”, Gabriela kommentoi. ”Perhe on ainoa johon voi luottaa, ja sisarukset puolustavat toisiaan koulussa. Jokainen tuntee ihmisiä, joita on ammuttu tai puukotettu. Elämä on kirjaimellisesti taistelua omasta hengestä.”

Meitä kiinnostaa, onko tämäkin naapurusto vaarallinen.

”Suurin osa naapureista on sukulaisiani. Vanhempani, siskot, veljet, tädit, sedät ja serkut ovat henkivakuutukseni”, Gabriela naurahtaa. ”Silti varkauksia tapahtuu. Kerran töistä palatessani talossa ei ollut yhtään huonekalua jäljellä.”

Alamme ymmärtää, miksi Gabriela ei panosta kodinhoitoon. Mitä järkeä on puunata ja sisustaa, jos kaikki voidaan koska tahansa varastaa? On tärkeämpää pitää huolta itsestään. Mieleemme juolahtaa kysyä, onko Gabrielan oma henki uhattuna.

”Jatkuvasti”, hän räjähtää nauramaan ja läimäyttää jal-
kaansa huvittuneena naiiviudestamme. ”Enimmäkseen
työn puolesta. Jengit pelkäävät, että värvään nuoria pois ti-
hutöistä tai ilmiannan heidät. Onneksi minulla on kummi-
setä, joka sallii minun jatkaa työtäni”, Gabriela sanoo ja
viittaa kädellään kohti taivasta. ”Hänen edessään paha-
maineisimmatkin jengit ovat pelkkiä ilkikurisia kakaroita.”

Pelastajat

Tapaamme usein matkoillamme ihmisiä, jotka haluavat
auttaa muita. Meitä kiinnostaa, miten Gabriela ohjeistaisi
hyväntekijöitä ja vapaaehtoiseksi lähteviä.

”Raha ei ratkaise mitään”, Gabriela tyrmaa. ”Vaikka lah-
joittaisit miljoonan Guatemalan jenginuorille tai Afrikan
aids-orvoille, ostat lopulta vain itsesi vapaaksi syyllisyydes-
tä ja ahdistuksesta. Se on helppoa, nopeaa ja kivutonta, sillä
se ei vaadi kuin kupeen kaivamista.”

Mieleemme tulee BBC-dokumentti *Give Us the Money*
(2012, ohjannut Bosse Lindqvist), jossa valotettiin U2:n
keulahahmon, Bonon, ja Sir Bob Geldofin Live Aid -avus-
tusoperaatioita. Rokkarit huomasivat, että heidän konser-
teilla keräämänsä tulot eivät auttaneetkaan Afrikan nälkää-
näkeviä. He siirtyivät lobbaukseen ja puhuvat nyt köyhien
maiden velka-armahduksen puolesta. Mutta mitä meidän
tavallisten talliaisten pitäisi tehdä, jotta saisimme muutosta
aikaan? Aloittaa vallankumous, heitämme, mutta Gabriela
ei nappaa syöttiämme.

”Tutustua erilaisiin ihmisiin kotimaassa ja ulkomailla,
ottaa asioista selvää, oppia köyhiltä ja antaa vastavuoroises-
ti itsestä jotakin. Se voi olla jokin taito tai vain yhdessäoloa.
Köyhille pitää antaa tilaisuus näyttää, mikä heille on elä-

mässä tärkeää sen sijaan että heille tyrkytettäisiin meidän ylivertaisia näkemyksiämme.”

”Helpommin sanottu kuin tehty”, Katie huomauttaa. ”Kun veimme koululuokan tutustumaan tavallisten guatemalalaisten arkeen, rikkaiden lapset olivat kauhuissaan. Heitä pelotti, vaikka perässä vilisti viisitoista turvamiestä – yhtä monta kuin oppilaita. Tilanne oli irvokas. Kun puhuimme asiasta jälkeinpäin vanhempainillassa, ratkaisuna oli – yllätys yllätys – rahankeräys. Se ei edes ollut hyväntekeväisyystempaus, johon kaikki olisivat osallistuneet esimerkiksi leipomalla, tekemällä käsitöitä tai valmistelemalla esityksiä. Vanhemmat vain lahjoittivat rahaa ja ongelma oli sillä kuitattu pois päiväjärjestyksestä. Ymmärrän hyvin, miksi kummilapsijärjestöt ovat niin suosittuja. Ihmisten ei tarvitse laittaa itseään likoon.”

”Köyhyyden voittaminen vaatii asenteiden muuttumista ja ennen kaikkea köyhiin uskomista. Köyhät osaavat auttaa itse itseään, mutta tarvitsevat kumppaneita”, Gabriela muistuttaa.

Tarkoittaako Gabriela avustusjärjestöjä? Muistelemme Kambodžan avustustyöntekijöiden hulppeita citymaastureita ja palatseja. Elintasoero heidän ja paljasjalkaisten paikallisten välillä oli huikea. Emme voineet olla ajattelematta, että keräysrahat olivat päätyneet väriin taskuihin.

”Monet avustusjärjestöistä ovat korruptoituneita, joten lahjoittajat tukevat vain perustajien ja työntekijöiden leveää elämää ja järjestöjen byrokratiaa”, Gabriela myöntää. ”Tämä koskee myös valtioiden kehitysapua. Hyviä järjestöjä ja hankkeita on vaikea löytää, sillä niillä ei ole varaa markkinoida itseään.”

”Minulla on hyvä esimerkki”, Katie hymähtää. ”Vanhempainillassa masinoidun keräyspotin huhuttiin päättyneen avustusjärjestön johtajalle, joka kuittasi rahoilla vel-

kojaan. Hän oli uhkapeluri ja jengit olivat hänen perässään pelivelkoja perimässä.”

Köyhät lapset olivat siis lahjoituksen jälkeen yhtä köyhiä kuin ennenkin?

Katie nyökkää: ”Ja kaiken kukkuraksi heihin kylvettiin kateuden siemen.”

”Taidan tuntea tapauksen”, Gabriela muistelee ja hivelee leukaansa. ”Se oli jokin aika sitten uutisissa, kun johtaja löydettiin silvottuna sillan alta. Miestä oli kidutettu ja hänet oli viskattu henkitoreissaan slummiin, josta paikalliset lapset löysivät hänet. Keräysrahat eivät ilmeisesti riittäneet velkoihin.”

Katie haukkoo henkeään ja saa Gabrielan hymähtämään: ”Sinisilmäisimmänkin on helppo tulla täällä kyyniseksi. Monet auttajista palavat loppuun.”

Miten Gabriela on ratkaissut ongelman? Hän on jatkuvasti vastatusten ihmislunnon pimeimpien puolien kanssa: ahneuden ja väkivallan.

”Uskon ihmeisiin”, Gabriela tokaisee ykskantaan ja tekee ristinmerkin. ”Maailmaa parannetaan hitaasti, yksi ihminen kerrallaan, ja työ alkaa omasta itsestä, sillä kukaan meistä ei ole sen parempi kuin joku toinen. Jotta maailma muuttuisi, meidän on itse muututtava.”

Oliko oma esimerkki ja passiivinen vastarinta Gabrielan vallankumouksen ydin Gandhin ja Nelson Mandelan jalanjäljissä? Katselemme emäntäämme arvioivasti, mutta emme osaa päätellä vastausta. Kuka tietää, vaikka hetekan alla olisi laatikollinen AK-47-rynnäkkökiväärejä. Sisällissodat ja kaikkialla rehottava väkivalta kovettavat ja tekevät kyyniseksi.

Olivat keinot mitä tahansa, huoli köyhien aseman parantamisesta maailmassa on yhteinen. Kyse ei ole nollasummapelistä, jossa köyhien voitto olisi rikkaiden tappio, kuten

taloustieteilijät Jeffrey Sachs ja Paul Collier muistuttavat.

”Kateus on äärimmäisen huono perusta talouspolitiikalle, joskin yleinen”, Miyuki vahvistaa. ”Tasa-arvolle on moniakkin perusteita. Puhtaasti taloustieteen näkökulmasta tasa-arvoa tarvitaan talouskasvuun. Eriarvoisuus vaikeuttaa työvoimaan investoimista: köyhillä ei ole varaa koulutukseen ja ilman koulutusta ei löydy osaavaa työvoimaa. Valtava määrä resursseja jää hyödyntämättä. Toinen ongelma syntyy siitä, että jos 99 prosentilla väestöstä ei ole varaa ostaa välttämättömyystarvikkeita, kokonaiskysyntä laskee. Vaikka rikkaille onkin rahaa törsättäväksi, he käyttävät pienemmän osan tuloistaan kuin keskiluokka ja köyhät.”

”Tasa-arvoa puoltaa moni muukin asia kuin talous”, Gabriela jyrähtää Miyukin utilitarismista suivaantuneena. ”Humaanisti ajatellen meillä kaikilla pitäisi olla yhtäläiset perusedellytykset elämään. Köyhien ja tavallisten kansalaisten hyvinvointi on kasvua paljon parempi mittari kansakunnan hyvinvoinnille. Siitä pitäisi kaikessa politiikassa lähteä.”

Tämä käy järkeen. Hyvinvointia ei mitata ylimmän prosentin vaan 99 prosentin elämänlaadussa. Filosofin John Rawlsin mukaan meillä kaikilla on tämä luontainen tasa-arvon taju, tai ainakin pelko itse katujoaan joutumisesta. Jos yhteiskunta luotaisiin tyhjistä niin ettei kukaan tietäisi etukäteen onko rikas vai köyhä, kaikki valitsisivat Rawlsin mukaan tasajaon. Eriarvoisuus hyväksyttäisiin vain silloin, kun se hyödyttäisi kaikkein vähäosaisimpia.

”Rawlsin teoriat ovat Guatemalassa ja muuallakin maailmassa utopiaa”, Gabriela tyrää. ”Kapitalismi perustuu ahneuteen: kaikki minulle, ei mitään muille. Koska hallitsevat eliitit ja superrikkaat hyötyvät nykyisestä tilanteesta, he eivät edistä tasa-arvoa vaan hamuavat omia rahakirstujaan kartuttavaa kasvua.”

Miyuki nyökkää: ”Kapitalismista puuttuu mekanismi, joka korjaisi virheliikkeet eivätkä hallituksetkaan pysty oikomaan epäkohtia. Ne vain pahentavat ongelmia väliintulollaan.”

”Väärin”, Gabriela oikaisee ja pomppaa tohkeissaan tuolistista ylös. ”Valtiot eivät vain pahenna ongelmia; ne ovat syypäitä ongelmiin, sillä epätasa-arvo on tulosta poliittisista valinnoista. Talouden lait ovat samat kaikkialla, silti joissakin maissa on enemmän eriarvoisuutta kuin toisissa. Täällä Väli-Amerikassa saadaan maksaa amerikkalaisten kommunismin pelosta ja järjettömästä rohuamisesta. Tosin se on vain etäpesäke siitä syövästä, joka alkoi levitä satoja vuosia sitten, kun espanjalaiset konkistadorit valloittivat Meksikon ja Perun”, Gabriela sanoo ja alkaa jyristä kuin arkkienkeli: ”Lopun ajat ovat käsillä. Kapitalismi kuolee omaan mahdottomuuteensa.”

Emäntämme tehostaa sanomaansa käsillään niin että sähköjohdosta roikkuva säästölamppu saa kyytiä. On helppo kuvitella, miten palavasilmäinen vallankumouksellisten joukko hurmioituisi tästä saarnasta, puristaisi käsiään nyrkkiin ja nousisi seisomaan. Hurrata ei voisi, ettei houkuteltaisii ilmiantajia paikalle.

Mitä vallankumoukselliset haluaisivat? Mikä tulisi kapitalismin jälkeen? Verkostoituminen, vapaasti jaettavat ja vaihdettavat tavarat ja palvelut, jotka vaativat paljon aikaa mutta ei rahaa? On vain ajan kysymys, milloin kapitalismi kuolee tai muuntuu joksikin muuksi, sillä mikään poliittinen tai taloudellinen järjestelmä ei ole ikuinen.

”Luonnollinen kehitys kestää liian kauan. Köyhillä ei ole siihen varaa”, Gabriela pauhaa. ”Keskuspankkikartelli juonii jo täyttä häkää. Sen tavoitteena on luoda uusi maailmanjärjestys, jotta yksikään maa ei painaisi omaa valuuttaansa tai laiminlöisi velkojensa maksua.”

Ihmettelemme, mitä Gabriela tarkoittaa keskuspankkikartellilla. Maailmanpankkia, IMF:ää ja Yhdysvaltojen keskuspankkia FED:iä?

”Ehei”, Gabriela hymähtää. ”Tässä pelissä jylläävät isomat voimat. Illuminati, Bilderberger, temppeleliritarit, vapaamuurarit – yhdentekevää millä nimellä näitä Luciferin palvelijoita kutsutaan. Ne pyrkivät tuhoamaan kristinuskon, monarkiat, kansallisvaltiot ja pyyhkäisemään epätoivotun aineksen maailmankartalta, köyhät mukaan lukien.”

”Illuminatin olemassaoloa ei ole pystytty todistamaan”, Miyuki kiistää. ”Sitä paitsi meillä ei ole tietoa siitä missä määrin Bilderberger vaikuttaa maailman tapahtumiin.”

”Puuttuupa hyvinkin”, Gabriela kimmastuu ja iskee nyrkkinsä sohvapöytänsä niin että roskat lentävät lattialle. ”Salaseurat ja niiden kabbalistit, siionistit, vapaamuurarit, jesuiitat, koronkiskurit, mediat ja muut paholaisen kätyrit pitävät valtaa maailman suurimmissa yrityksissä ja pankeissa ja sitä kautta politiikassa, vaaleissa ja päätöksenteossa. Niiden motiivina on suojella rikkaita ja tehdä muista sätkynukkeja. Salaseuroilla on saatanalliset symbolinsa jopa Yhdysvaltain yhden dollarin seteleissä. Setelin kääntöpuolella on pyramidi, jossa on kaikinäkevä silmä ja motto *Novus ordo seclorum* eli uusi maailmanjärjestys. Etupuolelta kurkistaa vielä pikkuruinen Minerva-pöllö. Ne ovat kaikki vapaamuurarien ja Illuminatin taikakuvioita.”

Gabrielan usko salaliittoteorioihin kantaisi varmasti hedelmää nuorten vallankumouksellisten parissa, sillä vetoavathan ne myös moniin länsimaisiin. Koska usko ohjaa monien ihmisten elämää, näitä teorioita ei voi sivuuttaa vainoharhaisina, vaikka niihin ei itse uskoisikaan. Mutta sitä me emme ymmärrä, miksi eriarvoisuus on Gabrielasta eliitille eduksi. Uhkaahan se poliittista vakautta ja turvallisuutta.

”Eivät salaseurat mitään vakautta halua! Ne lietsovat pelkoa ja sotaa, sillä kansallisvaltiot, vapaus ja demokratia ovat niille uhkia. On heidän etunsa, että köyhät tappelevat keskenään ja eliminoivat toisiaan”, Gabriela jatkaa jyrismistään.

Me emme voi olla ihailematta antiikin Rooman hallitsijoiden kekseliäisyyttä. He ratkaisivat eriarvoisuudesta seuranneita ongelmia rauhanomaisesti jakamalla kansalaisille ilmaiseksi leipäjauhoja. Intiassakin joissakin osavaltioissa jaetaan asukkaille ilmaiseksi riisiä. Tässäkö olisi ratkaisu maailman nälänhätään?

”Se on vähintä mitä rikkaat voivat tehdä”, Gabriela kommentoi tuhtuneena. ”Miksi ihmisten pitäisi kuolla ravinnon puutteeseen, kun samaan aikaan rikkaat tuhlaavat turhuuksiin päivittäin sellaisia summia, joilla kokonaiset afrikkalaiset kylät eläisivät vuosisatoja?”

”Hyvä kysymys. Piketty laski *Pääomassaan*, että jos maailman varallisuus jaettaisiin tasan, jokainen ihminen saisi 760 euroa kuussa”, Miyuki kommentoi. ”Kaikki ongelmat olisivat siis ratkaistavissa, puuttuu vain poliittista tahtoa.”

”Totta kai poliittinen tahto puuttuu, sillä länsimaalaiset eivät näe miten köyhien aseman parantaminen hyödyttäisi heitä itseään. Parempi vain, jos miljardi ihmistä kuolee pois niin jäljelle jäävillä on enemmän tilaa ja resursseja”, Gabriela synkistelee. ”Köyhät ovat umpikujassa. Kun he eivät usko että heillä olisi tulevaisuutta, he vastaavat kokemaansa häpeään ja nöyryytykseen väkivallalla. Siitä tulee kierre, jota on vaikea katkaista. Guatemalassa oikeisto on väläytellyt jopa kuolemanpartioiden herättämistä henkiin. He uskovat, että jengeistä – ja siis köyhyydestä – päästään vain tappamalla.”

”Mitä sitten pitäisi tehdä?” Miyuki kysyy meidänkin mielessämme pyörineen kysymyksen.

Miyuki näkyy nykäischeen oikeasta narusta, sillä Gabrielan verenpaine laskee silmissä. Hän on toiminnan nainen, jolta löytyy niksejä ja neuvoja.

”Taa kerran: pienillä teoilla päästään pitkälle. Sen sijaan että kuuntelisi länsimaiden propagandamedioita, voi lukea kirjoja, osallistua poliittisiin keskusteluihin, käyttää puheenvuoron kirkossa, kysellä ja kyseenalaistaa, osallistua paikallishallintoon tai liittyä koulun johtokuntaan. Meistä jokainen voi tehdä jotain. Eriarvoisuuden ei pidä antaa uhata kenenkään hyvinvointia ja turvallisuutta.”

”Länsimaisten olisi hyvä muistaa, että uhattuna eivät ole vain kehitysmaiden köyhät, vaan suurin osa maailman ihmisistä”, Miyuki mietiskelee.

Totta. Vaikka käpertyisimme oman napamme ympärille ja jättäisimme Guatemalan jenginuoret ja Afrikan nälkäänäkevät oman onnensa nojaan, epätasa-arvolta ei voi välttyä edes kotimaassa. Se lisääntyä hurjaa vauhtia ja tulee kalliiksi. Siitä seuraa väkivaltaa, huumeidenkäyttöä, teiniraskauksia, rikollisuutta, henkisiä ja fyysisiä sairauksia ja ennenaikaisia kuolemia, jotka lankeavat lopulta valtion eli kansalaisten maksettaviksi.

Epätasa-arvo lisää myös epäluottamusta. Ne maat kukoistavat, joissa voi luottaa kädenpuristukseen sen sijaan että jokainen sopimus pitäisi viedä oikeuteen, eriarvoisuudesta paljon kirjoittanut taloustieteilijä Joseph E. Stiglitz muistuttaa. Luottamus mahdollistaa suunnitelmat, sopimukset, arkipäivän toimet ja koko demokratian. Ilman sitä ei yksikään yhteiskunta voi toimia. Siksi luottamus on itse asiassa rahaa paljon tärkeämpi valuutta.

Vaaralliselle epäluottamuksen tielle ajaudutaan eriarvoisuuden kasvaessa, esimerkiksi jos yhteiskunnassa voitot yksityistetään harvoille mutta tappiot sosialisoidaan massoille, kuten Yhdysvaltain vuoden 2008 talouskriisissä,

jossa pankkiirit pelastettiin asunnonomistajien kustannuksella.

Marxin vaarallinen ryysyköyhälistö valtaa koko maailmaa, sitä vain kutsutaan eri nimillä. Euroopassa se tunnetaan prekariaattina.

Prekariaatti ei ole yhteiskuntaluokka sanan perinteisessä merkityksessä, vaan pikemminkin luokkien rajat rikkova ilmiö, sillä työelämän ja sitä kautta ansioiden epävarmuus koskettaa valtaosaa maailman ihmisistä. Prekariaatti on nousukausien keskiluokan tavoin pikemminkin ”me”. Kun yhä useampi tippuu keskiluokasta, prekariaatti tarjoaa uuden identiteetin, joka yhdistää ihmiset normaaliin ja tavalliseen.

”Minä ainakin tunnustan kuuluvani prekariaattiin”, Miyuki myöntää. ”Vaikka olen korkeasti koulutettu, teen statuksettomia pätkätöitä.”

Työläiset ovat työläisiä, pukeutuvat he liituraitaan tai haalariin. Piilaaksossa it-duunarit kutsuvat työpaikkojaan kynnisesti korkean teknologian hikipajoiksi, kuvailee sosiologi Andrew Ross. Myös työolot vastaavat hikipajoja: paineet ovat kovat ja työpäivät pitkät.

”Piilaaksossa ei ole hikipajoja nähtykään”, Gabriela sanoo huvittuneena, ”mutta ymmärrän silti mitä ajatte takaa. Harva korkeasti koulutettu elättelee kuvitelmia omasta statuksestaan edes rikkaissa länsimaissa. He elävät armosta kuten köyhät.”

Sosiologi Bourdieun autuaana pitämä koulutustason nosto ei takaa rahaksi tuloutuvaa pääomaa eikä sosiaalista liikkuvuutta, kuten viimeaikaiset talouden nousu- ja laskusuhdanteet ovat osoittaneet. Kun asuimme Kreikassa talousromahduksen alkuaikoina, yliopiston käyneet ja opintolainasta velkaantuneet kämppiksemme etsivät kuumaisesti tarjoilijan töitä. Muuta ei ollut tarjolla, ja näistäkin

paikoista kilpailivat sadat hakijat. Kaikki tunsivat itsensä petetyiksi. Tämä on prekariaatille ominainen yhdistävä kokemus: prekariaatti luottaa vähemmän pääomaan, suur-omistajiin ja valtioon, kuten ilmiötä tutkinut Guy Standing tiivistää.

”Vaikka minusta ei olisi siivoamaan tai tarjoilemaan, en silti koe olevani parempi tai huonompi kuin muut. Oma asemani on yhtä epävarma kuin muidenkin pätkätyöläisten. Lensin ensimmäisestä pestistäni pellolle vuodessa, vaikka minulle oli luvattu kolmen vuoden jatkosopimus. Guatemalalainen pomoni ei kestänyt kritiikkiä”, Miyuki muistelee.

”Se talouskriisi tuli todella huonoon aikaan”, poliittisen keskustelun vaiennuttama Katie lisää. ”Olimme ehtineet ostaa auton, kotiteatterin, huonekaluja ja maastopyörän, tehdä remppaa ja ties mitä velaksi. Miyukille tuli kiire löytää toinen työpaikka. Elimme kuin kirkonrotat upeissa puitteissa, mutta meillä ei ollut yhtään rahaa.”

Eikö tuo ole liioittelua, sillä olihan Katie töissä?

”Opettajien palkat ovat niin piskuisia ettei niillä pärjää”, Katie sanoo ja saa Gabrielan irvistämään.

Emme osaa edes arvata, mikä Gabrielan palkka mahtaa olla: sata-parisataa dollaria kuukaudessa? Katien tulot ovat siihen verrattuna kuin pankinjohtajan.

”Eikä se pelkkä raha”, Miyuki kiiruhtaa nolona selittämään, todennäköisesti saman laskutoimituksen tehneenä. ”En vain osaa olla toimeettomana. Tykkään työstäni ja tuohan se statusta, etenkin täällä. Koska olen ulkomaalainen, vaativassa työssä ja asun hienolla alueella, minua kunnioitetaan. Tosin moneen yläluokan guatemalalaiseen verrattuna olen alinta keskiluokkaa.”

”Niin, paikallinen yläluokka elää kartanoissa joissa on kymmenittäin palkollisia, kun Miyukilla on hikiset kuusi

huonetta, yksi piskuinen piika ja hän joutuu itse ohjastamaan ajokkia”, Gabriela kiusoittelee.

Olemme piinallisen tietoisia Miyukin ja Gabrielan elintasoeroista. Katselemme rähjäistä huonetta, mutta Gabriela ei ole moksiskaan. Hänen arvonsa ovat muualla kuin koti-teattereissa ja taulutelevisioissa.

”Älkää unohtako, etteivät hienot puitteet ole meidän. Olemme korviamme myöten veloissa. On opintolainaa ja autolainaa”, Miyuki puolustautuu.

Kaikki on suhteellista. Vaikka olisi kuinka hyväosainen, aina jollakulla pyyhkii paremmin. Ja kääntäen: vaikka olisi kuinka köyhä, löytyy vieläkin köyhempiä. Onko rikkaus sitä paitsi välttämättä myönteistä ja ihailtavaa?

Miyuki nyökkää: ”Vanhempani eivät ole ymmärtäneet, miksi tulin Guatemalaan ison pankin kehitysmaakonttoriin sen sijaan että olisin kivunnut kotimaassa huipulle. Heidän päähänsä ei mahdu, etteivät hyvät ansiot motivoi minua, vaikka työskentelenkin rahan parissa. Isän mielestä minulla ei ole tavoitteita ja töitäkin paikin aivan liian vähän. Jos olisin noudattanut hänen tahtoaan, olisin pestautunut jonkin suuryrityksen finanssihallintoon, puurtanut aamusta iltaan ja ollut lojaali työnantajalleni. Lopulta olisin kupsahtanut sydänkohtaukseen työpöydän ääressä ja minua olisi palvottu työn sankarina”, Miyuki kuvailee ja lisää tärkeän loppukaneetin: ”Ellen olisi saanut kenkää ennen sitä.”

”Miyuki, mikäli olen Japanista mitään ymmärtänyt, siellä kärsitään vauraudesta. Ihmiset ovat rikkaita, mutta tuntevat itsensä köyhiksi”, Gabriela kommentoi.

Miyuki nyökkää: ”Etenkin vanhempi sukupolvi teki pitkää päivää päästäkseen eteenpäin. Vaikka monet paiskivat edelleen valtavasti töitä, silti mikään ei tunnu riittävän. Se on paradoksi. Talouskasvun hyytyminen ja eriarvoistuminen lisäävät ahdistusta. Vaikka japanilaiset uskottelevat

sinnikkäästi, että he ovat kaikki samalla viivalla, luokkaerot kasvavat. Se on ollut pitkään tosiasia, mutta ihmiset eivät ole halunneet nähdä eivätkä hyväksyä sitä. Yhdysvalloissa ja Guatemalassa on eri juttu. Slummeja ja kodittomia on mahdotonta olla huomaamatta asui kuinka korkeiden muurien suojassa tahansa.”

Kyllä voi olla huomaamatta, kiistämme, sillä eristämisen keinoja on monia. Kun São Paulossa Brasiliassa kiellettiin ulkomainonta vuonna 2007, kiiltävien ja vilkkuvien mainosten takaa paljastui faveloita, slummeja. Keskiluokka ja rikkaat olivat ihmeissään kaupunkikuvan muuttumisesta.

”Groteskimpaa tapaa ignoroida köyhät saa hakea kuin hukuttaa heidät mainoksiin”, Gabriela puuskahtaa. Hänen sieraimensa värähtävät inhosta. ”Järkyttävää, mutta niin tyyppillistä kapitalismia. Mikään ei ole pyhää, kun kaikki on kaupallistettu ihmiselämää myöten.”

Gabrielan verenpaine näyttää taas kohoavan ja me mietimme kuumeisesti jäähdyttäviä keskustelunaiheita. Mitä jos luokkaistumisella ja talouskriiseillä näkisi positiivisia vaikutuksia? Ehkä ne saavat ihmiset ajattelemaan jotain muutakin kuin rahaa?

”Se olisi ideaalista, mutta erittäin epätodennäköistä”, Gabriela huomauttaa. Me katsomme huojentuneina, kuinka puna hänen kaulallaan alkaa laskea. ”Köyhyys voi kutistaa elämää niin, että kaikki pyörii rahan ja perustarpeiden ympärillä. Mistä saada päivittäinen leipä, katto pään päälle, lapsille vaatteita?”

Näitä todella köyhiä näkee ja tapaa matkoilla paljon: kerjäläisiä ja rampoja, paljasjalkaisia riksakuskeja, katuojassa makaavia sairaita ja narkkareita. Heidän todellisuutensa on valovuoden päässä Gabrielan naapuruston elämästä. Heillä ei ole energiaa eikä eväitä pohdiskella asioita. Tähän köyhien todellisuuteen voi kurkistaa sosiaalipornolla revit-

televän median ja matkailubisneksen avulla, mutta onko se eettistä? Onko oikein tehdä rahaa toisten kurjuudella? Samalla tavalla ihmiset voivat tirkistellä superrikkaiden elämää: lukemalla juorulehtiä tai vierailemalla museoiksi muunnetuissa palatseissa. Eriarvoisuuden ääripäät ovat meille tarjolla – rahasta.

”Rahataloutta ei pääse pakoon, sillä ihmiset arvottavat toisiaankin rahassa. Siitähän työssäkkin on kyse: palkka määräytyy sen mukaan miten arvokkaana osaamistasi ja työpanostasi pidetään”, Miyuki pohtii.

Silti tulot, varallisuus, mitä koulua kävimme ja missä työskentelemme kuvaavat häviävän pientä osaa elämästämme. Niillä on vain vähän tekemistä elämän tärkeiden asioiden kanssa.

”Mutta miten tutkia näitä muita elämänalueita? Niille ei löydy objektiivisia mittareita”, Miyuki kysyy.

Tässä piilee yhteiskuntaluokkien kuolemaa ennustaneen sosiologin Ulrich Beckin mukaan ongelman ydin: on vaikea päästä ihmisten pään sisälle ja ymmärtää mitä he ajattelevat, tuntevat, mikä heitä motivoi, mistä he unelmoivat ja mitä he pelkäävät. Se on myös syy siihen, miksi yhteiskunnat eivät pysy muutosten perässä. Vaikka esimerkiksi länsimaissa on alettu kiinnittää enemmän huomiota epätasa-arvoon, ei yhteiskunnilta löydy keinoja eikä vastauksia ongelmien ratkomiseksi. Ne tuijottavat pelkkiä tilastoja: mikä on kansalaisten kokonaisvarallisuus, mikä on köyhien ja rikkaiden välinen kuilu, paljonko elämiseen tarvitaan rahaa, millainen on huoltosuhde. Mikään näistä numeroista ei ratkaise ongelmista suurimpia: miten elää onnellisesti, solmia tyydyttäviä ihmissuhteita ja tehdä asioita joista nauttii ja on ylpeä. Niin kuin Gabrielan esimerkki osoittaa, näillä asioilla ei välttämättä ole mitään tekemistä rahan eikä muiden elintasomittareiden kanssa.

”Vähemmän on enemmän”, Gabriela sanoo. ”Ihmiset ovat vain niin riippuvaisia siitä, mitä muut heistä ajattelevat. Laumasieluisuus, se on perimmäinen ongelma. Jos asuisimme yksin autiolla saarella, meidän ei tarvitsisi päteä eikä todistella muille yhtään mitään.”

Huomaamme Miyukin vilkuilevan huolestuneena kelloaan, joka lähestyy kahdeksaa. On aika palata. Iltamyöhällä autoilu on riskialtista eikä Mariota voi pitää pimeällä ulkona autovahdissa.

Gabriela saattaa meidät ulos ja kuikuilee taskulampun himmeässä valossa autoa: ”Kaikki pyörät ja pölykapselit näyttäisivät olevan tallella”, hän kommentoi ja hätkähtää suoristautuessaan: ”Mutta mikä tuo on?”

Katsomme takaikkunaa, josta kurkistaa karvainen pää. Ettei se vain olisi Nobuo, nauramme. Kissa toljottaa meitä suurilla vaaleansinisillä silmillään yhtä hämmästyneenä kuin me. Se on tainnut juuri herätä.

”Ei voi olla totta”, Miyuki henkäisee, avaa takaluukun ja kaappaa karvapallon kainaloonsa: ”Mistä sinä tänne livahdit?”

Kissat ovat katoamistempujen mestareita. Vaikka olemme etsineet rontteja mitä mahdottomimmista paikoista kuten kaapin ja seinän välistä, keittiön kaapeista, sängyn alta ja epätoivoisimmillaan kuikuilemalla parvekkeelta alas märkää länttiä, autoja emme ole älynneet syynätä.

”Nobuon on täytynyt hypätä parvekkeelta ja livahtaa autoon sillä aikaa kun olimme pihalla”, Katie sanoo ja toruu kattia lempeästi: ”Mistä me olisimme osanneet etsiä sinua jos olisit jäänyt tänne hortoilemaan?”

”Kenta kyllä pärjäisi katukollien kanssa, mutta Nobuo on liian hienohipiäinen”, Miyuki kommentoi.

Pörheä Nobuo näyttää kissanruokamainoksen hemmo-tellulta tähdeltä, joka sopii paremmin divaanille mohair-

shaalin päälle makaamaan kuin mutaiselle kylätielle kirppuisten koirien, kanojen ja vuohien ahdistelemaksi.

”Takaisin sängyn alle piiloon”, Miyuki nauraa, laskee Nobuon takapenkille ja tiivistää illan keskustelut: ”Eriarvoisuutta voi lähestyä niin monin tavoin: vertaamalla tuloja ja varallisuutta, pureutumalla äärimmäiseen köyhyyteen tai tarkastelemalla rikkaimman prosentin ja köyhien enemmistön välistä kuilua – tai vertailemalla lemmikkejä.”

Kun istumme autoon, emme malta olla kysymättä Miyukilta ulko-oven pyramidista: onko se Illuminati-kuvio?

”Ai sekö”, Miyuki nauraa. ”Katsokaa tarkemmin: se ei ole kaikkivoivan Jumalan tai valvovan ihmisen silmä. Se on kisansilmä.”

Bumiputra

”Kiinalaisissa ei ole muuta suoraa kuin tukka eikä edes se ole täysin suora, kuten hyvin tiedätte”, Zaida paukauttaa.

Istumme toisella puolen maapalloa, Kuala Lumpurin kiinalaisessa kaupunginosassa. Zaida on vuokrannut taloan kiinalaisilta useita vuosia. Suurin osa naapureista on kiinalaisia samoin kuin lähialueen kaupat ja ravintolat. Kummastelemme ärtymyksen syytä.

”Kiinalaiset ovat ahneita, ovelia ja huijaavat. Heihin ei voi luottaa. He kiskovat korkoja, nostavat vuokria mielivaltaisesti ja myyvät kaupoissa ties mitä roskaa muka islamin sääntöjä kunnioittavana halal-ruokana”, Zaida selittää.

Me emme ymmärrä, miksi ihmeessä Zaida asuu kiinalaisten keskellä. Kuala Lumpurista löytyisi valinnanvaraa, sillä kaupungissa on intialaisten, malesialaisten, kiinalaisten ja ekspatriaattien kansoittamia kaupunginosia.

”Tämä on edullinen ja rauhallinen alue ja lähellä keskustaa. Vuokraisäntäni on siedettävä, toisin kuin keskustan toimistoni. Se äijä on itara ja kovasydäminen, ei tippaakaan myötätuntoa”, Zaida tulistuu miehen muistaessaan.

”Jouduin vuosia sitten muuttamaan toimiston huonejärjestystä ja tein ison ja kalliin remontin. Nyt haluaisin muuttaa toimiston paremmalle paikalle, mutta kiinalainen vuokraisäntä vaatii, että tilat palautetaan entiselleen ennen

kuin ne voi luovuttaa. Se maksaisi kymmeniä, ehkä jopa satojatuhansia, eikä minulla ole sellaiseen varaa. Kirjoitin hänelle ystävällisen kirjeen ja yritin neuvotella ehdoista. Esitin kymmenen kohtaa, joissa hän voisi joustaa. Vereni-mijä ei antanut periksi yhdestäkään.”

Piinkova bisnesmies, nauramme, ja yritämme keventää tunnelmaa. Mitä jos Zaidakin hoitaisi bisneksiään samoin niin velat eivät ehkä painaisi niskassa niin pahasti?

”Se ei kuulu islamilaiseen bisnekseen”, Zaida kieltää. ”Vähäosaisille pitää osoittaa armoa. Kaikki menestyvät ma-laijyritykset maksavat voitoistaan kymmenyksiä, kun taas kiinalaiset eivät piittaa muusta kuin omasta hyvinvoinnis-taan. He palavat vielä helvetin tulesta”, hän profetoi.

Tunnumme kiinalaisen bisnesetiikan, jossa voitto py-hittää keinot. Riisin sekaan sotketaan kiviä, työntekijöitä ja sukulaisia potkitaan heille kuulumattomiin hanttihom-miin ja hintoja vedätetään neuvottelemalla sopimukset liikekumppanien kanssa yhä uudelleen. Käsityksemme kiin-alaisista on kuitenkin toinen. Onhan maassa yli miljard-i ihmistä, joten joukkoon mahtuu monenlaista menijää. Kiinalaisista löytyy mitä suoraselkäisimpiä, täsmällisimpiä ja ylenpalttisen vieraanvaraisia ihmisiä, kun heidät oppii tuntemaan henkilökohtaisesti. Sama koskee muitakin maita. Julkisten ja yksityisten kohtaamisten välillä on iso ero.

”Minulla on monia hyviä kiinalaisia ystäviä, mutta he ovat poikkeuksia. Teidän kokemuksenne Kiinasta taas pe-rustuvat turismiin. Teitä on kohdeltu hyvin, koska olette valkoisia eurooppalaisia. Ette ole kasvaneet ja eläneet kiin-laisten kanssa niin kuin me. Jos olisitte, ette olisi noin hyvä-uskoisia.”

Sana ”valkoinen” kalskahtaa korvaan. Meille ihonväril-lä ei ole väliä, mutta Zaidalle, tummalle intialaispiirteiselle

malaijille näkyy olevan. Malesialaisnaiset haluavat näyttää niin valkoisilta kuin mahdollista, sillä vaalea ihonväri on statusta. He ovat valmiita tekemään melkein mitä tahansa vaalentuakseen. Malesiassa on haastavaa hankkia iho-voiteita tai edes deodoranttia ilman syöpää, maksavaurioita ja elohopeamyrkytyksiä aiheuttavia valkaisuaineita.

Kalpeuden ihannoiti on brittiperintöä, kuten monissa muissakin entisissä Brittien siirtomaissa. Paikalliset opetettiin tuntemaan huonommuutta ihonväristään. Esimerkiksi Keniassa mustat eivät saaneet edes käyttää lasiastioita. Jos kuka tahansa valkoinen näki mustalla lasin, hän saattoi ottaa sen pois tai paiskata sen kädestä maahan ja rangaista käyttäjää. Kolonialistiseen rotuvihaan törmäävät kaikki valkoihoiset turistit, sillä he kantavat eurooppalaisen imperialismin taakkaa. Tulijoita kohdellaan rotunsa edustajina, ei ihmisinä. He ovat buleja, farangeja, laowaita, gaijineita, oyiboja, puteja, Ang Moh'eja, mzunguja, gringoja. Toisinaan rasismi näkyy ylimielisyytenä ja aggressiivisuutena, toisinaan alamaisuutena. Se on "parodiaa ihmissuhteista", kuten turismitutkija Malcolm Crick toteaa.

Malesiassa länsimaalaisia on vähän, satunnaisia turisteja lukuun ottamatta. Kansa koostuu malaijeista, kiinalaisista ja intialaisista. Malaijit ovat enemmistö, noin kuusikymmentä prosenttia väestöstä, kiinalaisia on kaksikymmentäviisi prosenttia ja intialaisia seitsemän prosenttia. Kuala Lumpur on tarkkaan jakautunut. Näennäisestä sallivuudestaan ja monikulttuurisuudestaan huolimatta malesialaiset seurustelevat ja asioivat mieluummin kaltaistensa kanssa. Kun kuljemme Zaidan kanssa kaupungilla, hän antaa kerjäläisille ropoja, mutta rahaa heltiää vain hartaille muslimeille eikä esimerkiksi intialaisille raajarikoille.

Mikä uhka muutaman kymmenen prosentin kiinalaisvähemmistö on maata hallitseville malaijeille – paitsi että

he ovat väärauskoisia huijareita, joita saa ja pitää Zaidan lo-
giikan mukaan kusettaa?

”Tilastot ovat vain puoli totuutta. Niistä puuttuvat lait-
tomat maahanmuuttajat ja siirtotyövoima Nepalista, Bang-
ladeshista, Pakistanista ja Burmasta”, Zaida kiertää illiste-
lymme.

Samaan aikaan kun Euroopassa kohistaan Afrikan ja
Lähi-idän pakolaisinvaasiosta, Malesian vesillä ajelehtii tu-
hansia bangladeshilaisia ja burmalaisia, joita tuupitaan ran-
nikolta ulapalle ilman ruokaa ja vettä. Indonesiassa paattei-
hin sentään pakataan nuudeleita, riisiä ja vettä ja neuvotaan
suuntima Malesiaan.

”Ei tämä ole naurun asia. Malesiaan pääsy on pakolaisil-
le lottovoitto”, Zaida sanoo karvaana.

Lottovoitto? Edes Suomeen pääsy ei ole pakolaisille
lottovoitto, vaikka suomalaiset haluavatkin niin ajatella.
Maa on elinkelvottoman kylmä ja pimeä, konkurssikypsä ja
ihmiset rasistisia. Jos joku haluaa sinne, se johtuu vain siitä,
että he eivät ole olleet siellä eivätkä siis tiedä mistä puhuvat.
Sama koskee Malesiaa, tosin se on sentään lämmin.

”Tulijoita on enemmän kuin voidaan ottaa vastaan”,
Zaida intää. ”Se on paikallisten tappio, sillä vierastyö-
voima vie heiltä työpaikat. Ulkomaalaiset nostavat niin
hurjia palkkoja, että meillä malaijeilla ei ole enää varaa
palkata heitä. Esimerkiksi veljeni talossa työskentelevä bur-
malainen puutarhuri tienaa enemmän kuin minä yrittäjänä.
Onko se teistä oikein?”

Emme luota Zaidan faktoihin, sillä hänellä on tapana
muunnella tietoja sen mukaan, miten ne parhaiten hyö-
dyttävät häntä. Sitä paitsi todistimme juuri edellispäivänä
muutaman burmalaisen hehkeää arkea Kuala Lumpurissa,
kun oikaisimme juna-asemalle rakennustyömaan kautta.
Siirtotyöläiset olivat aamupuuhissaan rähjäisten, hädin tus-

kin pystyssä pysyvien, laudoista ja aaltopelleistä kasattujen parakkien edustalla. Kello läheni aamu viittä. Osa venyteli ja haukotteli pihalla longyi-hameissaan ja toiset virittelevät leiritulia aamupalan käristämiseen. Edessä oli pitkä ja raskas työpäivä, todennäköisesti vaarallinenkin, sillä malaijit teettävät ulkomaalaisilla kaikki likaiset työt. Ei se meidän silmiimme piknikiltä näyttänyt. Vaikea kuvitella, miltä parakkien vessat mahtoivat näyttää – mikäli siellä sellaisia oli.

”Siirtotyöläiset asuvat köyhästi, koska he säästävät kaikki rahansa ja lähettävät ne sukulaisille kotimaahan. Tiedän monta täällä rikastunutta. Malaijit sen sijaan kuluttavat rahansa kotimaassa ja pitävät talouden pyörät pyörimässä.”

Raksamiehenä, siivojana ja vessavahtina ryysyistä rikkauksiin? Ei kuulosta järin uskottavalta.

”Ette tunne tšekäläisiä asioita. Antakaa kun kerron esimerkin. Veljenpoikani on yksi Kuala Lumpurin rikkaimmista ja vaikutusvaltaisimmista miehistä. Eräs hänen indonesialaisista kodinhoitajistaan tienasi viidessä vuodessa niin hyvät rahat, että hänellä oli rahaa laitattaa taloonsa yhtä hienot mahonkiovet kuin veljenpojallani. Voitteko kuvitella? Nainen tienasi siivoamalla, pyykkäämällä ja silitämällä samanlaiset ovet kuin veljenpoikani vuosien yrittämisellä. Onko tässä maailmassa mitään oikeudenmukaisuutta?”

Tällä kertaa korvamme soivat sanasta ”oikeudenmukaisuus”. Mistä oikeudenmukaisuudesta Zaida mahtaa puhua? Onko yrittämisellä rikastuminen malaijeille oikein mutta vierastyöläisille työnteko ei? Zaidan veljenpojan olisi tuskin ollut pakko palkata indonesialaisnaista, jos hänen hulppeat tulonsa niin häiritsivät.

”Ne rahat kuuluisivat malesialaisille. On väärin, että ulkomaalaiset tulevat tänne ja käyttävät hyväksi yhteiskuntamme palveluja ja korkeita palkkoja.”

Miksi veljenpoika ei sitten palkannut bumiputraa, jos halusi suosia kotimaista? Bumiputralla tarkoitetaan Malesian muslimeja, jotka kutsuvat itseään maan alkuperäisasukkaiksi.

”Miksi kukaan malaiji tekisi niin huonopalkkaisia ja vähäarvoisia töitä?” Zaida kysyy hämmästyneenä.

Naurahdamme. Tästä asiasta on turha väitellä, jos Zaida ei osaa päättää, mitä mieltä hän on asiasta. Pari minuuttia aiemmin vierastyöläisten palkat olivat niin tähtitieteellisiä että malaijien kävi kateeksi, mutta nyt niiden ansaitsemiseksi tehtävät työt ovat aivan liian ala-arvoisia paikallisille.

Mutta kun nyt kerran siirtolaisista puhutaan, emme voi olla kysymättä Zaidan omista sukujuurista. Hänenkin perheensä on äidin puolelta maahanmuuttajia. Eikö heidän olisi ollut parempi pysyä Intiassa sen sijaan että he tulivat Malesiaan viemään työpaikkoja paikallisilta? Osa suvusta on jopa rikastunut aitojen bumiputrien kustannuksella.

”Se on eri asia”, Zaida vastaa häkeltymättä. ”Olen puoliksi malaiji ja puoliksi intialainen, jo toista sukupolvea Malesiassa. Sitä paitsi me olemme muslimeja niin kuin kaikkien Malesiassa kuuluukin olla.”

Eli vääräuskoisia koiria kuten buddhalaisia, konfutselaisia, taolaisia, juutalaisia ja kristittyjä voi kohdella miten tahansa?

”En minä niin sanonut. Kun opiskelin Intiassa, asuin kristittyjen naisten talossa ja kävin katolisessa kirkossa kerran viikossa messussa.”

Mutta et kuitenkaan kiinalaistemppelissä, härnäämme.

”Teidän on helppo olla suvaitsevaisia, koska te ette törmää samoihin ongelmiin kuin me. Jos olisitte kasvaneet täällä niin kuin minä, ajattelisitte toisin”, Zaida tuohtuu.

Kiitellemme onneamme siitä, ettemme syntyneet Malesiaan. Lain mukaan jokainen Malesiassa syntynyt malaiji on

automaattisesti muslimi. Vaihtoehtoja ei ole. Pahinta on olla uskonnoton. Kaikille pitää kirjata virallisiin papereihin joutain, ja jos ulkomaalainen mieli avioliittoon malaijin kanssa, hänen on kääntyttävä muslimiksi. Tosin kukaan ei valvo harjauksen harjoittamista eikä uskon oikeellisuutta, ellei perhe satu olemaan syvästi uskonnollinen ja painosta siihen.

”Tuostakin ajattelisitte eri lailla, jos olisitte syntyneet täällä”, Zaida sanoo ja seestyy silmissä. ”Allah on elämässä suurin lohtu. En voisi kuvitella elämää ilman häntä.”

Meitä hymyilyttää. Muistamme, mitä pitkään Malesiassa asuneet suomalaisystävämme kertoivat paikallisesta kouluopetuksesta. Perheen viisivuotias oli tullut koulusta kotiin ja kysynyt äidiltä, tietääkö hän kuka jakaa postit. No postimies tietenkin, äiti oli vastannut. Poika oli oikaissut: Ei vaan Allah. Allah tekee kaiken: Allah kuljettaa postin ja luo sateenkaaret taivaalle.

”Poika oli oikeassa, mutta ymmärrän myös sen, että te ette ymmärrä. Te olette vain ihmisiä ja näette asiat yhdestä, suppeasta näkökulmasta. Minulla sen sijaan on elämässäni Allah.”

Uskonasioista ei voi kiistellä, myönnämme. Jokaisella on omansa ja meidän mielestämme myös vapaus olla uskomatta. Mutta oikeuttaako oma usko pitämään muita huonompina?

”Tiesittekö, että kristinuskossa ja islamissa on paljon yhteisiä piirteitä?” Zaida kiertää kysymyksemme. ”Jeesus on yksi muslimien profeetoista, tosin tunnemme hänet nimellä Isa. Isa on ainoa ihminen maan päällä, joka ei koskaan kuole. Koraanin mukaan hän ei kuollut ristillä vaan petturi-Juudas.”

Muistutamme, että kristinuskossa ristiinnaulitseminen on keskeinen opinkappale, sillä se mahdollisti Jeesuksen ylösnousemisen.

”Voi teitä hassuja. Allah ei ikimaailmassa antaisi profeettojensa kuolla”, Zaida hymähtää. ”Koraanin mukaan Isa palautetaan maan pinnalle ennen maailmanloppua, joka on kuin globaali tsunami. Ne ajat ovat käsillä koska tahansa. Viime aikojen epätavalliset sääilmiöt ovat siitä selviä merkkejä, esimerkiksi tämä pari kuukautta kestänyt helleaalto. Malesiassa lämpötila nousee harvoin lähelle neljäkymmentä niin kuin nyt. Kuumuus tappaa ihmisiä.”

Muistamme, kuinka Zaidan toimiston vartija oli hiljattain valitellut meille tuskaisena epätavallista kuumuutta. Ilma oli todellakin painostava ja useina iltoina purkautui jyriäväksi ukkoseksi. Rajuilmat olivat meille tervetulleita, sillä huoneemme oli kuin turkkilainen sauna. Aurinko paistoi aamuyhdeksästä iltaviiteen ja lämmitti huoneen yli neljäkymmentäasteiseksi.

Kun siihen lisättiin Malesian ilmankosteus, olo kävi tuikalaksi, etenkin kun ilmastointia ei ollut ja hyttysten takia vaatetustakaan ei voinut vähentää muualla kuin hyttysverkon suojissa. Paikallisia itikat eivät kiusanneet, mutta meidän kimppuumme ne kävivät ahnaasti. Ne löysivät tienensä vähänkin paljaisiin tai ohuesti verhoiltuihin paikkoihin eivätkä piitanneet hyttysmyrkyistä. Ne tunkivat jopa silmiin. Oli parempi hikoilla paksuissa vetimissä. Ilman rajuilmaa huoneemme viileni vasta aamuyöllä, mutta sateen jälkeen oli niin raikasta, että yöllä joutui jopa vetämään lakanaa päälle lämmikkeeksi. Meille nämä epätavalliset sääilmiöt tosin kertoivat pikemminkin ilmaston lämpenemisestä kuin Koraanin ennustuksista.

”Tulette kulttuurista, jossa kaikelle etsitään tieteellisiä selityksiä”, Zaida oikaisee. ”Koraanista löytyvät vastaukset kaikkeen, jopa ajanlaskuun. Tiesittekö, että muslimien kalenteri on paljon tarkempi kuin kristittyjen, sillä se seuraa kuunkiertoa? Tai että Allah tiesi jo vuosituhansia sitten, että

jokaisella ihmisellä on ainutlaatuinen sormenjälki? Nyt Allahin keksintöä käytetään uudessa teknologiassa, ihmisten tunnistuksessa.”

Yhteydet tieteeseen ovat uskonnoillekin tärkeä tapa todistella oikeutustaan. Muistamme uutisen paikallisesta *The Star* -sanomalehdestä, jossa taiwanilaisen buddhalais-munkin kerrottiin kääntyneen islamiin. Munkki oli uutisen mukaan vakuutettu logiikalla, tieteellä ja päättelyllä islamin ylivertaisuudesta. Kukapa haluaisi faktojen täyttämässä tämän päivän maailmassa edustaa huuhaata?

Silti erilaiset uskomukset hallitsevat maailmaa. Niistä osakekaupassakin on kyse, sillä markkinat pyörivät yhä enemmän itsensä ympärillä. Suurin osa hintatiedoista ei perustu ulkomaailmasta tulevaan informaatioon vaan markkinoiden itsensä luomaan tietoon. Joku voi luoda tai menettää miljardiomaisuuden millisekunneissa, vaikka ympäröivä maailma ei olisi muuttunut mihinkään. Osakkeilla pelaavien tavoite on sama kuin kaikessa bisneksessä: ostaa halvalla ja myydä kalliilla, kun reilua olisi myydä sisään-ostohinnalla, tasapuolista olisi antaa köyhille tarvitsijoille ilmaiseksi ja periä maksua vain maksukykyisiltä.

Tähti ja puolikuu

Vaikka rotuennakkoluulot luovat epätasa-arvoa, Malesiassa uskonto on jopa ihonväriä tärkeämpi erotteluperuste. Zaidalle islam on keskeinen osa elämää, tosin yhdessä asiassa olemme huomanneet pientä lipsumista. Kun muutimme taloon, Zaida liehui valkoisessa, pitsireunaista pöytäliinaa muistuttavassa rukouskaavussaan ja -huivissaan päivittäin. Kuukautta myöhemmin rievut katosivat. Mietimme oliko Allahille kertynyt paljonkin rukoussaatavia, sillä mikäli yk-

sikin päivän viidestä rukouksesta jää väliin, se tulee korvata samaan aikaan seuraavana päivänä.

Kodin ulkopuolella ja erityisesti bisneksessä hurskaus on edelleen Zaidalle tärkeää. Kun menimme hänen kanssaan toimistolle keskustaan, eräs hänen velkojistaan ilmaantui paikalle. Meistä vieras olisi pitänyt ottaa vastaan viipymättä, etenkin kun Zaida oli jo valmiiksi altavastajana, mutta Zaidalla oli toinen logiikka. Hän heitti miehen nähdessään rukouskaavun vaatteidensa päälle, rullasi rukousmattonsa lattialle ja alkoi pökkuroida Mekkaan päin. Hän uskoi velkojan heltyvän kun huomaisi hartauden, jolla velallinen suhtautui pyhiin opinkappaleisiin. Me mietimme, miltä sama näytelmä näyttäisi Suomessa. Mitä jos bussikuski kurvaisi stadissa lepopaikalle ja kaivaisi rukousmattonsa esiin kärsimättömänä kotiin pääsyä odottavien matkustajien edessä? Monetko maihinnousukengät olisivat potkimassa?

Hartauden syvyydestä ja omasta vakaumuksesta riippumatta islam on läsnä kaikkien malesialaisten arjessa. Viisi kertaa päivässä minareetista kaikuvia rukouskutsuja on vaikea olla huomaamatta. Talollemme ne kantautuvat epävireisenä kuorona neljästä ilmansuunnasta. Päivällä ja illalla jodlaus peittyy autojen ja mopojen meteliin yhtä varmasti kuin sininen taivas likaisenharmaaseen savusumuun.

Allahin nimi toistuu malaijien puheissa usein. Häntä kiitetään onnekkaista sattumuksista tai häntä pyydetään apuun vaikeuksissa tarvittiin sitten pikavippiä tai ihmeperantumista. Kun Päivi sai flunssan, oli Zaidalla heti hoitokeinot valmiina. Ensin tuli juoda karvaskurkusta, oliiviöljystä ja valkosipulista valmistettu taikajuoma. Sitä seurasi arabiankielinen loitsu, rinnan painelu keuhkoputkien kohdalta ja erilaiset suhinaänet joilla tautia (eli paholaista)

karkotettiin. Päälle tuli vielä rentouttava kasvohieronta ja vyöhyketerapia. Vaikka hoito oli mitä miellyttävin, ihmeparantumisen flunssasta kesti saman kuin Suomessa: levolla kaksi viikkoa ja lääkkeillä neljätoista päivää.

”Päivi pysäytettiin miettimään asioita”, Zaida selitti meille jälkeenpäin. ”Terveenä kun ei aina muista antaa Allahille asiaan kuuluvaa arvoa.”

Meistä asialle oli yksinkertaisempi selitys. Zaidan flunssainen poika oli pärskinyt Päivin vieressä autossa, joten virus oli vain etsinyt itselleen uuden kodin. Zaidalle Allahin taikavoimat sen sijaan ovat totta. Hän on käynyt useita kertoja Mekassa pyhiinvaelluksella ja todistaa kokeneensa joka kerran ihmeitä.

”Mekka on maaginen paikka. Mitä ikinä siellä ajattelee-kin, se toteutuu”, Zaida kertoo ja lisää: ”Mutta vain muslimille. Vääräuskoisille Mekka on kamala paikka. Monet yrittävät kaupunkiin valeasussa, mutta sairastuvat.”

Meitä kiinnostaa, millaisia ihmeitä Zaida on matkoillaan todistanut.

”Vaikka mitä! Tämä ensimmäinen vaatii hieman pohjustusta, kun te ette tiedä pyhiinvaelluksen käytännöistä”, Zaida selittää. ”Kun Mekassa mennään moskeijaan, tohvelit jätetään ulkopuolelle. Voitte kuvitella, että kun paikalla on kymmeniätuhansia ihmisiä, on omien tohveleiden löytäminen mahdotonta. Siksi kannan mukanani pientä muovipussia, johon voin laittaa omani ja sujauttaa ne talteen kaapuni alle. Se on hygieenisempää kuin käyttää ventovieraan tohveleita.”

Tämä käy järkeen. Mutta entä ihme?

”Olen tulossa siihen”, Zaida naurahtaa. ”Kerran moskeijaan mennessä unohdin muovipussin. Juuri kun harmittelin asiaa, tuulenpuuska lennätti käteeni muovipussin. Iloitsin pussista ja kiitin Allahia, mutta sitten muistin, että veljel-

länikään ei ollut pussia. Saman tien eteeni lennähti toinen muovipussi. Voitteko kuvitella?”

Voimme, mietimme mielessämme. Olemme onnistuneet hukuttamaan koko maailman muovipusseihin. Saharassa asuessamme todistimme, että hiekka-aavikoiden tyhjiyskin on niitä täynnä. Ne kukkivat dyyneillä silmäkantamattomiin.

”Toisen kerran”, Zaida jatkaa onnellisen tietämättömänä sarkasmistamme, ”olin menossa Mekkaan ja lentoemäntä tuli luokseni ennen nousua. Hän pyysi minua siirtymään bisnesluokkaan pitämään seuraa eräälle vanhalle rouvalle. Ihmettelin, miksi juuri minä täpötäydestä koneesta, mutta lentoemäntä sanoi: teidät on valittu. Allah antoi minulle halpalennon hinnalla luksusta!”

”Eikä tässä vielä kaikki”, Zaida jatkaa voitonriemuise-
na: ”Mekassa jaetaan ruokaa pyhiinvaeltajille. Siellä kiertää miehiä, joilla on isot ruokasäkit. Minulla oli kova nälkä ja mietin, mistä saisin syötävää. Eikö mies ruokasäkkeineen ilmaantunut juuri silloin eteeni. Kun mies jo jatkoi matkaansa, muistin seurueeni seitsemän muuta nälkäkurkea. Harmittelin, että he jäivät ilman apetta. Siinä samassa mies kääntyi ja ojensi minulle säkkinsä. Kun avasin säkin, siellä oli täsmälleen seitsemän eväslaatikkoa. Mistä mies tiesi, että seurueessani oli seitsemän ihmistä? En ollut sanonut hänelle sanaakaan”, Zaida sanoo ja katsoo meitä kysyvästi.

Meitä askarruttaa aivan toinen asia: miksi nämä kaikki kolme ihmettä liittyivät rahaan ja tavaraan? Miten tämä eroaa kiinalaisten rahan palvonnasta?

”Allah tuntee tarpeemme. Sillä hetkellä tarpeeni olivat materiaalisia”, Zaida selittää. Hänellä on aina vastaus kaikkeen.

Raha pyörittää Mekkaa, joka muistuttaa nykyään enemmän Las Vegasia kuin pyhiinvaelluskohdetta, kirjoittaa Oli-

ver Wainwright *Guardianissa*. Kaupungissa on maailman suurimpia hotelleja, ostoskeskuksia, juhla- ja konferenssisälejä sekä öinen laservaloshow. Vuotuinen pyhiinvaellus on miljoonia uskovaisia houkutteleva megabisnes, josta saudit eivät malta pitää näppejään erossa. Osa vieraista valittaa, ettei enää tiedä mihin suuntaan Mekassa pitäisi pyllistää, kun moskeija on hukkunut pilvenpiirtäjien taakse.

Myös Zaidalle raha ja menestys ovat elämän kulmakiviä, semminkin kun niitä ei enää ole. Firmalla menee huonosti, hän on eronnut hyvin toimeentulevasta insinööri-miehestään ja ennen ex-miehellä olleet pariskunnan kaksi ala-asteikäistä lasta ovat karanneet hänen helmoihinsa ruokittaviksi. Rahaa ei tule mistään, mutta kulut juoksevat: työntekijöistä, vuokratiloista, talosta, lapsista, ruoasta, bensasta, autosta. Rahasta on talossa iso show. Välillä sitä on jakaa puutteessa eläville naapureille ja kadun kerjäläisille. Seuraavalla viikolla Zaida piinaa lapsiaan tarjoamalla ruoaksi tapiokaa, linssejä ja ituja, koska ne ovat halpoja ja rahaa ei ole – paitsi ehkä uusiin piilolinsseihin, huviretkiin, kenkiin, kekseihin ja perunalastuihin.

Mitä huonommin Zaidalla menee, sitä enemmän saamme kuulla siitä, kuinka hyvin muilla menee. Aihe kuulostaa tutulta: Suomessakin kilpailevilla yrittäjillä tuntuu aina pyyhkivän paremmin. Kyse on kuitenkin oletetusta varallisuudesta, sillä menestyäkseen pitää näyttää menestyneeltä. Näin muut kuvittelevat sinun olevan menestynyt ja vedät menestystä puoleesi. Varjopuolena luodaan kätteettomia odotuksia muille. Kaikki luulevat, että muilla menee hyvin, ja erityisesti muilla aloilla ja muissa tuoteryhmissä voittomarginaalit ovat huikeat. Todellisuudessa kaikki kärsivät ja vain teeskentelevät menestyvää.

”Ei kun oikeasti”, Zaida intää. ”Oletteko kuulleet verkostomarkkinoinnista?”

Toki. Nämä pyramidihuijaukset ovat olleet Euroopassa ja Yhdysvalloissa vähän väliä talousuutisten otsikoissa.

”Eieiei”, Zaida kieltää ja rypistää kulmiaan. ”Nyt ajattellette jotain ihan muuta. Ei tässä ole kyse huijauksesta. Verkostoilla vaurastuminen perustuu uusien jäsenten hankintaan. Pyramidin huipulle päässeiden ei enää tarvitse tehdä töitä, sillä alemmilla tasoilla tehdään työ heidän puolestaan. Tiedän mistä puhun, sillä olen ollut mukana parissa verkostomarkkinointifirmassa, tosin pyramidin alatasolla. Olen menettänyt enemmän kuin olen ansainnut”, Zaida harmittelee, mutta muistuttaa meitä, ikuisena optimistina, verkostoissa alati piilevästä äkkirikastumisen mahdollisuudesta.

”Ystäväni ovat hankkineet verkostomarkkinoinnilla isoja taloja ja hienoja autoja. Heillä on palvelijoita, ja he matkustavat kesäisin Euroopassa.”

Tämä lienee malesialainen käsitys amerikkalaisesta unelmasta. Meidän pieniin päihimme ei kuitenkaan mahdu, miten itse huijatuksi tullut Zaida voi ihailta huijareita. Pyramidien tuotot perustuvat siihen, että ne varastetaan muilta jäseniltä, sillä rakennelma ei itsessään tuota mitään.

Monissa muslimimaissa varkaus on vakava rikos. Keniassa siitä katkaistaisiin käsi tai poliisi ampuisi varkaan, vaikka vain muutaman dollarin tähden. Kun Marokossa Päivin lenkkarit vohkittiin eteisestä, vuokraisantämme juoksi naapureiden kanssa kaavut hulmuten varkaan kiinni, satoi tämän, paiskasi maahan ja pahoinpiteli. Meidän piti mennä väliin rauhoittelemaan lynkkauskomiteaa. Olihan kysymys sentään pelkistä vanhoista ja haisevista lenkkareista.

”Puhumme varmasti eri asioista. Verkostomarkkinointi on bisnestä siinä missä muutkin bisnekset. Ei ystäväni mikään varas ole, hänellä on vain ollut Allah myötä. Sitä paitsi

monet verkostot takovat rahaa terveydellä ja hygienialla. Ne myyvät hyviä ja eettisiä tuotteita.”

Pudistamme päätämme. Zaidalla on kiinalaiset ihanteet.

”Että kehtaatte, senkin koiranleuat”, Zaida tiuskaisee ja hetken mietittyään nauraa.

Leikki sikseen: emme ymmärrä miten rikkauden ihailu istuu islamiin, jossa korostetaan ahneuden sijaan armeliaisuutta. Zakat eli köyhäinveron maksaminen on yksi muslimien elämän viidestä pilarista. Muut ovat uskontunnustus, jossa Allah tunnustetaan ainoaksi jumalaksi ja Muhammed hänen sanansaattajakseen, rukoilu viidesti päivässä, pyhiinvaellus Mekkaan ainakin kerran elämässä ja päiväpaastominen ramadanin aikaan.

”Yksinkertaista. Rikkaat ovat paremmassa asemassa, koska he voivat harjoittaa enemmän hyväntekeväisyyttä. Ystäväni esimerkiksi on lahjoittanut paljon rahaa köyhille. Minäkin lahjoitan, vaikka minulla ei olisikaan rahaa. Vauraina päivinäni jaoin kaiken pois enkä jättänyt itselleni mitään. Kun firma teki voittoa, annoin rahat työntekijöille ja köyhille. Mutta kun minulla alkoi mennä huonosti ja pyysin rikkaalta veljenpojaltani lainaa, häneltä ei herunut ropoakaan. Sitä oli vaikea hyväksyä.”

Alamme ymmärtää, miksi Zaidan bisnekset eivät pyöri: hyväsydämisyyttä on paha toteuttaa liiketoiminnassa. Zaidan toimistolla notkuu kolme työntekijää pelaamassa pokeria ja katselemassa netistä videoita tai pornoa. Zaida ei halua irtisanoa heitä, sillä hän uskoo, että uusia tilauksia tipahtaa taivaasta minä hetkenä hyvänsä ja silloin työntekijöitä taas tarvittaisiin. Näin on kuulemma ollut aina ennenkin. Olosuhteet ovat vain olleet epäsuotuisia, mutta Allah kääntäisi kaiken parhain päin.

”Minulta onnistuvat sellaisetkin asiat, joissa kaikki muut epäonnistuvat. Allah kulkee kanssani,” Zaida vakuuttaa.

Meistä bisneksestä voisi tulla jotakin, jos Zaida vaivautuisi tekemään töitä edes silloin tällöin ja jalkautuisi asiakkaisiin sen sijaan että komentaa vain työntekijöitään jakamaan asiakasyrityksiin puolivillaisia esitteitä. Zaida nauroi ehdotuksellemme. Tajusimme kulttuurieron vasta, kun Zaida ihasteli Päivin tohtorintutkintoja. Päivi paljasti, että ne ovat vain kovan puurtamisen ja parkkiintuneen takaliston ansiota, mitä Zaida kommentoi säälivästi: ”Minun ei tarvitse tehdä kovasti töitä. Minulla on Allah.”

Ihmeet, bisnes, armeliaisuus ja hyväntekeväisyys sekoittuvat suloiseksi sekamelskaksi, kun länsimaissa ne pidetään erillään. Bisnesten tehtävänä on tuottaa voittoa, kun taas hyväntekeväisyysjärjestöjen tulee auttaa. Näitä kahta periaatetta on länsimaisesta näkökulmasta katsottuna mahdollista sovittaa yhteen toimivalla tavalla.

”Ei pidä paikkaansa”, Zaida kieltää ja naurahtaa. ”Tuo vain johtuu siitä, että te näette kaiken niin rajoittuneen rationaalisesta näkökulmasta. Minulle bisnes on keino tehdä rahaa muiden auttamiseksi. Tarjoan aina asiakkailleni ilmaiseksi ruokaa ja annan vyöhyketerapiaa veloitusetta, vaikka omaa selkääni särkisi sen jälkeen monta päivää eikä minua olisi kukaan hieromassa kuntoon.”

Ehkä Zaidan pitäisi perustaa sairaala ja unohtaa bisnekset?

”Mielelläni niin tekisinkin, jos vain olisi rahaa. Olisin alun perin halunnut opiskella lääkäriksi, mutta perheelläni ei ollut varaa lahjuksiin, joita alan opiskelu Intiassa vaati. Valitsin halvemmat opinnot, mutta toisten auttaminen on edelleen lähinnä sydäntäni. Muistatteko sen hullun naisen, joka kävelee tästä talon ohi ja kailottaa kovaan ääneen mennessään?”

Nyökkäämme. Emme ymmärtäneet naisen huudosta mitään, sillä hän puhui tamilia. Olimme kuitenkin häm-

mästyksellemme huomanneet, että hän osasi myös hyvin englantia. Ei hän ollut mikä tahansa hullu vanha katunainen. Englannin osaaminen edellyttää sekä Intiassa että Malesiassa keskimääräistä korkeampaa koulutusta.

”Naapureideni mukaan minä olen ainoa, jonka kanssa nainen puhuu kuin normaali, fiksu ihminen. Muille hän huutaa kuin mieliapuoli.”

Johtuisiko se siitä, että Zaida kohtelee häntä kuin tervejärkistä, me ehdotamme.

”Ehkä. Mutta minä olen ainoa. Lapset kivittävät häntä ja naapurit ovat kyllästyneitä, koska hän melskaa kadulla aamuviideltä ja herättää koko naapuruston. Kun hän tulee portilleni, vien hänelle aina jotain: kupin kahvia, ruokaa ja keksejä tai täytän hänen vesipullonsa.”

Zaida on kaikista ennakkoluuloistaan ja vihapuheistaan huolimatta mitä lämminsydämisin ihminen. Hänellä on tarjota aina jokin ystävällinen sana tai ele tapaamilleen ihmisille.

Kaikissa maailman uskonnoissa oletetaan, että pienetkin armeliaisuuden eleet palaavat hyvän tekijälle takaisin tarpeen hetkenä tai viimeistään tuonpuoleisessa. Malesiassa armeliaisuus ohjaa koko yhteiskuntaa pankkijärjestelmästä lähtien. Islam kieltää koronkiskonnan, eikä lainoja välttämättä myönnetä meille tutussa muodossa. Sen sijaan että pankki lainaisi asiakkailleen rahaa talon tai auton ostamiseen, se voi ostaa hyödykkeet itselleen ja kerätä niistä asiakkailta osamaksua. Pankkiliiketoiminta on monessa mielessä länsimaista inhimillisempää. Vaikka Zaida on pahasti velkaantunut eikä ole kyennyt lyhentämään lainojaan kuukausiin, pankki ei ole kovistellut. Virkailijat soittelevat kyllä alvariinsa, mutta aina kun Zaida kutsutaan konttoriin neuvottelemaan takaisinmaksusta, hänelle myönnetään lisää maksuaikaa ja lainaa.

Zaida ei ole kunnostautunut taloudenpidossa. Hän ei harrasta taloussuunnittelua eikä hänellä näytä olevan mitään tajua menoista. Vaikka rahat olisivat lopussa, hän ei osta ruokaa sieltä missä se on halvinta vaan sieltä mihin on mukavin pysäköidä. Lainaa haetaan uusiin riskialttiisiin hankkeisiin, jotka todennäköisesti epäonnistuvat ilman mitään etukäteislaskelmia. Ymmärrämme hyvin, miten helposti kiinalaiset ovat ansainneet täällä omaisuutensa.

Malesian talous kasvoi hurjaa vauhtia Aasian talouskriisin jälkeen, mutta pitkälti pelkän öljyn varassa. Maalla pyyhki hyvin niin kauan kuin öljyn hinta oli korkealla, mutta kun se laski, talous heikkeni rajusti. Luottavaiset ja matematiikkaa karttavat kotitaloudet ovat ylivelkaantuneita ja bisnes vaikuttaa kaoottiselta. Aikataulut eivät pidä, lopputulokset ovat mitä sattuu, ihmisiltä puuttuu itsekuri ja koulutustaso on kiinalaisia lukuun ottamatta peruskoulutasoa. Maa näyttää turistin silmin varsin länsimaiselta, koska kauppoista saa ostettua melkein kaikkea sitä mitä vauraammistakin maista ja ihmisillä on isoja taloja ja autoja, mutta kaikki on kuitenkin pelkkää banaania.

Leväperäisyys lähtee kotoa. Päivittelemme aamuisin Zaidan kasvatusmenetelmiä. Hän on yökukkuja ja mielellään pystyssä pikkutunneille valvottaen samalla lapsiaan. Lapset joutuvat kuitenkin heräämään aamukuudelta, jotta he ehtivät puoli kahdeksaksi kouluun. He myöhästelevät viikoittain ja saavat rangaistukseksi opettajalta piiskaa. Malesialaiskouluissa ja -kodeissa käytetään edelleen ruumiillista kuritusta. Kuuntelimme suu auki kun Zaida sätti ex-puolisooan, joka oli hakannut lapsia henkarilla. Olisi kuulemma pitänyt käyttää sileää karttua, josta ei mene iho rikki eikä jää jälkiä.

Kun lapset myöhästyvät liian monta tuntia, Zaida kuskaa heidät lääkäriin ja teeskentelee, että he ovat sairaita.

Näin polot välttyvät liialta pahoinpitelyltä. Kouluun ehtiessäänkin lapset saavat lähteä ilman aamupalaa koska on niin kauhea kiire ettei ehdi syödä. Se ei tosin haittaa Zaidaa, joka nauttii oman aamiaisensa kaikessa rauhassa lasten lähdettyä kouluun ja painuu sitten takaisin pehkuihin jatkaamaan uniaan.

Viime aikoina lapset ovat alkaneet oirehtia tilanteesta. 10-vuotias tytär kieltäytyi menemästä kouluun ja 8-vuotias poika heittäytyi lattialle kirkumaan. Ratkaisuna Zaida on miettinyt lasten ottamista pois koulusta ja kotiopetusta. Ei profeetta Muhammedkaan mitään kouluja käynyt ja oli silti yksi maailman viisaimmista ihmisistä, Zaida selitti meille. Kun yritimme ehdottaa säännöllisempää vuorokausirytmää, riittävää unta sekä säännöllisempää ja terveellisempää ruokavaliota lapsille, Zaida hermostui. Hän ei halunnut muuttaa omia elintapojaan pelkän koulun vuoksi. Ainoa oikeasti tärkeä koulu oli koraanikoulu, eikä sieltä myöhästely.

Talon siisteydessä on toivomisen varaa. Tiskit ovat ulkokeittiössä hujan hajan pitkin pöytiä, jätskipapereita, banaaninkuoria ja kalanperkuujätteitä säilötään lavaaariin, banaanikärpäset ja rotat parveilevat saastassa, ja eräänä päivänä katselimme, kuinka kulkukissa popsi lastenhoitajan tekemät eväät, jotka oli jätetty puutarhapöydälle lojumaan. Yritimme pitää keittiötä siistinä, mutta totesimme toimen turhaksi. Kun olimme saaneet sotkut siistittyä, lapset lorottivat kaakaota lattialle ja jättivät hilloleipiiä pöydälle niin että keittiössä parveili muurahaisia. Päätimme keskittyä puunaamaan omaa kortteeriamme.

Liikenteessä Zaida muuttuu tyhjäpäisestä tuulihatusta tappokoneeksi. Ajomatkat alkavat rukouksella ja varjelus onkin tarpeen, sillä Zaida ohjaa ajokkia kuin kamelia: huristelee yksisuuntaista katua väärään suuntaan, räplää

kännykkäänsä, miltei kumauttaa edessä ajavan auton perään ja ajelehtii kaistoilla miten sattuu niin että takana tulevat ovat sydän syrjällään, takapenkistä puhumattakaan. Auto on hajoamispisteessä. Kerran siitä loppui jäähdytinteste, toisen kerran akkuvesi ja moottorikin oli vähällä kärehtää. Auto kulki tietävästi Allahin voimalla.

Zaidan tempauksia sivusta seurattessamme tutustumme sisäiseen kukkahattutätiimme. Kuuntelemme itseämme ällistyneinä, kun muistutamme Zaidaa säännöllisestä autonhuollosta, elämänrytmistä ja hygieniasta. Mistä tämä Prusiluskan oikein ilmaantui elämäämme?

Zaida ei ole moksiskaan vaan tokaisee: ”Te otatte kaiken liian vakavasti.”

Zaida on todennäköisesti oikeassa. Välillä jäämme kuitenkin miettimään, pyörittääkö Zaida vain meitä ovelasti käyttämällä huolimattomuuden, tyhjöpäisyyden ja sikajunttiuden elkeitä saadakseen meistä irti haluamansa. Hän on äärimmäisen kovapäinen, sinnikäs ja erinomainen valehtelmaan, siis periaatteessa mitä pätevin bisnesnainen. Ainoat puutteet ovat laiskuus ja itsekurin puute.

”Itsekuri? Mihin sitä tarvitaan?” Zaida nauraa ja lisää: ”Ettekö ole vielääkään oppineet? Allah on puolellani ja huolehtii kaikesta. Inshallah.”

Huviretki alkuasukaskylään

Zaida on saanut liikeidean. Hän haluaa laajentaa bisnestään matkailuun, sillä turismi on ehtymätön rahanlähde. Hän on päättänyt kysyä meiltä neuvoa.

”Ideana on myydä retkipaketteja Kuala Lumpurin ympäristöön eksotiikkaa kaipaaville turisteille, jotka ovat kyllästyneitä kaupungin meluun ja saasteisiin. Voin myydä

samoja paketteja myös hyväpalkkaisille valtion virkamiehille virkistyspäivien viettoon. Minulla on suhteita, tulen hyvin toimeen ihmisten kanssa ja tiedän, että rikkaat ulkomaalaiset ovat valmiita maksamaan maltaita tällaisista matkapaketeista.”

Tyrmäämme idean järjettömänä. Olemme todistaneet eri puolilla maailmaa matkailun kuivuneita kassavirtoja. Asiakkaat ovat oikukkaita, ja muodikkaat kohteet ja aktiiviteetit muuttuvat alvariinsa. Mitä uniikkia Zaidalla olisi tarjota, josta turistit olisivat valmiita maksamaan?

”Vaikka mitä: koskenlaskua, varjoliittoa, puhdasta luontoa, eläimiä, vaellusta. Tästä syntyy uusi rahasampo, jolla pidän toimiston pojat työllistettynä siihen asti kunnes tulee oikeita tilauksia”, Zaida hehkuttaa.

Muistutamme Zaidaa, että puhdasta luontoa etsivät ja vaellusta harrastavat kiertävät Aasian kaukaa ja koskia voi laskea kaikkialla maailmassa, niin Suomessa, Costa Ricassa kuin Thaimaassakin.

”No missäs kaikkialla te olette laskeneet koskia?”

Emme missään. Meitä ei koskenlasku kiinnosta.

”Sepä se”, Zaida sanoo ja nakkelee niskojaan. ”Olette jää-
vejä arvioimaan.”

Zaida ei tainnut edes haluta kuulla meitä asiassa. Tämä oli vain keino yrittää saada meidät kiinnostumaan.

”Aion lähteä katsastamaan retkikohteita huomenissa”, hän ilmoittaa. ”Tulkaa mukaan seuraksi. Siellä on kaunista: puhdasta ilmaa ja luontoa, kirkkaita jokia.”

Vastustelemme, sillä olemme lopen kyllästyneitä turistivieheisiin, mutta sinnikäs Zaida ei anna periksi vaan jatkaa uuvutustaistelua. Lopulta päätämme, että olemme kyllästyneempiä Kuala Lumpurin roskiin ja saasteisiin kuin turistiryysiin. Olemme kävelleet kuukauden päivät isojen, monikaistaisten teiden pientareilla, jotka ovat täynnä

muovipulloja ja -kasseja, käärepapereita, kännykänraatoja, paristoja, kalanperkuujätteitä, kuolleita hiiriä, rottia ja kissoja. Kaupunkisuunnittelijat – mikäli sellaisia on koskaan käytetty – olivat todennäköisesti ajatelleet, että tulevaisuudessa kukaan ei kävele, koska kaikilla on varaa autoon tai mopoon. Tämä pitääkin yleensä ottaen paikkaansa. Melkein kaikilla malesialaisilla on auto eivätkä he kävele edes muutaman sadan metrin matkoja. Zaida kyyditsee lapsensa jopa kouluun urheilukentän toiselle puolelle. Onhan matkaa sentään huimat 182 metriä.

Me uhmaamme kaupunkiviidakon järjestystä. Puikkelehdimme siltojen alta ja taiteilemme lonksuvien puoliavoviemärien kansilla. Osasta puuttuvat kannet, mikä pakottaa tarkkaavaisuuteen. Hyvällä onnella viemäristä voi bongata monitori-liskoja, jotka viihtyvät kaupungin jätevesissä. Kuumassa ja kosteassa ilmassa löyhkäpilvet nostavat ajoittain oksennuksen kurkkuun, joten ajatus raikkaasta vuoristoilmasta ja puhtaista puroista alkaa houkuttaa. Mutta vain tämän kerran, muistutamme Zaidaa, sillä bisnesideassa ei meistä ole edelleenkaan mitään järkeä.

”Selvä se”, Zaida sanoo ja hymyilee tyytyväisenä. Hän on saanut taas kerran runnottua tahtonsa läpi.

Matkalla juna-asemalle kiittelemme huviretken ajoitusta. On maanantai ja lapset ovat koulussa, säästyisimme siis kintinältä ja tappelulta. Lapset ovat jatkuvasti tukkanuottasilla, ja poika on osoittautunut melkoiseksi itkupilliksi. Hän on tottunut saamaan tahtonsa läpi heittäytymällä maahan kirkumaan. Zaida potee huonoa omaatuntoa avioerostaan ja kohtelee poikaa kuin sylivauvaa. Tämä ei halua edes syödä itse, ja koska perheessä syödään käsin, nauttii kahdeksanvuotias ruokansa äidin sormista.

Matkassa asemalle vierähtää tovi, sillä Zaida ei ole tot-

tunut käyttämään julkisia. Hän ei tiedä, missä asema on. Kun olemme harhailleet puolitoista tuntia Gombakin eritasoliittymissä ja eksyneet kerran kaupungista ulos johtavalle moottoritiele, Zaida taipuu viimein soittamaan ja kysymään neuvoa. Käy ilmi, että etsimämme asema on väärä. Joutuisimme menemään ensin keskustaan pääasemalle.

Kun Zaida saa kymmenen kilometriä myöhemmin käännettyä auton takaisin kaupunkia kohti, olemme auttamattomasti myöhässä. Oppaamme seisoi jo odottamassa meitä määränpäässä juna-asemalla. Laskeskelemme, että myöhästysimme tapaamisesta kolme neljä tuntia, mutta Zaida kaivaa kylmän viileästi kännykkänsä käsilaukusta ja soittaa oppaalle: olemme siellä tuota pikaa.

Kun viimein saavumme puolenpäivän aikaan perille, meitä on vastassa hymyilevä ja ilmeisen pitkäpinnainen kiinalaispappa Jack. Huomaamme, kuinka Zaidan naama venähtää: opas on väärää rotua. Me emme voi olla käyttämättä herkullista tilannetta hyväksemme. Alamme haastatella Jackia hänen rähjäisen Subarunsa takapenkiltä.

”Olen kolmannen polven malesiankiinalaisia”, Jack selittää hyväntuulisena, Zaidan ennakkoluuloista tietämättä. ”Sukuni on kotoisin Guangzhousta, mutta valitettavasti en koskaan oppinut mandariinikiinaa. Vanhempani olivat englanninopettajia ja pitivät sen opiskelua tärkeämpänä, kotona taas puhuttiin kantonia. Tekö olette Suomesta?” Jack kysyy ja vilkaisee peräpeiliin.

Sieltä, myönnämme.

”Olen käynyt Helsingissä”, Jack innostuu. ”Olen oikealta ammatiltani tekstiilisuunnittelija ja kävin Helsingin yliopistossa alan konferenssissa. Vierailimme Marimekossakin. Niin kaunis ja siisti kaupunki.”

Totta, myöntelemme, mutta ilmasto on sentään Malesiassa miellyttävämpi. Saamme Jackin nauramaan.

”Onneksi kävin kesäaikaan, vaikka olen kyllä aika viikin-ki. Opiskelin Englannissa ja siellä vasta oli kylmä! Kosteus ja viima puretuvat luihin ja ytimiin. Vanhemmiten sitä olisi vaikeampi sietää.”

Katselemme ohi vilahtelevia taloja, joissa on puna-kultaisia kiinalaisen uudenvuoden koristeita. Asuuko tässä kylässä pelkästään kiinalaisia?

Jack nyökkää: ”Olette varmaan huomanneet, että Malesiassa kaikki viihtyvät omissa oloissaan. Hallituksen Yksi Malesia -kampanja on fiasko: paljon puhetta, vähän villoja.”

Päätämme provosoida etupenkillä mököttävää Zaidaa. Kysymme Jackilta, millaista on elää kiinalaisena Malesiassa.

”Tiedättekö, että meitä oli ennen neljäkymmentä prosenttia väestöstä, mutta nyt vain reilut parikymmentä?” Jack huokaa. ”Kiinalaiset hankkivat vain yksi tai kaksi lasta, kun taas bumiputrat sikiävät kuin sopulit. Kohta kaikki muut kansallisuudet ja uskonnot jäävät jalkoihin eikä hallituksessa, ylemmässä virkamiehistössä ja pörssiyhtiöissä ole paikkoja kuin malaijeille. Heitä suositaan lailla ja politiikalla, kun samaan aikaan hehkutetaan monikulttuurisuutta ja harmonista yhteiseloä. Hevonpaskaa. Pelkkiä korruptoituneita nepotisteja kaikki tyynni.”

Zaida kohottaa kulmakarvojaan mutta puristaa suunsa tiukasti kiinni. Hän maltaa olla ihmeen hiljaa. Mietimme, kuinka pitkälle arvaisimme jatkaa.

Kerromme, miten törmäsimme ensimmäistä kertaa Malesian rasismiin, kun yritimme vuokrata maasta huonetta. Kiinalaiset halusivat kämppeiksi kiinalaisia, malaijit malaijeja, intialaiset intialaisia. Viimein onnistuimme löytämään kiinalaisen tytön, joka suostui jakamaan talonsa meidän kanssamme. Tällä kertaa olemme päässeet tutustumaan aitoon malaijikulttuuriin Zaidan luona.

”Hmmm”, Jack sanoo ja oikaisee: ”Bumiputrat eivät suinkaan ole Malesian alkuperäisväestöä vaikka he niin väittävät.”

Hämmästyimme. Olemme kuulleet Malesian alkuasukkaista, mutta luulimme että he asuvat vaikeapääsisissä viidakoissa tai että he ovat urbanisoituneet ja sulautuneet muuhun väestöön niin kuin dusun-heimon jäsenet, joiden luona asuimme Borneolla joitakin vuosia aiemmin. Vuokrasimme dusun-perheeltä suvun vanhaa maataloa, kun nuoremman polven väki ei enää halunnut asua maalla. Siellä ei ollut internetiä ja viidakon käärmeet, hyttyset ja liskot pelottivat.

”Täällä mantereella alkuasukkaita kutsutaan orang-asleiksi. Eivät hekään missään bambumajoissa asu”, Jack nauraa. ”Kohta näette. Poikkeamme tänään yhdessä kylässä, jossa minulla on hyviä ystäviä.”

Meitä askarruttaa, miksi malaijien bumiputra-nimitys antaa ymmärtää, että he olisivat alkuperäisasukkaita.

”Siihen on selvä syy”, Jack selittää: ”Bumiputrat ovat vieneet orang-aslien maat, vähän niin kuin amerikkalaiset intiaaneilta ja australialaiset aboriginaaleilta. Hallitus on sittemmin yrittänyt paikata vääryyksiä rakennuttamalla orang-asleille uusia taloja menetettyjen maiden ja tiluksien tilalle. Katsokaapa.”

Jack kaartaa pienelle kylätielle, jota reunustavat omakotitalot. Ne ovat varsin siistin ja modernin näköisiä. Katilla on satelliittilautasia ja kaikkiin on vedetty sähköt.

Talot nähdessään Zaidakaan ei malta jatkaa mykkäkouluaan: ”Noin isoja ja hienoja taloja”, hän äimistelee ja kysyy Jackilta epäuskoisena: ”Ja hallitus on avokätisesti maksanut tämän kaiken?”

”Se on vähintä mitä hallitus voi tehdä. Hehän ajoivat orang-aslit pois heimon omilta mailta.”

”Mutta näin hienoja taloja”, Zaida sanoo katkerana. ”Minä en ole saanut hallitukselta mitään eikä ihme, kun kaikki rahat jaetaan laittomille maahanmuuttajille ja lannevaatteissa heiluville villi-ihmisille.”

Jack katsoo Zaidaa tyrmistyneenä. Me pidättelemme naurua, kun tunnistamme Suomesta tutun hyvinvointivaltioretoriikan Zaidan puheista: ulkomaalaiset tulevat ja vievät työt, naiset ja sossun rahat eivätkä tee muuta kuin lorvivat aamusta iltaan kalliissa kahviloissa. Saamelaiset vaietaan Suomen sisäpolitiikassa kuoliaiksi, mutta kun Lapin-matkailijat haluavat nähdä joulupukin lisäksi jotakin aitoa, matkailuyrittäjät kaivavat neljäntuulenhatut naftaliinista ja kaappaavat protokkien kellokkaat kainaloonsa.

”Paljonko nämä alkuasukkaat tienaaavat kuussa, että he voivat elää näin leveästi?” Kassakone Zaidan päässä alkaa raksuttaa. ”Maksaako hallitus heidän ruokansakin?”

”Ne tekevät töitä joilla on töitä”, Jack sanoo. ”Täällä on hiljaista niin kuin näette. Suurin osa orang-asleista on päiväsaikaan töissä, terassilla nököttää vain muutama isoäiti. Naiset tekevät harvemmin töitä. He ovat todennäköisesti joen rannalla nyrkkipyökillä kun on näin hieno ja aurinkoinen päivä. Poiketaan katsomassa.”

Jack pysäköi pienelle mäennyppylälle ja me hyppäämme ulos autosta. Ketään ei näy, vain linnut livertävät viidakon puissa. Alhaalla virtaa puhtaan oloinen joki, jonka vesi kimmentää auringonvalossa.

”Tulkaas tänne”, Jack huutaa ja viittooo etäämpää. Hän on nähnyt jotain.

Menemme uteliaina katsomaan ja nolostumme. Kylän naiset eivät ole pyykkäämässä, vaan kylpevät joessa ilki-alastomina. Alastomuus on islamilaisessa Malesiassa tabu, harvat lapsetkaan ovat nähneet vanhempiaan vaatteita. Katsomme viisaimmaksi kääntyä häveliäästi pois päin.

Jack ei ole moksiskaan: ”Eivät he siitä välitä, tulkaa vain katsomaan”, hän nauraa kainoudellemme.

Zaida noudattaa kutsua kärkkäästi ja tirkistelee joellenä pitkällä. ”Tässähän olisi erinomainen vetonaula turisteille”, hän hehkuttaa.

Niinpä niin. Piknik orang-aslien kylään: näe kuinka alkuasukasnaiset kylpevät alasti joessa, me piruilemme. Melkoinen kassamagneetti, ainakin kaapuihin kyllästyneille muslimivirkamiehille. Veistelymme loppuu kuitenkin lyhyeen kun tajuamme, että Zaida on tosissaan.

”Voisimmeko jotenkin taata sen, että naiset ovat täällä kylpemässä silloin kun toisin ryhmiä tänne?” hän tiedustelee Jackilta.

Jack on heti juonessa mukana: ”Totta kai”, hän lupaa auliisti dollarinkiilto silmissään. ”He ovat täällä joka päivä.”

”Oivallista”, Zaida kiittelee. Jackin arvo nousee hänen silmissään. ”Ajatella, että jotkut ihmiset vielä elävät näin”, hän päivittelee, jatkaa pälistelyään ja kuvien napsimista alastomista naisista.

Kun naiset äkkäävät mitä mäen päällä oikein tapahtuu, he alkavat kiljua hätistääkseen tunkeilijat. Jack hohottaa ja Zaida jatkaa kuvaamista samalla oikeutuksella kuin eläintarhassa kävijät, jotka osoittelevat orangutangeja.

Me olemme lompsineet vähin äänin takaisin kuumaan autoon ja odotamme piinan päättymistä. Mietimme, miksi tabut saavat ihmiset aina suunniltaan: kielletystä tulee monin verroin houkuttelevampaa.

”Tästä tulee erinomainen kokopäiväretki”, Zaida myhäilee tyytyväisenä, kun hän viimein maltaa palata autolle. ”Mitä muuta voisimme retkellä näyttää?” hän säteilee Jackille.

”Minä tiedän”, Jack sanoo ja huristelee mäkeä alas yhden alkuasukastalon eteen. ”Tätä ei näe missä tahansa, todella

uniikki elämys kenelle tahansa, niin ulkomaalaisille kuin bumiputrillekin”, hän kehaisee.

Talonväki ei ole paikalla. Meitä arveluttaa hiippailla omin luvun toisten nurkissa.

”Mitä vielä”, Jack naurahtaa. ”Tämä on ystäväni talo, käyn täällä usein. Orang-asleilla on erilainen käsitys omaisuudesta kuin meillä. He jakavat mielellään kaiken ja ovat siinäkin suhteessa niin kuin Amerikan intiaanit.”

Kävelemme vastahakoisesti pihassa ja pysyttelemme säädyllisen matkan päässä rakennuksesta. Näinhän intiaanien maiden anastuksetkin perusteltiin: amerikkalaiset todistelivat itselleen, ettei intiaaneilla ollut maanomistuksen käsitettä. Siksi he eivät voineet omistaa omia maitaan. Ne oli suorastaan lupa ottaa talteen.

”Katsokaas tätä”, Jack jatkaa turistioppaan roolissaan. Talon pihaan on jätetty uuden, hallituksen maksaman talon rinnalle alkuperäinen puutalo. ”Näin orang-aslit asuivat vuosisatoja.”

Katselemme taloa. Se on yksinkertainen vanhan ajan puumökki, joka ei juuri eroa suomalaisesta kesämökistä, paitsi että se seisoo puupölkkyjen päällä.

Päätämme liueta vaivihkaa takaisin autolle sillä välin kun Zaida jää Jackin kanssa nuuskimaan ympäristöä. Katselemme autosta, kuinka he kápälöivät puutarhan kasveja ja avoimen puutarhavajan perinteisiä työkaluja.

Pian äkkäämme, että talonväki on saapumassa kotiin. Jack on tukkinut autollaan sisäänajotien ja isäntä joutuu koukkaamaan pihalleen viereisen urheilukentän kautta. Hän näyttää vihaiselta, ja pian Jack ja Zaida viilettävät autolle. Jack käynnistää auton nopeasti ja kaasuttaa kivet autonpyöristä sinkoillen pois.

”He vaativat joskus maksua talonsa näyttämisestä”, Jack selittää pakoa.

Ällistymme. Eikö talonväki ollutkaan hänen ystäviään? Meitä alkaa toden teolla korveta. Ilmoitamme saaneemme tarpeeksemme huviretkestä. Pelkkää rahanahneutta ja häikäilemätöntä hyväksikäyttöä. Missä ovat paljonpuhutut luonnonnähtävyydet, joilla Zaida oli houkutellut meidät mukaansa?

Zaida ja Jack neuvottelevat retkipaketin yksityiskohdista eivätkä kuule protestiamme. Miltä Zaidasta tuntuisi, jos joku järjestäisi opastettuja kiertokäyntejä hänen kotiinsa ja tulisi katsomaan, kuinka hänen lapsensa peseytyvät tai kuinka jätteet mätänevät tiskialtaassa?

”Minä en kylve alasti julkisilla paikoilla”, Zaida kieltää ja kummeksuu eripuraisuuttamme. ”Se on aivan eri asia. Eivät villi-ihmiset mistään piittaa. Jos piittäisivat, he pysyisivät sivistyneesti kotonaan eivätkä nakuilisi julkisilla paikoilla. Kai heillä on kylpyhuoneet, hallituksen suurella rahalla kustantamat”, hän letkauttaa.

Jack muistuttaa kulttuurin muuttumisesta. Eivät bumi-putratkaan verhonneet itseään paksuihin kaapuihin hänen lapsuudessaan. ”Naisilla oli läpinäkyvä kaftaani yllään eikä mitään alla”, hän muistelee, miltei kaihoisasti.

Zaida hymähtää ja kääntää nokkansa ikkunaan päin. Selvästi sopimatonta puhetta hartaan musliminaisen korville. Muistamme, kuinka yllättyneitä olimme aikanaan lukiessamme, että antiikin Kreikassakin naiset verhoutuivat. Samaan aikaan muinaisessa Persiassa ja Iranissa naiset liikkuivat kaupungilla hunnuitta, kertoo antropologi David Graeber.

Matkamme jatkuu syvässä hiljaisuudessa. Olemme kaikki kypsiä toisiimme. Ja me kun luulimme, että meitä ei kymmenen matkavuoden jälkeen enää hetkauttaisi mikään. Toisaalta tällaiseen rasismiin ja hyväksikäyttöön emme kuitelleet törmäävämme.

Luokkateorian klassikoista Marx uskoi vielä optimistisesti, että rotuerot menettäisivät modernilla aikakaudella merkityksensä, koska ne olivat hänestä pelkkiä taloudellisen kilpailun sivutuotteita. Rasismi ei kuitenkaan ole hävinnyt mihinkään, päinvastoin se voi olla mitä hienosyisintä. Etelä-Afrikassa opimme, että on monenlaisia valkoisia. On valkoisia brittejä ja valkoisia, afrikaansia puhuvia hollantilaisia. Mustien rotujaottelut ovat vielä monimutkaisempia: on zhuluja, xhosia, basothoja, bapedeita, vendoja, tswana-, tsonga-, swazi- ja ndebele-heimolaisia ja niin edelleen. Muslimeista taas löytyy shiioja ja sunneja ja kristityistä ortodokseja, katolisia, luterilaisia ja helluntailaisia. Miten maailmasta on tullut näin monimutkainen? Olisi helpompaa kohdella ihmisiä ihmisinä eikä tietyn rodun tai kansallisuuden, uskonnon, sukupuolen, ikäryhmän, ammattiryhmän tai luokan edustajina.

Ulkomaalaisina olemme kahtalaisessa roolissa. Yhtäältä voimme olla onnellisen tietämättömiä kaikista erotteluista, mutta toisaalta tulemme rikkoneeksi paikallisia statuskoo-deja. Yhdysvalloissa aasianamerikkalaisten ei esimerkiksi pidä tulla toimeen afroamerikkalaisten ja latinojen kanssa, ja Euroopassa pitää muistaa karsastaa muslimeja, pakolaisia ja romanikerjäläisiä sulautuakseen joukkoon.

Jaottelut ovat muuttuneet historian saatossa radikaalisti. Vaikka irlantilaiset ovat valkoisia, he olivat ennen Euroopan ”mustia kelttejä”, joita kohdeltiin eri rotuna, kuten historioitsija Noel Ignatiev kertoo kirjassaan *How the Irish Became White* (1996). Irlantilaiset olivat katolisia ja heitä pidettiin juoppoina ja tyhminä, mutta kun he muuttivat Yhdysvaltoihin, he alkoivat käyttäytyä kuin koko maan omistajat. Italialaisista, kreikkalaisista ja juutalaisista tuli uutta valkoista pohjasakkaa. Vanha tarina toistaa itseään: koetut vääryydet maksatetaan muilla.

Suomalaiset olivat 1600- ja 1700-luvuilla ruotsalaisten isäntien silmissä likaisia moukkia. Virkamiesten komennukset Suomeen olivat vastentahtoisia, kuin heidät olisi karkotettu maailman pahimpaan persläpeen sivistymättömien villi-ihmisten joukkoon. Kenellä me suomalaiset nyt maksatamme näitä kalavelkoja?

Jack pysäyttää autonsa ravintolan eteen. On lounasaika ja kaikilla yhteinen puheenaihe ja intohimo: ruoka. Ei ole suinkaan sattumaa, että ruoalla on ollut suuri merkitys ihmiskunnan kehityksessä. Aterian jakaminen on ollut keskeinen konfliktien ja kilpailun karttamisen muoto. Uskonnoissa ruoalla voi olla symbolista merkitystä kuten ehtoollisessa, jossa seurakunta kokoontuu yhteen. Ruoka on jakamista, yhteisyyttä ja yhteisöllisyyttä.

Zaida ja Jack selaavat ruokalistaa hartaasti. Me olemme jo syöneet omat eväämme, sillä malesialainen keittiö taipuu heikosti veganismiin. Kaikki käristetään upporassassa, kyllätetään sokerilla ja suolalla ja liha näyttelee pääosaa.

”Kasvissyönti on Koraanin vastaista”, Zaida huomauttaa ruokalistan takaa. ”Allah loi eläimet syötäviksi.”

Tuossa teoriassa on vain yksi mutta, Santeri veistelee: miksi Allah loi siat, jos niitä ei saa syödä?

”Äsh”, Zaida hymähtää. ”Ei kaikkea mikä liikkuu pidä syödä, vaikka kiinalaiset tekevätkin niin”, hän murjaisee ja mulkaisee Jackia.

Jack ei ole herkkänahkainen. Hän pistää pököä pesään luettelemalla kiinalaisen herkkupöydän antimia: ”Rottia, kyyhkysiä, sikoja, koiria. Kiinalaiset syövät kaikkea mikä liikkuu neljällä jalalla, paitsi pöydän. Ihmisiä ei sentään listitä ruoaksi, tiettävästi”, hän nauraa. ”Borneon heimoissa sitä vastoin on kannibaaleja”, hän näpäyttää vuorostaan Zaidaa.

Zaida ei hätkähdä. Hänelle borneolaiset ovat samaa kastia kuin orang-aslit: alempia villi-ihmisiä, joihin hän ei samastu.

”Minä en ole perinteinen kiinalainen”, Jack jatkaa. ”Nytkin aion tilata intialaista dhosaa. Syön hyvin, kevyesti ja terveellisesti. Sokerista kun vielä pääsisi eroon. Olen ajatellut steviaa korvikkeeksi, mutta en tiedä ajaako se saman asian.”

Jack on niin hoikka ja ketterä, että häntä on vaikea uskoa 65-vuotiaaksi. Malaijinaiset taas ovat hyvinkin tuhteja ja persoja makealle.

”Mitä pahaa sokerissa on?” Zaida kysyy. ”Se on luonnontuote. Sitä paitsi kahvi ei ole kahvia, jos siinä ei ole sokeria ja maitoa.”

Jack nyökyttelee. Tästä, ja rahasta, he ovat Zaidan kanssa samaa mieltä.

Vaikka arvostelemmekin bisneksiä välillä ankarasti, on niissä hyviäkin puolia. Ne häivyttävät rotueroja ainakin yhdes-
sä suhteessa: asiakas on aina asiakas oli hän minkä värinen tai uskontoinen tahansa. Tosin tämäkään ei ole poikkeukseton sääntö. Kun huviretkemme päättyy ja hyvästelemme Jackin, näemme Zaidan ilmeestä, että hän aikoo etsiä toisen oppaan retkelleen. Päätämme silti kehua Jackia ylenpalttisesti. Juuri tuollaista rehellistä puhetta ulkomaalaiset haluavat kuulla. Ei heitä peräkylän koski, vuori tai kuuma lähde kiinnosta. Jos Zaida haluaa tarjota jotain todella ainutlaatuista, se voisi olla tutkimusmatka malaijien ja malesiankiinalaisten arkeen.

”Turistit ovat lomalla ja tahtovat nähdä kauniita asioita. Ei heitä politiikka ja eriarvoisuus kiinnosta. Olen varma tämän matkapaketin menestyksestä. Se syntyi Allahin tahdosta lahjana maailman matkustavaisille.”

Zaidan päätä on turha yrittää kääntää. Hän on jo päättänyt toteuttaa retki-ideansa ja tarvitsee vain toisen, oikeaa rotua ja uskontoa edustavan oppaan. Me epäilemme löytyisikö sellaista, bumiputrista kun ei ole pitämään kiinni sopimuksista ja noudattamaan aikatauluja, jotka ovat olennaisia kiireisten länsimaalaisten lomaohjelmassa.

Vaikka meillä ei ole kiire, meitäkin leväperäisyys ärsyttää. Bumiputrien liikkeet ovat auki miten sattuu. Ne avataan sitten kun jaksetaan herätä ja luukulla on jatkuvasti lappuja milloin minkäkin loman johdosta. Patalaiskaa väkeä, tuhaudamme, mutta annas olla kun tulee viikonloppu tai pyhäpäivä, niin bumiputrat parveilevat aamuvarhaisella kaupoissa tyhjentämässä hyllyt tarjoustuotteista. Miksi bumiputrat muuten viettävät kiinalaista uuttavuotta, haastamme Zaidan kiukuissamme. Tai hindujen thajpusamia ja kristittyjen joulua? Nehän ovat vääräuskoisten juhlapyhä.

”Mikä ettei? Loma on lomaa, vietettiin sitä mistä syystä tahansa. Sanoin teille: ei kaikkea tarvitse ottaa niin vakavasti”, Zaida muistuttaa ja nauraa kaksinkerroin typeryydellemme. Vain hölmöt ulkomaalaiset hikoilevat ja stressaavat Malesiassa.

Mietimme hetken ja myönnämme: Zaida taitaa olla oikeassa. Vaikka me ihmiset olemme ympäröineet itsemme erilaisilla abstrakteilla järjestelmillä, kielikuvilla ja käsitteillä ajasta, rahasta, roduista, uskonnoista ja hierarkioista, parasta asiassa on se, että ne ovat lopulta kaikki sopimuksenvaraisia. Kaiken voi aina halutessaan neuvotella uudelleen tai unohtaa.

Gaijin-san

”Mitä teillä on rinkoissa?”

Kysyjä ei ole tullivirkailija vaan Tokio TV:n banaanimies. Hän juontaa hupiohjelmaa, jossa pilaillaan ulkomaalaisten kustannuksella. Tuupattuamme kärrymme ulos Naritan lentokentän tullista kuvausryhmä säntäsi paikalle. Olimme yölennon jäljiltä tokkuraisia ja tilanne tuntui absurdilta. Mieleemme palautui edellinen Japanin-visiitimme ja pikainen poistumisemme paikallisesta zen-luostarista. Toinen koomikkoryhmä kipitti perässämme alas luostarin mäkeä kameroineen ja tökki sormillaan rinkkojamme. Mitä mediamagneetteja me oikein Japanissa olemme?

Päätämme paljastaa mojovia yksityiskohtia, jotta japanilaisilla riittäisi reviteltävää. Santeri kertoo ylpeänä, että kannamme leivänpaahdinta mukanamme.

”OOOOoooooOOOOooooo”, koomikko henkäisee ja kääntyy tuijottamaan hölmistyneenä tulkkia. Oliko tämä ymmärtänyt vastauksemme? Toinen ihmetyksen aihe syntyy, kun mies tiukkaa, kuinka kauan aiomme olla Japanissa: ”Ei suunnitelmia? Mutta kai teillä sentään on paluulippu?”

Pudistamme päätämme. Koomikko avaa suunsa teatraalisesti ammolleen ja levittää silmänsä suuriksi kuin lautaset.

”HOOOOOOOOOOOOOOOOOOOhooooooooooooo”, hän hihkaisee: ”Kaikilla on paluulippu!”

Kuvitteleimme mielessämme, kuinka hullulta tämä näyttäisi tv-ohjelmaa seuraavien japanilaisten silmissä. Japanilaisilla on yleensä elämässään jokin suuri suunnitelma. Jos he saavat ujoudeltaan esiteltä itsensä, he kertovat nimensä, mitä he tekevät työkseen ja mikä on heidän tavoitteensa elämässä. Jotkut tahtovat oppia englantia, sillä englannin taito on statusta. Toiset haluavat matkustaa Yhdysvaltoihin tai heillä on mielessään yritys, jossa he haluavat työskennellä. Kunnianhimoa, tavoitteita ja töitä tarvitaan täyttämään arkea, sillä niissä on elämän tarkoitus ja mieli. Aikaisin aamulla ylös, myöhään illalla kotiin, pikkutunneilla tatamille tai sohvalle torkkumaan ja aamulla taas aikaisin ylös. Ei sairauslomapäiviä ja lomat lyhyet ja ohjelmoidut. Kaikki muu on turhaa häröilyä.

Tehokkuudesta ei tiukassa rytmissä ole kyse, sillä japanilaisille on tärkeämpää olla työpaikalla kuin tehdä tulosta. Kuten ystävämme kuvasi ennen työpäivän alkua kauluspaitaa silittäessään: paikallinen oravanpyörä on kuin työntäisi syömäpuikolla kakkapalleroa mäkeä ylös. Se on hidasta, vaivalloista ja vastenmielistä eikä millään muotoa tehokasta, mutta vaihtoehtoja ei mietitä, ja lopulta pallero päättyy kukkulan huipulle aivan kuten oli tarkoituskin. Ystävämme kiskoi sileän paidan ja suorat housut päälleen, sukki tukkan- sa ojennukseen ja juoksi metrolle. Oli lauantai ja edessä 12-tuntinen työpäivä. Nukkuminen oli ylellisyyttä, johon hänellä ei ollut varaa.

Me olemme ulkomaalaisia eli *gaijin-saneja*, joilla on paitasi isot nenät ja siniset silmät, myös oudot tavat ja vinksahanteet elämänarvot.

Japanilaiset elävät kuin muinaisessa Roomassa, jossa uhkana olivat muun maailman barbaarit. Barbaareja yhtä aikaa pelätään, kadelditaan, ihailaan ja vältellään. Japanissa elävien ulkomaalaisten ja paikallisten välissä velloo

suuri valtameri, vaikka asuttaisiin saman katon alla pienessä kommuunissa, jossa jokaisella on oma kapselia muistuttava elintilansa muutamien senttien etäisyydellä toisista. Ulkomaalaisiin pidetään kuvaannollista hajurakoa. Jos *gaijin*-sanana kääntäisi kirjaimellisesti, se tarkoittaisi ulkopuolista, outoa ja erilaista. Ulkomaalaiset kiistelevät termin vivah-teista: onko se halventava, oudoksuva, ihaileva, ihmettelevä vai neutraali? *San*-loppuliitettä käytetään yleensä kunnioit-tuksen ilmaisuun, mikä tekee termistä kunnioittavasti hal-ventavan.

Me olemme tottuneet vuosien varrella arvonimiimme. Ulkomaalaisen leima ei haalistu vaikka viipyisi maassa kymmeniä vuosia, sillä ulkonäölleen ja olemukselleen ei voi mitään. Japanissa olemme pellejä ja vitsejä, jotka tarjoa-vat paikallisille kipeästi kaivattua huvitusta. Toisaalta pul-matilanteissa paikalliset menevät äärimmäisyyksiin meitä auttaessaan. Juna- ja metroasemilla on heti avuliaita aatuja auttamassa eksyviä ja törttöileviä muukalaisia.

Ulkomaalaisuutta seuraa joukko väistämättömiä kysy-myksiä: mistä tulette ja miksi olette täällä. Ne antavat ym-märtää, että kaikki ei ole kohdallaan. Silti vain harva ulko-maalainen haluaisi eroon *gaijin*-leimastaan. Paikan vaihto päittäin paikallisten kanssa toisi mukanaan liikaa velvoittei-ta: perinteitä, malleja, suunnitelmia, aikatauluja, paineita. Kun hyväksyy alemman statuksensa, vapautuu välittämäs-tä. Pienet rikkeet ja outo käytös annetaan anteeksi yhdellä taikasanalla: *gaijin-san*.

Ulkomaalaisuus ei ole ainoa outoutta selittävä piirre; yhteiskunnassa se on luokka. Australialaisten kesken *gaijin* voi olla *bogan* tai *hipster*, Intiassa väärän kastin edustaja tai kastiton, Yhdysvalloissa ja Euroopassa erituloiset, toisella asuinalueella asuvat, väärää murretta puhuvat, seksuaali-sesti poikkeavat ja tietysti muotitietoiset tai -tiedottomat.

Mikä tahansa soveltuu eriarvoisuuden perustaksi, sillä valankäyttö perustuu hienosyisiin erotteluihin. Pikkuruisessa Liechtensteinissa ystävämme karsasti muuttamista toiseen kylään, muutamien kilometrien päähän, koska ihmiset puhuivat siellä eri tavoin ja heillä oli outoja tapoja.

Me elämme kaikki epätasa-arvon keskellä, joka näkyy arjessa ja kanssakäymisessä. Kaikki valintamme kiteyttävät luokkaistuneita käsityksiä ja kertovat siitä, keihin tahdomme samastua.

Matkalla Naritaan tutustuimme lennolla Takuya-nimiseen japanilaiseen poikaan. Kerroimme, että *takojalla* tarkoitettiin entisajan Suomessa seppää, joka takoi raudasta erilaisia tarve-esineitä. Pojan naama venähti pettymyksestä. Häntä ei lohduttanut edes kun kerroimme, että sepät olivat aikoinaan arvostettu ammattikunta. Eräänlainen nykypäivän takoja hänkin silti on: koodari, joka tekee mobiilisovelluksia. Japanissa nimet kuitenkin kertovat ylevämmistä asioista: menestyksestä, kuninkaallisuudesta, sankaruudesta, oppineisuudesta, vauraudesta ja pitkäikäisyydestä – tai kuten Takuya, edelläkävijyydestä. Ne ilmentävät perinteisesti arvostettuja asioita.

Junassa matkalla keskustaan katselemme japanilaisen yhteiskunnan kirjoa. Vastapäätä istuu karamelliväriin, pallokuvioiseen ja lollipop-minimekkoon pukeutunut tyttö. Tukka on sidottu 50-luvun tyyliin huivilla ja silmissä räpsyvät irtoripset. Hän istuu pikkutyttömäisesti polvet tiukasti yhteen puristettuna ja sääret hajallaan, jalassaan 70-luvun paksupohjaiset, jättikorkoiset sandaalit. Hän kaivaa käsilaukustaan läpinäkyvään muovikääreeseen kietastun, juustolla kuorrutetun hotdog-sämpylän ja alkaa mutustella sitä hitaasti. Mahamme kurnivat. Toisilla on, meillä ei.

Junaa vaihtaessamme huomaamme asemalla leipomon, jossa myydään uunituoreita patonkeja. Säntäämme osta-

maan yhden ja nautimme sen kuiviltaan ohi viilettävien japanilaisten iloksi. Leipäkaupan tytöt tirsкуvat kädet suun edessä.

Toisessa junassa kyytiin sipsuttaa geisha-asuinen keskiikäinen rouva. Vastapäätä istuu Jack Nicholsonin japanilainen kaksoisveli, kännyköitään räpläävä koulutyttöjen parvi pikkuruisissa, skottiruutuisissa vekkihameissaan ja salarymanejä valkoisissa kauluspaidoissa ja korvanapeissa. Kun vanhus astuu sisään kävelykepin kanssa, nuori tyttö antaa hänelle istumapaikkansa. Japani on vanhusten yhteiskunta. Ikä tuo statusta ja arvovaltaa.

Pääteasemalla poikkeamme ruokakaupassa ja tunnemme taas itsemme alemman luokan ihmisiksi, lukutaidottomiksi imbesilleiksi. Ohitsemme kiittää toinen ulkomaalainen, joka vilkaisee säälivästi yrityksiämme saada tuotteista selkoa. Kääntelemme ruokapurkkeja ja vaellamme hyllyjen väleissä yhä uudelleen ja uudelleen valaistumista odottaen. Tunnin shoppailun jälkeen poistumme pari kiloa tummaa riisiä, sipuleita, sieniä, greippejä, soijamaitoa ja vihreää teetä rikkaampina.

Jos sanot japanilaiselle, että hekin ovat ulkomailla matkustaessaan gaijineja ja aivan yhtä ulalla, he kauhistuvat. Ei ihme, että useimmat matkustavat turvallisesti ryhmissä oppaan johdolla. He käyvät japanilaisissa ravintoloissa ja suojautuvat tilanteilta, joissa jäisivät alakynteen.

Saavumme määränpäähämme: vuokrakommuuniin, jossa asuu tusina japanilaisia, me ja muutama muu gaijin-san. Tämä ei ole perinteinen japanilainen asumismuoto eivätkä asukkaat perinteisiä japanilaisia, sillä yhteisasuminen on yleistynyt maassa vasta viime vuosina. Vaikka Japanissa oma koti ja asuntolaina eivät ole ihanteita – talot ja asunnot eivät ole sijoituskohteita, sillä jo viisitoista vuotta vanhat rakennukset menettävät arvoaan ja keskimäärin kolmen-

kymmenen vuoden jälkeen ne puretaan – japanilaiset arvostavat omaa rauhaa ja yksityisyyttään.

”Minulta kysytään usein eikö vieraiden kanssa eläminen ole epämukavaa”, uusi kämppiksemme Tsukkie selittää. ”Minusta kysymys on hullunkurinen. Pidän itseäni onnekaana: kun palaan illalla töistä kotiin, talossa on aina juttukavereita.”

Tsukkie jopa nukkuu mieluummin olohuoneessa kuin omassa punkkassaan. Hän retkottaa kahdenistuttavalla sohvalla päälle koottu puolipitkä tukka pompulalla törötäten, toisinaan istuallaan kaksin kerroin tietokoneensa päälle simahtaneena. ”En nukkunut”, hän kiirehtii selittämään, kun yllätämme hänet kesken unien hyvän huomenen toivotuksella. Koneen ääressä torkkumista ei lasketa, sillä se on työntekoa.

Tsukkie tarkoittaa kuuta, hän valaisee ja tiedustelee, saisiko hän lyhentää hankalan Santerin Suniksi.

”Olisimme niin kuin aurinko ja kuu”, hän selittää.

Taivaankappaleita palvotaan Japanin šintolaisuudessa samoin kuin muissakin luonnonuskonnoissa. Ne ovat keskeisiä myös suomalaisten muinaisuskossa ja kansallismytologia *Kalevalassa*. Aurinko ja kuu ovat vastinparit. Kun aurinko näyttäytyy joka päivä samanlaisena, kuu suurennee, pienenee ja häviää sykleittäin. Vaikka Tsukkie tuskin tarkoitti sitä, hän ilmaisi japanilaisen käsityksen ulkomalaisista: he ovat karikatyyrejä, yksiulotteisia, aina samanlaisia toisin kuin japanilaiset, jotka ovat monikasvoisia, muuttuvia, monimutkaisia. Japanilaisten elämää ohjaavat monet kirjoittamattomat säännöt. Asioita tehdään oikein ja erilaisuus on väärin tekemistä.

Tsukkie on viettänyt Tokiossa pari vuotta ja toiset pari on vielä edessä.

”Sitten olen luvannut palata Kiotoon tyttöystävän luo”,

hän selittää. ”Haluan perustaa antiikkikaupan, jossa myydään teeseremoniatarvikkeita.”

Nyt Tsukkie on jokapaikanhöylä: hän tekee webbisivuja, työskentelee valokuvaajan assistenttina ja iltaisin ja viikonloppuisin tarjoilee ravintolassa.

Kommuunimme on kuin aikuisuuteen johtava riitti ennen vakiintumista. Yhteisasumisessa riittää porukalla opittavaa. Keittiön pöytä ja tiskialtaat kuormittuvat likaisista astioista, vessoissa ei ole paperia kun kukaan ei ole viitsinyt sitä ostaa, valot ovat päällä yötä päivää eikä pönttöjä ja lavuaareja ole pesty aikoihin.

”Japanissa on niin monia sääntöjä, että me hyväksymme mieluummin kaaoksen ja pienen epämukavuuden kuin perinteistä tulevan pakkopaidan”, Tsukkie selittää.

Osa japanilaisista tavoista istuu silti tiukassa. Vaikka halutaan olla boheemeja ja anarkisteja, noudatetaan japanilaista elämänrytmiä: aamulla aikaisin ylös ja illalla myöhään takaisin kotiin. Toiset paahtavat työpaikalleen puku päällä. Kotiin tullessaan nämä salarymanit näyttävät avaruusolioilta. Moitteettomat puvut eivät istu olohuoneen risoihin sohviin, joiden sisukset pursuavat ulos. Seiniä koristavat pilvessä piirretyt hippikuviot.

Japanissa työtätekevästä käytetään sanaa *shakai-jin*, joka tarkoittaa kirjaimellisesti yhteiskunnan jäsentä. Jos ei tee töitä, on siis ulkopuolinen, vähän niin kuin gajjin-san. Tähän ryhmään kuuluvat kotirouvat ja opiskelijat.

Kanssamme asuu taiteilijoita ja start-up-yrittäjiä, jotka haaveilevat menestyksestä. He haluavat säästää elinkuluissa eikä heillä edes ole aikaa keikkua kotona. Tuleeko yhdestä heistä uusi Jack Ma, Alibaba-verkkokaupan perustaja? Olisiko menestys kiinni vain hyvästä tuurista ja kovasta työnteosta? Missä määrin muut ihmiset, tavat, perinteet ja yhteiskunta pusksivat heitä eteenpäin tai estäisivät etenemistä?

Kaikkia japanilaisnuoria ei työssä menestyminen ja muiden arvostus sentään ohjaa. Eräs kämppiksemme haisi olohuoneen sohvalta kaksi päivää, nukkuu, piereskeli ja kuorsasi, ja hereillä ollessaan katsoi netistä animea. Poika oli kuin ilmetty *hikikomori*, erakoitunut peräkammarin poika, paitsi että hän viihtyi yhteisessä tilassa oman huoneen sijaan ja vaihtoi muutaman sanan muiden kanssa.

Vielä pahempi oli nuorimies, joka ei liikahtanut sängystään viiteen päivään. Ihmettelimme, kuinka kauan hän jaksaisi makuuhaavoitta. Hän ei poistunut sängystään kuin vessaan ja tupakalle. Haruki Murakamin, Banana Yoshimoton ja muiden japanilaiskirjailijoiden neurootikot, foobikot ja sosiopaatit eivät parin kuukauden yhteiselön jälkeen tuntuneet meistä lainkaan eksentrisiltä.

Japanilaiskirjailijat kuvaavat suljetun yhteiskunnan yksinäisyyttä ja ihmisten vieraantuneisuutta toisistaan. Samat aiheet koskettavat myös länsimaisia ihmisiä, kuten japanilaiskirjailijoiden menestys maailmalla vihjaa. Me kuulemme heidän teoksissaan kaikuja omasta elämästämme, sillä myös länsimaista on tulossa yhä eristyneempiä ja sääntöihin sopeutuvaisempia. Syynä on osaltaan yhä vahvempi luokkaistuminen. On mielenkiintoista nähdä, miten kasvava eriarvoisuus vaikuttaa ihmisiin. Vierastammeko ja pelkäämmekö yhä enemmän erilaisuutta ja käperryimme kuoreemme? Vai pelaammeko varman päälle ja uskallamme tavoitella vain yleisesti hyväksyttyä?

Tsukkie-sensei opettaa meille eräänä yönä töistä palattuaan *wabi-sabin*, perinteisen japanilaisen kauneusihanteen ja elämänfilosofian oppeja.

”Wabi-sabi on nyky-yhteiskunnan menestysopin vastakohta. Se kehottaa hankkiutumaan eroon turhasta, kuten vallan, statuksen ja vaurauden tavoittelusta ja nauttimaan

yksinkertaisesta elämästä. Wabi-sabi on mielentila, tapa olla rauhassa ja yhtä oman itsen ja ympäristön kanssa olosuhteista riippumatta.”

Arvon käsitettä ei tästä estetiikasta löydy, sillä se viittaisi arvottoman olemassaoloon. Wabi-sabin ihanteet eivät myöskään noudata perinteistä hyvää makua. Kaunista ei ole täydellinen, puhdas, kallis, kiiltävä ja kiillotettu. Kaunista voi olla outo, ihmeellinen, epäsymmetrinen, rujo, ajan patinoima, määrittelemätön ja salaperäinen. Kaunista on yksinkertaisuus, tyhjyys, ei-mikään, 無.

Wabi-sabi perustuu buddhalaiseen elämänfilosofiaan, jonka mukaan me olemme kaikki katoavaisia. Luonto noudattaa omaa kasvun, tuhon ja eroosion sykliään, ja wabi-sabi opettaa meitä rakastamaan näitä elämän merkkejä: rosoja ja säröjä.

”Jos keskitytään pelkästään täydellisyteen, pidetään joitakin hetkiä tärkeämpinä kuin muita. Se tarkoittaa, että kieltäydymme hyväksymästä omaa katoavaisuuttamme ja epätäydellisyyttämme”, Tsukkie sanoo. ”Meidän pitää opetella näkemään kauneutta aliarvostetussa, huomaamattomassa, hiljaisessa ja vaatimattomassa. Esimerkiksi vasta nupullaan tai jo lakastumassa oleva kukka on kauniimpi kuin mikään kukka täydessä loistossaan, sillä se muistuttaa meitä elämästä.”

Wabi-sabin ihanteista nauttiminen ei vaadi rahaa, koulutusta eikä osaamista. Tarvitaan vain hiljentymistä vähäeleisen edellä, rohkeutta kohdata yksinkertaista, pelkistettyä ja rujoa, halua hyväksyä asiat sellaisina kuin ne ovat.

Kysymme Tsukkielta esimerkkejä wabi-sabista.

”Perinteisessä japanilaisessa arkkitehtuurissa hyödynnettiin yksinkertaisia luonnonelementtejä, kuten valoja ja varjoja. Niillä luotiin salaperäisyyttä ja syvyyttä tehokkaammin kuin millään ornamenteilla tai lampuilla. Wabi-

sabi-ravintolat valaistiin kynttilöin, ja ruoka tuotiin laka-
tuissa astioissa, joiden koristeet heijastivat kynttilöiden
himmeää valoa. Japanilainen kirjailija Junichiro Tanizaki
kuvaa kauniisti, kuinka riisinjyvät kiilsivät kuin helmet täs-
sä valaistuksessa.”

Mikä rauha ja tyyneys, kauneus kaikessa yksinker-
taisuudessaan. Edes puutteessa ihmisiä eivät aja halut ja
loputtomat toiveet, eikä epäonnessa itketä epäoikeuden-
mukaisuutta. Mieleen tulee Bashoon, japanilaisen kiertävän
runoilijan (1644–1694) säkeet:

Yösjani on
valonelikulmio –
ikkunan takaa kuu

”Japanilainen teeseremonia noudattaa samoja yksinkertai-
suuden ihanteita. Se on harmoniaa arjen epätäydellisyyden
ja eriarvoisuuden keskellä”, kuunkasvoinen Tsukkie huo-
mauttaa. ”Eriarvoisuutta ei voi paeta, sillä sitä esiintyy aina.
Siksi kaikki on kiinni omasta asenteestamme: annammeko
sen tehdä itsemme tyytymättömäksi ja onnettomaksi vai
opettelemmeko nauttimaan kaikesta siitä, mitä meillä on
tässä ja nyt.”

Pohdintamme eriarvoisuudesta virisi alun perin risteilyllä,
jossa kohtasimme luokkayhteiskunnan kirjon indonesia-
laisduunareista sviittien herroihin ja rouviin. Australiasta
Japaniin päätyneen reppureissumme perusteella laivan
nökkimisjärjestys näyttää vastaavan melko hyvin koko
maailman eriarvoisuutta. Keskeistä tässä eriarvoisuudessa
on, että luomme monimutkaisia sääntöviidakoita ja hierar-
kioita, joilla suitsimme erilaisuutta ja hallitsemme toiseu-
den pelkoa. Samalla tulemme litistäneeksi muut stereoty-

pioiksi: mokuttajiksi, blondeiksi, raksamiehiksi, trolleiksi, superriikkaiksi, rutiköyhiksi, ektremisteiksi.

Koska tapana on myös etsiä samanhenkistä seuraa, kuten paarmojen seurapiirit ja muurilat osoittavat, eristäydymme toisin elävistä. Näin omat valintamme vaikuttavat pikkuruisissa piireissämme normaaleilta ja itsestään selviltä. Emme tule edes ajatelleeksi, että luokkayhteiskunta on meidän oma luomuksemme.

Haastamme lukijan miettimään, miten me kaikki tuotamme eriarvoisuutta, myös sellaisissa perinteisesti tasa-arvoiseksi mielletyissä yhteiskunnissa kuin Suomessa. Tehtävä on tärkeä, sillä tasa-arvosta kumpuavat luottamus, rehellisyys, onni ja tyydyttävät sosiaaliset suhteet. Niin kauan kuin emme tiedosta sitä, miten itse rakennamme luokkayhteiskuntaa, pönkitämme etuoikeutettujen asemaa ja sorramme vähempiosaisia. Warren Buffetin sanoin: luokkataistelu elää, mutta työläisten sijaan nyt taistelevat etuoikeutetut, ja he ovat voitolla.

Etuoikeuksissa ei ole kyse pelkästään tuloista ja varallisuudesta, kuten perinteisesti ja Marxin teorioista juontuen voidaan ajatella, vaan valinnoista ja valinnanmahdollisuuksista. Osa valinnoista saadaan synnyinlahjana, toiset ansaitaan koulutuksella, kovalla työllä, nokkeluudella, riskinotolla ja hyvällä tuurilla. Lainsäädäntöä ja yhteiskuntaa voi suoraan kiittää vain harvoista. Vaikka yhteiskunta voi tarjota kansalaisilleen perusedellytyksiä, kuten ilmaisen mutta maksullisen terveydenhuollon ja koulutuksen, eivät palvelut tavoita kaikkia. Köyhiä löytyy paitsi kehitysmaista, myös vauraista hyvinvointiyhteiskunnista, joissa kaikilla pitäisi periaatteessa olla asiat hyvin. Mitä huonommin valtioilla menee talouskriisien myllerryksessä, sitä useampi kansalainen putoaa velkaantuvien yhteiskuntien turvaverkoista pärjäämään omillaan. Kuten sosiologi Ulrich Beck

havainnoi: yhteiskunnista ei ole ratkaisemaan sosiaalisia ongelmia. Jokaisen on päihitettävä itse omat ongelmansa ja luotava tukiverkkonsa. Vastuuta ei voi sysätä muille.

Koska omien valintojen tekemisessä on riskinsä, on aina helpompaa tehdä sitä mitä muutkin tekevät: ryhtyä palkkatyöläiseksi, tallustella vanhempien ja kavereiden viitoittamaa urapolkua, hamuta vaurautta, arvonantoa ja menestystä – siis vahvistaa luokkayhteiskuntaa. Uskomme, että japanilaiskämpiksemmekin ajautuvat lopulta perinteiselle uralle. Sosiologi Beck kuitenkin muistuttaa, etteivät edes perinteet pelasta. Elämme riskiyhteiskunnassa, jossa jokainen valinta on sekä mahdollisuus että uhka, jopa silloin kun tarraudumme vanhoihin malleihin. Ne eivät nimittäin enää toimi, edes perinteitä vaalivassa Japanissa.

Meille paras ratkaisu on ollut suosia valinnoissa rohkeaa riskinottoa. Mitä enemmän uskallamme kohdata erilaisuutta, murtaa muureja ja rikkoo rajoja, sitä enemmän avautuu uusia mahdollisuuksia. Saamme tutustua erilaisiin ihmisiin ja elämäntapoihin ja irtisanoutua luokkayhteiskunnasta. Tämä vaatii tietoista piittaamattomuutta omasta statuksestamme muiden silmissä. Leppoisan elämän tavoittelu esimerkiksi voi näyttää köyhältä ja sääliäntä sellaisessa yhteiskunnassa, jossa on hamuttava koko ajan kaikkea lisää, ja jossa media kylvää kateutta ylistämällä rikkaiden elämää.

On hyvä muistaa, että kukaan ei voi pyhittää valinnoillaan itseään. Luopuminen kilpailusta toisten ihmisten kanssa ei tee meistä sen huonompia tai parempia ihmisiä; se on vain valinta muiden joukossa. Kaikkein tärkeintä on tehdä valintansa tietoisesti oman tahtonsa mukaan ja keskittyä elämään täysillä omaa elämäänsä valtavirran normeista ja ihanteista piittaamatta. Normit kahlitsevat meidät luokkayhteiskuntaan ja muiden kadehtiminen katkeroittaa mielen. Kuten Marx totesi: kateus on luokkayhteiskunnan

polttoöljy. Pienenkin talon asukas on tyytyväinen töllissään kunhan häneen ei tartuteta tyytymättömyyttä.

Olemme keskittyneet tässä kirjassa ensisijaisesti länsimaiden luokkailmiöihin yksinkertaisesta syystä: ellemme kykene käsittelemään eriarvoisuutta omassa elämässämme, emme pysty kohtaamaan luokkaistumisen maailmanlaajuisia ongelmia. Kaikki lähtee meistä itsestämme ja valinnoistamme.

On hyvä muistaa, että eriarvoisuus ei aina ole haitallista. Eriarvoisuus tarkoittaa myös sitä, että olemme yksilöitä ja meillä on erilaisia kykyjä, taitoja, unelmia ja tavoitteita kuin muilla. Epätasa-arvo ei usein jää kuitenkaan vain tähän, vaan uhkaa hyvinvointia ja kanssakäymistä. Silloin siihen on syytä puuttua.

Reissatessamme maailmalla olemme todistaneet niin räikeitä elintasoeroja, että olemme joutuneet pohtimaan, kuinka käsitellä niitä. Kadun kodittomilta ja kerjäläisiltä ei voi eikä pidä ummistaa silmiään. Meillä tämä eriarvoisuuden kohtaaminen on johtanut itsetutkisteluun. Ahdistus kerjäläisen kurjasta kohtalosta aiheuttaa syyllisyyttä: itsellä on enemmän tai menee paremmin. Jos kerjäläinen pyytää rahaa jota ei ole antaa, ei kerjääminen ahdistaa.

Ego ja pätemisen tarve ovat suurimpia eriarvoisuuden lähteitä. Länsimaissa jo työmarkkinat ohjaavat ihmisiä keuhmaan ja tuomaan itseään esille. Tämä johtaa jatkuvaan kilpailuun, ja kanssakäyminen vaikeutuu. Kun pidämme itseämme liian tärkeinä, tulemme samalla väheksyneeksi muita.

Tasa-arvoinen kohtaaminen vaatii, että unohdamme itsemme. Kun ihmiskuntaa katsoo tarkemmin, olemme vain toinen toistemme palvelijoita. Emme ole mitään yksin, vaan saamme merkityksemme ainoastaan suhteessa mui-

hin. Muilla ihmisillä emme tarkoita yhteiskuntia, kansoja tai valtioita, jotka luovat eriarvoisuutta erottamalla ihmisiä toisistaan. Tärkeämmässä asemassa ovat itse rakentamamme turvaverkot kuten perhe, ystävät ja kollegat.

Meille Japani tarjosi hyvän oppitunnin epäitsekkyudestä. Paikalliset pyytävät usein toisiltaan anteeksi, kumartavat syvään ja yhä syvempään, joskus jopa nelinkontin maassa rähmällään. Kiitoksetkin esitetään pahoittelun muodossa. Kun Tsukkie vei meidät purjehdukselle, hän pahoitteli päivän päätteeksi sitä ettei retkestä tullut onnistuneempi, vaikka kerroimme nauttineemme joka hetkestä. Mietimme vastalauseita, kunnes muistimme: tämä oli japanilaista nöyryyttä.

Toisten ihmisten ottaminen huomioon edellyttää kykyä asettua heidän asemaansa. Sekin lähtee itsetutkiskelusta, sillä meidän on ensin uskallettava tunnistaa moninaisuus itsessämme. Emme ole vain kilttejä tai tuhmia, kohteliaita tai töröjä, superrikkaita tai rutiköyhiä, ahneita tai anteliaita. Meissä risteää monia erilaisia luokkia, arvoja, motivaatioita, ajatuksia, tunteita ja käyttäytymismalleja. Kun tunnistamme ja hyväksymme sisäiset ristiriitamme, ympärilämme ei ole enää toisia eikä uhkia, vaan kaikki on meissä itsessämme. Ihmisillä on vain tapana heijastaa pimeät puolensa muihin, jotta ei tarvitsisi katsoa peiliin.

Matkaillessa on liiankin helppo syyttää pahasta olosta paikallisia, maata ja kulttuuria, vaikka kyse on oman arvo maailman ja ympäristön hankauksesta. Silloin voi itkupotkuraivarin sijaan asettua perässä ravaavan riksakuskin pöksyihin ja olla ärsyyntymättä lääppimisestä ja periksi antamattomasta tuputuksesta. Miltä tuntuisi jos itse pitäisi raataa töissä kiskomassa (omaan tulotasoon suhteutettuna) upporikkaita turisteja käsikärryillä paljain jaloin nähtävyydestä toiseen?

Kaikkea mitä muut tekevät ei tarvitse silti hyväksyä. Ihmisistä löytyy roistoja kansallisuudesta, kulttuurista, ihonväristä ja asemasta riippumatta. Empatia ja toisten tilanteen näkeminen on eri asia kuin sinisilmäisyys.

Hankalissa tilanteissa huumori auttaa, sillä se antaa mahdollisuuden tietoisesti laskea omaa statusta ja vähätellä itseä. Kun Keniassa meille huudeltiin halventavasti *mzungua* eli valkoihoista siirtomaaherraa paahtaessamme kylän halki, käänsimme asian pääläelleen. Vakuutimme olevamme paahteesta ja runsaasta hikoilusta lähinnä vaaleanpunaisia kuin pienet porsaasivat eivätkä paikalliset herrasmiehetkään kyllä olleet mustia vaan ruskeita.

Kaikki luokittelut ovat keinotekoisia ajatusrakennelmia oli sitten kyse rodusta, tulon- tai varallisuudenjaosta, uskonnosta tai sukupuolesta. Ne on vain iskostettu mieliimme kuin ne olisivat ikuisesti muuttumattomia, jumalallisia totuuksia. Omassa arjessamme peittoamme nämä luokkayhteiskunnan haitat jakamalla ihmiset kahteen luokkaan: toiseen kuuluvat ne jotka olemme jo tavanneet ja toiseen ne uudet ystävät, joihin meillä ei vielä ole ollut kunniaa tutustua.

Lähteet

- Bagchi, S. & Svejnar, J. (2013). *Does Wealth Inequality Matter for Growth? The effect of billionaire wealth, income distribution, and poverty*. Bonn: The Institute for the Study of Labour.
- Basho, M. (2004). *Basho's Haiku: Selected poems of Matsuo Basho* (D. L. Barnhill, käänt.). New York: New York Press. Suomennos teoksesta Bashoo (2012): *Alati matkalla. Matkakertomuksia, päiväkirjoja, runoja*. (K. Nieminen, suom.). Helsinki: Basam Books.
- Beck, U. (2000). *The Brave New World of Work*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. Lontoo: Sage Publications.
- Bottero, W. (2005). *Stratification: Social division and inequality*. Lontoo: Routledge.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste* (R. Nice, käänt.). Lontoo: Routledge & Kegan Paul (Alkuteos vuodelta 1979).
- Bowler, T. (2015, 27. tammikuuta). How much money do you need to join the super-rich? *BBC*. Haettu osoitteesta <http://www.bbc.com/news/business-30689144>
- Brooks, D. (2012, 12. heinäkuuta). Why our elites stink. *The New York Times*. Haettu osoitteesta <http://www.nytimes.com/2012/07/13/opinion/brooks-why-our-elites-stink.html>
- Brooks, D. (2015, 29. toukokuuta). The small happy life. *The New York Times*. Haettu osoitteesta <http://www.nytimes.com/2015/05/29/opinion/david-brooks-the-small-happy-life.html>

- Buck, T. (2015, 8. toukokuuta). Facing up to Franco: Spain 40 years on. *Financial Times Magazine*. Haettu osoitteesta <http://www.ft.com/cms/s/2/5e4e6aac-f42f-11e4-99de-00144feab7de.html#slide0>
- Buffet, P. (2010). *Life is What You Make It: Find your own path to fulfillment*. New York: Harmony Books.
- Chan, T. W. & Goldthorpe, J. H. (2007). Class and status: The conceptual distinction and its empirical relevance. *American Sociological Review*, 72, 512–532.
- Chan, T. W. & Goldthorpe, J. H. (2010). Introduction: Social status and cultural consumption. Teoksessa T. W. Chan & J. H. Goldthorpe (Toim.), *Social Status and Cultural Consumption* (s. 1–27). Cambridge: Cambridge University Press.
- Clayton, J. (1974). *The Great Gatsby* [elokuva]. Yhdysvallat: Newdon Productions.
- Collier, P. (2007). *The Bottom Billion: Why the poorest countries are failing and what can be done about it*. Oxford: Oxford University Press.
- Crick, M. (1996). Sun, sex, sights, savings and servility. *Criticism, Heresy and Interpretation*, 1(1), 37–76.
- de Saussure, F. (1990). *Cours de linguistique générale*. Pariisi: Éditions Payot (Alkuteos vuodelta 1916).
- Declaration of Independence and The Constitution of The United States* (1776). Haettu osoitteesta <http://www.uscis.gov/USCIS/Office%20of%20Citizenship/Citizenship%20Resource%20Center%20Site/Publications/PDFs/654.pdf>
- Downton Abbey* (2010–2015) [tv-sarja]. Yhdistyneet kuningaskunnat: Carnival Film & Television & Masterpiece Theatre.
- Esping-Andersen, G. (toim.). (1993). *Changing Classes: Stratification and mobility in post-industrial societies*. Lontoo: Sage.
- Fitzgerald, F. S. (1925). *The Great Gatsby* [pdf]. Haettu osoitteesta <http://www.planetebook.com/The-Great-Gatsby.asp>. Suomentanut Kultahattu – romaani (1959)(suomentajaa ei mainittu). Keuruu: Otava.
- Freeland, C. (2012). *Plutocrats: The rise of the new global super-rich and the fall of everyone else*. New York: Penguin Press.
- Gavi, Ph., Sartre, J-P, & Victor, P. (1974). *On a raison de se révolter: Discussions*. Pariisi: Gallimard.

- Gibney, A. (2012). *Park Avenue: Money, power and the American dream* [dokumentti]. Haettu osoitteesta https://www.youtube.com/watch?v=6niWzomA_So
- Glassner, B. (1999). *The Culture of Fear: Why Americans are afraid of the wrong things*. New York: Basic Books.
- Global Wealth Report 2014* [tutkimusraportti]. Zürich: Credit Suisse.
- Graeber, D. (2011). *Debt: The first 5,000 years*. New York: Melville House Publishing.
- Hamilton, C. (2003). *Growth Fetish*. Crows Nest, NSW: Allen and Unwin.
- Ignatiev, N. (1996). *How The Irish Became White*. New York: Routledge.
- Inequality in Australia: A nation divided* [tutkimusraportti]. Strawberry Hills, NSW: Australian Council of Social Services. Haettu osoitteesta http://www.acoss.org.au/wp-content/uploads/2015/06/Inequality_in_Australia_FINAL.pdf
- Johnson, J. (2003). *Born Rich* [dokumentti]. Yhdysvallat: Virgil Films & Entertainment.
- Knausgaard, K-O. (2012). *My Struggle: Book one* (D. Bartlett, Käänt.). New York: Archipelago Books (Alkuteos vuodelta 2009).
- Kraus, M. W., Piff, P. K., Mendoza-Denton, R., Rheinschmidt, M. L., & Keltner, D. (2012). Social class, solipsism, and contextualism: How the rich are different from the poor. *Psychological Review*, 119(3), 546–572.
- Lavasa. (2014) [www-sivu]. Haettu osoitteesta www.lavasa.com
- Lindqvist, B. (2012). *Give Us The Money* [dokumentti]. Tukholma: Momentofilm.
- Low, Setha (2003). *Behind the Gates: Life, security, and the pursuit of happiness in fortress America*. New York: Routledge.
- MacGregor, H. & Berczeller, P. (2012). *Servants – The True Story of Life Below Stairs* [dokumentti]. Yhdistyneet kuningaskunnat: Betty TV.
- Martin, W. (2015). *The Primates of Park Avenue*. New York: Simon & Schuster.
- Marx, K. (1977). *Selected Writings* (D. McLellan, Toim.). Oxford: Oxford University Press.
- Nichols, M. (1976). *The Graduate* [elokuva]. Yhdysvallat: Lawrence Turman Production.

- Nozick, R. (1974). *Anarchy, State, and Utopia*. Oxford: Blackwell.
- Peretti, J. (2015). *The Super-Rich and Us* [dokumentti]. Yhdistyneet kuningaskunnat: BBC.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century* (A. Goldhammer, Käänt.). Cambridge: Harvard University Press (Alkuteos vuodelta 2013).
- Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice* (uudistettu laitos). Cambridge, MC: Harvard University Press (Alkuteos vuodelta 1971).
- Ross, A. (2009). *Nice Work If You Can Get It: Life and labor in precarious times*. New York: New York University Press.
- Saari, J. (5. huhtikuuta 2015). Suomen rikkain prosentti omistaa yhä suuremman siivun varallisuudesta. *Helsingin Sanomat*. Haettu osoitteesta <http://www.hs.fi/talous/a1428200157967>
- Sachs, J. D. (2005). *The Bottom Billion: Economic possibilities for our time*. New York: Penguin.
- Savage, M., Bagnall, G., & Longhurst, B. (2001). Ordinary, ambivalent and defensive: Class identities in the Northwest of England. *Sociology*, 35(4), 875–892.
- Sennett, R. (1977). *The Fall of Public Man*. New York: Knopf.
- Standing, G. (2011). *The Precariat: The new dangerous class*. Lontoo: Bloomsbury.
- Stiglitz, J. G. (2015). *The Great Divide: Unequal societies and what we can do about them*. New York: W. W. Norton & Company.
- Struggle Street* [Dokumentti, ohjaajaa ei mainittu]. Australia: KEO Films Australia.
- Tanizaki, J. (1977). *In Praise of Shadows* (T. J. Harper & E. G. Seidensticker, Käänt.). Stony Creek, CT: Leete's Islands Books (Alkuteos julkaistu 1933).
- Wainwright, O. (2015, 22. toukokuuta). City in the sky: world's biggest hotel to open in Mecca. *The Guardian*. Haettu osoitteesta <http://www.theguardian.com/artanddesign/architecture-design-blog/2015/may/22/worlds-biggest-hotel-to-open-in-mecca>
- Webb, G. (1998). *Dark Alliance: The CIA, the Contras, and the crack cocaine explosion*. New York: Seven Stories Press.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An outline of interpretive sociology* (G. Roth & C. Wittich, toim.). Berkeley: University of California Press (Alkuteos julkaistu 1922).

- Winton, T. (2013, joulukuu). Some thoughts about class in Australia. The C word. *The Monthly*. Haettu osoitteesta <https://www.themonthly.com.au/issue/2013/december/1385816400/tim-winton/c-word>
- Violent Victimization in the United States: Major issues and trends* [tutkimusraportti]. (2014). Washington: National Institute of Justice. Haettu osoitteesta <http://www.nij.gov/topics/victims-victimization/Documents/violent-victimization-twg-2015-lurigio-white-paper.pdf>
- Vähimmäispalkat* (2014) [www-sivu]. Työ- ja elinkeinoministeriö. Haettu osoitteesta <https://www.tem.fi/index.phtml?s=2385>
- Stone, O. (1987). *Wall Street* [elokuva]. Yhdysvallat: Twentieth Century Fox, American Entertainment Partners, & Amercent Films.